

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Jakub Jandus

**Vývoj britského parlamentu od počátku
20. století**

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 10. 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 299.211 znaků včetně mezer.

Jakub Jandus

V Praze dne 15. 10. 2024

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval zejména své rodině a Veronice, kteří mě po dobu mého studia a následně psaní rigorózní práce nejvíce podporovali. Dále bych rád poděkoval prof. JUDr. Janu Kuklíkovi, DrSc. za cenné podněty, připomínky a vstřícný přístup při vedení této práce.

Obsah

Úvod	1
1. Ústavní krize a zákon o parlamentu 1911.....	3
1.1. Zárodky ústavní krize.....	3
1.2. Předvečer ústavní krize	7
1.3. Cesta k rozpočtu Lloyda George	11
1.4. Rozpočet Lloyda George.....	14
1.5. Ústavní krize začíná	16
1.6. Ústavní krize se prohlubuje	19
1.7. Prosazení návrhu zákona o parlamentu 1911	20
1.8. Obsah zákona o parlamentu 1911	27
2. Krize o Home Rule.....	30
2.1. Irská otázka.....	30
2.2. Krize o Home Rule se stupňuje	34
2.3. Velikonoční povstání a poválečný vývoj	37
3. Zastoupení lidu po roce 1900.....	40
3.1. Volební právo žen.....	40
3.2. Zákon o zastoupení lidu 1918.....	53
4. Nová horní komora.....	59
4.1. Úloha horní komory	59
4.2. První pokusy o změnu.....	61
4.3. Vláda Thatcherové a následující roky.....	68
4.4. Aktuální tendence ve vývoji.....	75
4.5. Další kritika horní komory	76
5. Vznik moderní monarchie	79
5.1. Monarchie během první světové války	79
5.2. Válečná vláda.....	80
5.3. Jiří V. a jeho ministerští předsedové	81
5.4. Národní vláda.....	82
6. Abdikační krize	85
6.1. Pozadí okolností.....	85
6.2. Edward VIII. a Wallis Simpsonová	86
6.3. Abdikace.....	93
6.4. Důsledky abdikační krize	94
7. Panovník a ministerský předseda po roce 1940	97
8. Decentralizace Spojeného království	103

8.1. Severní Irsko.....	103
8.2. Skotsko	104
8.3. Wales.....	105
8.4. Anglie.....	106
9. Závěr.....	107
Seznam použitých zdrojů.....	111
Abstrakt.....	118
Abstract.....	119

Úvod

Parlament Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, obecně známý také jako Parlament Spojeného království či britský parlament, je nejvyšším zákonodárným orgánem Spojeného království, Korunních závislých území a Britských zámořských teritorií. Jako jediný je vybaven parlamentní suverenitou, a tím i svrchovaností nad všemi ostatními politickými orgány ve Spojeném království a jeho územích. Parlament Spojeného království je tvořen (ze tří částí) Sněmovnou obcí neboli Dolní sněmovnou (*House of Commons*) a Sněmovnou lordů (*House of Lords*). Vedle horní a dolní komory má dle anglických právníků parlament ještě třetí část, kterou je král v parlamentu (*King in the Parliament*). Do dnešního dne musí návrh zákona projít všemi těmito třemi částmi, než se stane statutárním zákonem, tedy zákonem parlamentu.

V období od počátku 20. století došlo k završení vývoje britského parlamentu, jehož kořeny můžeme sledovat již v anglosaském období, kdy v Anglii vznikala první zemská shromáždění zvaná Witan a později Witenagemot. V průběhu této doby prošel britský parlament zásadními událostmi a reformami, které formovaly moderní politický systém Spojeného království.

Tato práce si klade za cíl přiblížit vývoj britského parlamentu v takto vymezeném časovém období a zkoumá jeho vliv na ústavní vývoj Spojeného království. Dále je záměrem provést detailní analýzu změn, ke kterým v průběhu více než sta let došlo, a vyhodnotit jejich dopad na britskou společnost, a to v kontextu jak právním, tak i historickém.

Práce je rozdělena do kapitol, které se věnují nejdůležitějším dokumentům, právním předpisům a historickým událostem, ke kterým v rámci vývoje britského parlamentu došlo. S ohledem na tematické zaměření práce je nezbytné ve zkratce přiblížit také okolnosti bezprostředně předcházející 20. století. Pozornost je nejprve věnována rozboru politického prostředí na přelomu 19. a 20. století, ústavní krizi vyvolané zamítnutím Lloyd Georgeova rozpočtu “pro lid” v roce 1909 a následnému sporu o omezení pravomocí horní komory, což vedlo k přijetí zákona o parlamentu 1911 (*Parliament Act 1911*). Parlament se současně potýkal s krizí ohledně Home Rule pro Irsko a související irskou válkou za nezávislost. Další klíčovou otázkou, které se práce věnuje, je rozšiřování volebního práva ve 20. století, včetně boje za volební právo žen. Práce se dále zabývá postavením horní komory a její reformou a vznikem moderní monarchie. V mezidobí světových válek se odehrála další ústavní krize, která se týkala abdikace krále Edwarda VIII., a která je v této práci také detailně popsána. V neposlední řadě se pak práce věnuje vztahu panovníka a ministerského předsedy po roce 1940 a decentralizaci Spojeného království.

Při psaní této práce se s ohledem na téma čerpalo zejména ze zdrojů angloamerické literatury. V menším měřítku se vycházelo také ze zdrojů literatury české. Kromě toho byly použity odborné publikace, zejména s akademickým zaměřením. Pro doplnění byla také využita dobová literatura, právní předpisy a soudní rozhodnutí, která poskytovala kontext a podrobnosti relevantní pro téma práce.

1. Ústavní krize a zákon o parlamentu 1911

1.1. Zárůdky ústavní krize

Hlavním účelem úvodní kapitoly je přiblížit si podrobnosti o ústavní krizi, která proběhla na přelomu prvního desetiletí 20. století. Nejprve je však vhodné nastínit si události, které krizi předcházely, a je proto nutné vysvětlit, co se odehrálo v 19. století.

Po mnoho staletí měla Sněmovna lordů (*House of Lords*) přinejmenším stejně silnou pozici jako Dolní sněmovna (*House of Commons*). Zpočátku bylo její postavení dokonce ještě silnější. Význam horní komory se dá dobře ilustrovat na statistice týkající se britské vlády. Sir Robert Walpole nastoupil do funkce v roce 1721 a je všeobecně uznáváno, že byl prvním britským ministerským předsedou. Funkci zastával nepřetržitě následujících dvacet jedna let, což z něj do dnešní doby činí nejdéle úřadujícího ministerského předsedu v britských dějinách. V pořadí třiadvacátý ministerský předseda, lord Grey, se ujal úřadu v roce 1830 a během jeho funkčního období došlo k přijetí zásadního Velkého reformního zákona^{1,2} Lord Grey a sedm jeho předchůdců zasedalo v Dolní sněmovně, čtrnáct ve Sněmovně lordů a William Pitt starší zasedal v dolní komoře, než se z ní jako hrabě Chatham přesunul do horní komory. Devět ministerských předsedů po Greyovi zaplnilo období od roku 1834 do roku 1902. Čtyři z nich zasedali v Dolní sněmovně a tři ve Sněmovně lordů.³ Benjamin Disraeli a lord Russell strávili část funkčního období jak v horní, tak i dolní komoře.

V devatenáctém století bylo naprosto běžné, že alespoň polovina kabinetu zasedala ve Sněmovně lordů. V Disraeliho vládě z roku 1874 zasedalo šest členů z dvanácti v horní komoře a ve vládě Williama Ewarta Gladstonea z roku 1880 to bylo sedm z dvanácti. Je pozoruhodné, že Británie, která byla v té době nejbohatší a nejmocnější zemí na světě, si vystačila s pouhými dvanácti ministry. Rishi Sunak jich dnes potřebuje skoro dvakrát tolik a dalších zhruba devět osob se může účastnit schůzí kabinetu.⁴ To je samozřejmě částečně způsobeno tím, že se kabinety do dnešní podoby rozrostly ze stranických a politických důvodů.

Spojené království mělo a stále má nepsanou ústavu. Vztah mezi oběma komorami parlamentu proto vždy fungoval zejména na základě zvyklostí a vzájemné koordinace. V 19. století by peerové varovali, přemlouvali, radili, zdržovali, opravovali a případně i zamítali, ale

¹ Zákon o zastoupení lidu 1832 (*Representation of the People Act 1832*).

² THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Reform Bill. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 10.3.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Reform-Bill>

³ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. list of prime ministers of Great Britain and the United Kingdom. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 10.3.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/list-of-prime-ministers-of-Great-Britain-and-the-United-Kingdom-1800350>

⁴ *Ministers* [online]. [cit. 10.3.2023]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/ministers>

nakonec by přijali vůli zvolené Dolní sněmovny, pokud by cítili, že má podporu obyvatelstva. Co si však Sněmovna lordů bezvýhradně nárokovala, bylo právo blokovat ústavní změny. Zároveň dle zvyklosti platilo pravidlo, že Sněmovna lordů nebude vládě odpírat finanční prostředky státní pokladny (tzv. „supply“ to the government). To v praxi znamenalo, že peerové neměli blokovat návrhy zákonů, které se týkaly financí (tzv. money bills) a které schválila Dolní sněmovna.⁵

V 19. století měli ve Sněmovně lordů většinu nejdříve toryové a posléze nástupnická Konzervativní strana. Jejich většina se ještě zvýšila po zběhnutí liberálních unionistů kvůli sporům o tzv. Home Rule pro Irsko⁶. Tyto dvě strany se nakonec v roce 1912 spojily a utvořily Konzervativní a unionistickou stranu. Pro převahu konzervativních peerů existovaly dva důvody. Do roku 1830, kdy nastoupil do funkce lord Grey, se předchozích šedesát let u moci střídaly téměř nepřetržitě konzervativní vlády, což přirozeně vedlo k vytváření mnoha toryjských peerů. Dalším důvodem bylo, že bohatí a velcí vlastníci půdy, kteří zasedali ve Sněmovně lordů, měli přirozenou tendenci přiklánět se ke konzervativním postojům, kterými hájili své zájmy.

Spory mezi komorami nastávaly, pokud se k vládě dostala Liberální strana. V případě konzervativní vlády se mezi sebou obě komory nějakým způsobem dohodly nebo se věc vyřešila interně a nevyvstal tak žádný ústavní problém. Lord Rosebery v roce 1894 napsal královně Viktorii, že *„když je u moci Konzervativní strana, Sněmovna lordů prakticky neexistuje; ale v okamžiku, kdy je vytvořena liberální vláda, tento neškodný orgán začne být aktivní a jeho činnost začne být vykonávána v opozici vůči vládě“*⁷ (překlad vlastní).

V případě, že komory nebyly schopné dohodnout se na kompromisu a pokud ani jedna komora nehodlala ustoupit, jediným východiskem bylo vytvoření nových peerů. Tato alternativa hrozila během krizí v letech 1830-1832 a znovu pak v letech 1909-1911. V obou případech stačilo pohrozit vytvořením nových peerů a slibem panovníka, že tak v případě potřeby učiní, aby nakonec k rozšíření členské základny Sněmovny lordů nemuselo dojít.

Panovníkům se ale myšlenka rozsáhlého vytváření nových peerů nelíbila. Vilém IV. a Jiří V. se proto pouze velmi neochotně zavázali, že pokud vše ostatní selže, horní komoru o nové peery rozšíří. To však představovalo hrozbu znehodnocení Sněmovny lordů a hrozbu pro

⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 10.3.2023]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁶ Home Rule znamenalo alespoň částečnou autonomii Irska v rámci Spojeného království. Jednalo se o dominantní politické hnutí irského nacionalismu přibližně od roku 1870 do konce první světové války.

⁷ PAKENHAM LONGFORD, Frank. *A History of the House of Lords*. Stroud: Sutton Publishing Ltd., 1999. ISBN 0750921919., s. 117.

princip dědičného členství. A protože i samotná monarchie závisí a funguje na dědičném principu, bylo by to hrozbou i pro ni. Pokud by došlo k jeho omezení v parlamentu, hrozilo by, že se začne uvažovat i o jeho omezení v monarchii.⁸ Předním whigům a liberálům se tato myšlenka ale také nezamlouvala, přestože několika málo radikálům možná ano. Například při přijímání zákona o zastoupení lidu v roce 1884 (*Representation of the People Act 1884*) Gladstone královnu Viktorii nepožádal, aby vytvořila nové peery. Bezpochyby by ale reagovala se zděšením. Otázkou také bylo, jak často by bylo možné se k tomuto kroku uchýlovat. Předpokládejme, že by bylo vytvořeno velké množství liberálních peerů, kteří by umožnili prosazení liberálního návrhu zákona. Následně by ale zase mohlo dojít k tomu, že by tato liberální většina zablokovala ve Sněmovně lordů návrh některé budoucí konzervativní vlády. Mělo by pak dojít k vytvoření nových konzervativních peerů? Horní komora by se tak mohla rozrůstat donekonečna.

Krátce poté, co byl v roce 1884 uzákoněn třetí reformní zákon, utrpěla liberální Gladstoneova vláda porážku v hlasování o rozpočtu a rezignovala. Lord Salisbury následně vytvořil menšinovou konzervativní vládu, která vyhlásila nové všeobecné volby. V těch získali nejvíce křesel liberálové. Pomyslným těžítkem na vahách bylo ale 86 poslanců Irské parlamentní strany. Ani konzervativci s 247 poslanci, ani liberálové s 352 poslanci, se bez jejich podpory nemohli v Dolní sněmovně obejít.⁹ Nebylo tak daleko k dalšímu střetu mezi horní a dolní komorou.

Gladstone si uvědomoval, že Irsku bude muset být poskytnuta určitá míra autonomie. To byl ale názor, který nesdílelo mnoho členů jeho strany. Doufal proto, že ho podpoří i někteří konzervativci. Ovšem ti tak neučinili a celá záležitost naopak způsobila bezprostředně po ustavující schůzi nového parlamentu pád konzervativní vlády. Důvodem byl pozměňovací návrh týkající se schválení vládního programu, jak byl uveden v projevu královny. Liberálové a Irové pozměňovací návrh založili nikoli na irské politice, ale na požadavku tzv. „tří akrů a krávy“, kterým se snažili zajistit si pokračující podporu radikálů. Navzdory formulaci návrhu bylo ale zřejmé, že skutečnou otázkou bylo, zda by Gladstone měl či neměl sestavit vládu, která by prosazovala Home Rule pro Irsko. Někteří liberálové hlasovali proti. Mezi nimi byl i markýz Hartington, bývalý vůdce strany. Sedmdesát šest liberálů nebylo na hlasování přítomno nebo

⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 11.3.2023]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁹ LITTLE, Tony. *The Home Rule crisis* [online]. [cit. 11.3.2023]. Dostupné z: <https://liberalhistory.org.uk/history/the-home-rule-crisis/>

se hlasování zdrželo. Přesto byl návrh přijat o sedmdesát devět hlasů. Salisbury jako předseda vlády skončil, ale otázka rozdělila Liberální stranu.

Dne 1. února 1886 se stal Gladstone potřetí ministerským předsedou. Jeho třetí funkční období trvalo pouhých 170 dní, do 20. července téhož roku. Konec způsobil neúspěch prvního návrhu zákona o Home Rule, který byl zamítnut 341 hlasy ku 311.¹⁰ Přední liberálové, Joseph Chamberlain, Hartington a John Bright, byli mezi těmi, kteří hlasovali proti návrhu. V Dolní sněmovně nehlasovalo pouze 18 členů z tehdejších 670.¹¹ Rozkol v Liberální straně způsobil odtržení značného počtu liberálních poslanců, včetně Chamberlaina a Hartingtona. Ti se spojili a společně vytvořili Liberálně unionistickou stranu. Konzervativci vyhráli v roce 1886 následující všeobecné volby a s podporou liberálních unionistů zůstali s výjimkou tří let u moci po následujících devatenáct let.

Gladstone se vrátil do Downing Street ještě jednou, po volbách v roce 1892, ve kterých liberálové získali 313 křesel a Irská parlamentní strana 81. Dohromady tak měli nad konzervativci a liberálními unionisty většinu 41 hlasů. V komoře tehdy zasedli také ještě další čtyři poslanci. Gladstone spěchal, aby zajistil Home Rule pro Irsko. I ve zbytku Liberální strany bylo mnoho nespokojených poslanců, ale přesto byl v Dolní sněmovně předložen druhý návrh zákona o Home Rule. Samotnému hlasování předcházelo osmdesát dva zasedání. Vládní většina nakonec čítala 34 hlasů, 3 liberálové hlasovali proti návrhu a 2 se zdrželi hlasování.¹² Na rozdíl od předchozího pokusu tento návrh Dolní sněmovnou prošel. Gladstone ale věděl, že jeho šance na schválení návrhu peery byly mizivé.

Návrh zákona byl v září 1893 postoupen Sněmovně lordů. Peerové nad návrhem zákona strávili pouhé čtyři dny ve srovnání s 82 dny v dolní komoře. O návrhu se hlasovalo 8. září. To, že bude návrh zákona ve Sněmovně lordů zamítnut, bylo předem takřka jisté. Jak velký byl v horní komoře odpor vůči Home Rule, je ale dobře vidět zejména na tom, že se i přes jistý výsledek zúčastnilo hlasování více než 460 peerů z 560, kteří k tomu byli oprávněni. K zamítnutí nakonec došlo drtivým poměrem 419 hlasů ku 41.¹³ Pro návrh nehlasoval ani jeden biskup a sedmnáct z nich včetně obou arcibiskupů hlasovalo proti. Pro návrh nehlasoval ani jediný vévoda, a dvacet dva z nich hlasovalo proti.

¹⁰ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 11.3.2023]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ FOOT, Michael Richard Daniell. William Ewart Gladstone. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 12.3.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/William-Ewart-Gladstone/First-administration-1868-74>

Tehdy o vytváření nových peerů, kteří by zajistili vůli Dolní sněmovny, nepadlo ani slovo, protože hlasování ve Sněmovně lordů dopadlo naprosto jednoznačně. Požadavek na Home Rule však nevyzimel. Před první světovou válkou situace dokonce málem rozpoutala občanskou válku. Tehdy se projevila stále existující moc a odhodlání peerů oponovat vůli Dolní sněmovny. Je ale možné, že svým postojem peerové deklarovali vůli obyvatelstva Spojeného království s výjimkou Irska.

Šest měsíců po hlasování ve Sněmovně lordů Gladstone rezignoval. V době jeho rezignace mu bylo 84 let a 63 dní, což z něj činí vůbec nejstaršího britského ministerského předsedu (Palmerstonovi bylo 80 let a 364 dní a Churchillovi 80 let a 127 dní). Gladstone zůstal poslancem až do voleb v roce 1895, ale nezúčastňoval se již zasedání.¹⁴

Gladstone byl s největší pravděpodobností nejméně oblíbeným ministerským předsedou královny Viktorie. Ta, aby ho po jeho rezignaci ještě určitým způsobem ponížila, požádala jeho ministra zahraničí, lorda Roseberyho, aby sestavil příští vládu, aniž by se o tom s Gladstonem poradila. Podle Roye Jenkinse byl odstupující ministerský předseda dosti raněn, a pokud by byl o radu požádán, doporučil by hraběte Spencera, prvního lorda admirality.¹⁵

Rosebery zůstal v úřadu něco málo přes patnáct měsíců, které následovalo deset let konzervativní vlády pod vedením lorda Salisburyho. Toho následně vystřídal v úřadu jeho synovec Arthur Balfour. Role Sněmovny lordů tak zůstala nevyřešena, ale brzy se s plnou silou vrátila na politickou scénu.

1.2. Předvečer ústavní krize

Britské politické prostředí bylo na počátku 20. století diametrálně odlišné od situace o století dříve. Posun k dominanci parlamentu byl v podstatě dokončen a těžištěm parlamentní autority se stala volená dolní komora.¹⁶ Institut ministerského předsedy byl již stabilně zaveden a bylo nepochybné, že má ve vládě ústřední postavení. Jeho existence byla proto v roce 1905 formálně uznána a bylo mu uděleno místo v oficiální hierarchii peerů, státních úředníků, nejdůležitějších zástupců duchovenstva a některých dalších osob (tzv. order of precedence). Zároveň byl ministerskému předsedovi přiznán plat.

Od voleb v roce 1895 se držela u moci konzervativní vláda Roberta Gascoyne-Cecila, 3. markýze ze Salisbury. Jeho vláda se skládala téměř výhradně z aristokratů. Kromě dvou byli

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ JENKINS, Roy. *Gladstone: A Biography*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2002. eBook. ISBN 978-0-307-75739-5.

¹⁶ CONGLETON, Roger Douglas. *Perfecting Parliament: Constitutional Reform, Liberalism, and the Rise of Western Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521764605., s. 356.

totiž všichni členové kabinetu peerové nebo velcí vlastníci půdy. Salisbury odešel v roce 1902 do důchodu a stal se posledním úřadujícím ministerským předsedou, který zasedal v horní komoře parlamentu.¹⁷ Ústavní zvyklost určující, že by měl ministerský předseda zasedat v dolní komoře, se však ještě neustavila. K tomu došlo až mnohem později.

V letech 1899-1902 vedla Británie v jižní Africe válku s Búry, kteří usilovali o udržení své nezávislosti. Navzdory rostoucímu významu Suezského průplavu pro britský obchod s Asií zůstávalo Kapsko nesmírně důležitou vojenskou základnou. Hrozilo totiž, že by mohl být průplav v případě větší války v Evropě snadno zablokován. Zároveň však nelze opomenout, že se v búrských republikách nacházela jedna z největších ložisek zlata na světě.¹⁸

Počáteční fáze války nezačala pro Británii vůbec dobře. Búrové napadli v říjnu 1899 Natal a uštedřili tamní britské posádce sérii porážek v nechvalně proslulém prosincovém „černém týdnu“. Situace se nevyvíjela dobře ani na počátku následujícího roku a britské jednotky byly obléhány ve městech Kimberley, Mafeking a Ladysmith. Po příjezdu čerstvých posil Britové podnikli útok na hlavní města búrských republik, a ještě do konce roku dosadili na dobytých územích britskou vládu. Búrové se ale nevzdali a vedli proti Britům vysoce účinnou partyzánskou válku. Ve válce padlo na 6.000 britských vojáků v poli a dalších 16.000 jich zemřelo v důsledku nemocí. Pro britskou veřejnost bylo nepochopitelné, jak mohlo několik tisíc farmářů tak účinně vzdorovat největšímu impériu v dějinách. Konečný výsledek byl na hony vzdálen bezpodmínečné búrské kapitulaci. Přesto ale podle Vereeniginské smlouvy z roku 1902 ztratily dvě búrské republiky nezávislost a byly začleněny do britského impéria. Nicméně cena za vítězství byla pro Brity vysoká.¹⁹

Búrská válka odhalila slabiny stávajícího vládního systému a potřebu výraznějších zásahů státu do zdravotní péče, protože se projevila špatná tělesná kondice mužů, kteří se hlásili do vojenské služby. Dle generálmajora J. F. Maurice bylo v roce 1902 asi 60 % Angličanů fyzicky nezpůsobilých vojenské služby.²⁰

Válka měla zásadní vliv na veřejné mínění a britská společnost začala vyžadovat reformy, které by pomohly Británii držet krok s jejími obchodními rivaly a v případě potřeby vést válku s nepřátelskými zeměmi. Zvláštní pozornost byla věnována Německu, ze kterého se klubil hlavní evropský protivník Spojeného království. Velké obavy panovaly z rozmachu německého

¹⁷ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 393.

¹⁸ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-2010-3., s. 291.

¹⁹ Tamtéž, s. 299.

²⁰ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

průmyslu a z obrovské expanze německého námořnictva. Britové se obávali, že by se německé námořnictvo mohlo rozrůst natolik, až by bylo schopno konkurovat královskému námořnictvu. A nikdo si tuto hrozbu neuvědomoval jasněji než Winston Churchill, který byl odhodlán udržet britskou námořní převahu.^{21,22} Po roce 1910 bylo zřejmé, že Německo a expanzivní ambice císaře Viléma II. byly bezesporu největším nebezpečím pro Británii.

V poválečné atmosféře búrských válek se pro britskou vládu staly prioritou reformy v oblasti vzdělávání, sociálního zabezpečení a boje proti chudobě.²³ První kroky v tomto směru učinila konzervativní vláda Arthura Balfoura. Ta byla ale oslabena vnitřními neshodami ohledně volného obchodu, což vedlo k Balfourově rezignaci 4. prosince 1905. V lednu a únoru následně ve všeobecných volbách drtivě zvítězili liberálové v čele se sirem Henry Campbell-Bannermanem a jeho ambiciózním sociálním programem. Ve volbách tehdy získali v Dolní sněmovně 397 křesel, což bylo o 241 víc, než získali konzervativci a liberální unionisté dohromady. Zároveň to bylo o 104 křesel víc, než měly všechny ostatní strany dohromady.²⁴ Liberální administrativa navázala na předchozí konzervativní vládu a je známa především právě pro svoje rozsáhlé sociální reformy a také pro krizi, kterou způsobily plány Davida Lloyd George na jejich financování.

Campbell-Bannermenovi bylo v době převzetí úřadu 69 let a netěšil se dobrému zdraví. Proto o dva roky později, v roce 1908, rezignoval a v úřadu jej nahradil Herbert Henry Asquith. Lloyd George následně vystřídal Asquitha ve funkci kancléře státní pokladny (ministr financí)²⁵ a Churchill se stal ministrem obchodu^{26,27} Tato změna v úřadech znamená skutečný začátek progresivní fáze reforem liberální vlády.

²¹ V roce 1914 už ale bylo jasné, že královské námořnictvo nemůže být co do síly tím německým předstíženo. Během první světové války se královskému námořnictvu podařilo zcela rozvrátit německý námořní obchod mimo oblast Baltského moře. Německé obchodní loďstvo bylo během několika měsíců po vypuknutí války zcela rozdrčeno a německé námořnictvo nebylo tomu britskému de facto schopné čelit.

²² NICHOLAS, Herbert George. Winston Churchill. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 20.10.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Winston-Churchill>

²³ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Late Victorian Britain. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 20.10.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Late-Victorian-Britain>

²⁴ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 20.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁵ Oficiální anglický název je *Chancellor of the Exchequer*. Kancléř státní pokladny je funkce ve vládě, která odpovídá ministru financí. Další přiblížení vývoje základních ministerských pozic obsahuje moje diplomová práce „Vývoj britského parlamentu od roku 1707 do roku 1901“ v poznámkách pod čarou na str. 6 a 12.

²⁶ Oficiálně „Prezident úřadu pro obchod“ (*President of the Board of Trade*).

²⁷ BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. H.H. Asquith, 1 Earl of Oxford and Asquith. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 8.3.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/H-H-Asquith-1st-earl-of-Oxford-and-Asquith>

První reformy se týkaly důchodového systému. Myšlenku státních starobních důchodů veřejnost v určité míře již akceptovala, zejména z úsporných důvodů. Značná část těch, kteří dostávali příspěvky pro chudé, byla starší 65 let. Starobní důchody byly v té době financovány pouze z daní, nikoli ze sociálního pojištění.²⁸ Důchody financované ze sociálního pojištění by tudíž přinesly úspory ve výdajích na chudé, a i kdyby byl přijat nepříspevkový penzijní systém²⁹, tak by změna zůstala nákladově neutrální, protože staří lidé byli už stejně podporováni v rámci veřejných výdajů. Zároveň bylo zjištěno, že mnoho starších lidí, kteří nedosáhli na dávky na podporu pro chudé, bylo podporováno svými rodinami. To ale prakticky znamenalo, že byla finanční zátěž pouze přenesena na mladší ročníky, což mělo vliv na nedostatek financí potřebných k výchově dětí. To bylo jedním z hlavních faktorů zapříčiňujících vysoký počet podvyživených dětí z dělnických tříd. Tyto osoby pak samozřejmě nebyly ani schopny naspořit si dostatek na zajištění svého stáří.³⁰

Vláda proto přijala v roce 1908 opatření, kterým osobám nad 70 let přiznala nepříspevkový důchod ve výši 5 šilinků³¹ týdně a manželským párům 7 šilinků a 6 pencí. Aby opatření neodrazovalo od osobního spoření a aby nedocházelo ke zbytečným výdajům na osoby, které se mohly uživit samy, byl plný důchod vyplácen pouze osobám, jejichž roční příjmy byly nižší než 21 liber. V letech 1912-1913 tak pobíral téměř jeden milion lidí starobní důchod v celkové výši 12,3 milionu liber.^{32,33} Vysoké náklady na starobní důchody způsobují rozpočtové problémy dodnes. V důsledku stárnutí populace se navíc budou tyto problémy ve Spojeném království (stejně jako v mnoha jiných zemích) jen prohlubovat.

Další vládní reformy se týkaly nezaměstnanosti. Churchill nechal vytvořit úřady práce, jejichž účelem bylo pomoci nezaměstnaným lidem najít si práci a zkrátit dobu, po kterou si práci hledají. Churchill si také uvědomil nutnost podpory v nezaměstnanosti, aby byl nezaměstnaným osobám zajištěn příjem po dobu hledání zaměstnání. Stejně tak rozpoznal i potřebu nemocenského pojištění pro případ dočasné pracovní neschopnosti. Tzv. National

²⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 20.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁹ Do příspěvkového (contributory) penzijního systému částečně přispívá i samotný jednotlivec, ale do nepříspevkového (non-contributory) nikoli.

³⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 397.

³¹ Až do roku 1971 ve Spojeném království fungoval peněžní systém, ve kterém se jeden šilink dělil na dvanáct pencí a dvacet šilinků tvořilo jednu libru.

³² LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 397.

³³ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

Insurance Act 1911 proto zavedl povinné nemocenské pojištění pro všechny manuálně pracující osoby a dobrovolně se ho mohli zúčastnit i ostatní pracující³⁴, pokud vydělávali méně než 160 liber ročně. Celkový příspěvek na osobu činil 9 pencí týdně, z čehož 4 pence byly od pracujícího, 3 pence od zaměstnavatele a 2 pence od státu. Na oplátku měl pracující v případě pracovní neschopnosti nárok na 10 šilinků týdně po dobu 13 týdnů a na 5 šilinků po dobu 13 týdnů, maximálně však po dobu 26 týdnů v jednom roce. Dále měl pracující právo na bezplatné ošetření u lékaře, nikoli ale na lůžkovou péči. Režim rovněž poskytoval podporu v nezaměstnanosti pro pracující ve strojírenství, stavebnictví a v loděnicích, jejichž povolání byla vystavena výrazným cyklickým propadům.³⁵

1.3. Cesta k rozpočtu Lloyda George

Sociální politika liberální vlády byla ale velmi nákladná a ekonomická recese mezitím snížila příjmy z daní a zvýšila nezaměstnanost. Obavy z expanze německého námořnictva navíc vedly Asquitha k tomu, aby přiměl vládu ke schválení výstavby osmi nových bitevních lodí. Ve svém prvním rozpočtu v roce 1909 proto musel Lloyd George najít další zdroje příjmů pro státní kasu. Celní reformátoři navrhovali zavést ochranné nepřímé daně. Dle liberálů ale bylo politicky výhodnější, aby se dodatečné příjmy zvýšily zdaněním bohatých a privilegovaných tříd.³⁶ Tedy tříd, které byly ve velkém zastoupeny ve Sněmovně lordů, ale také jejich příbuzných, přátel, podporovatelů a dalších. Někteří peerové si upřímně mysleli, že návrhy liberálů jsou nespravedlivé, pomstychtivé, rozdělující a nebezpečné a obávali se, že poškodí zemi a že hraničí s protiústavností.

Konzervativní peerové při několika příležitostech v letech 1906-1907 schválili pozměňovací návrhy k návrhům zákonů a přinutili vládu stáhnout důležitý *Education Bill*. Toho byli schopni dosáhnout díky i nadále trvající drtivé převaze ve Sněmovně lordů. V roce 1906 bylo v horní komoře oprávněno hlasovat celkem 602 peerů. Z nich bylo 355 považováno za konzervativce, 124 za liberální unionisty, pouze 88 za liberály a malý počet byli nezávislí

³⁴ Tzn. nejen manuálně pracující.

³⁵ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 397-398.

³⁶ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLÍŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 451.

„cross-benchers“³⁷.³⁸ Jak později poznamenal Lloyd George: „*Sněmovna lordů není hlídacím psem ústavy. Je to pudl pana Balfoura*“³⁹ (překlad vlastní).

Education Bill měl mimo jiné napravit některé nedostatky, které byly způsobeny tzv. Education Act z roku 1902. Proti návrhu zákona se stejně jako konzervativci postavila jak anglikánská, tak i římskokatolická církev. Opozice v Dolní sněmovně se proti návrhu ostře vyhradila a donutila tím vládu k rozsáhlému používání tzv. pravidla gilotiny⁴⁰. Ve výboru strávil návrh dvacet dní a třetí čtení bylo nakonec schváleno 369 hlasy ku 177.⁴¹

Jednalo se o mimořádný počín Balfoura, vůdce strany, která byla právě drtivě poražena ve všeobecných volbách. Sněmovna lordů vrátila Dolní sněmovně návrh zákona s tolika pozměňovacími návrhy, že původní návrh už byl zcela k nerozeznání. Změny byly tak rozsáhlé, že by pravděpodobně ještě více posílily úpravu obsaženou v zákoně z roku 1902. Dolní sněmovna proto pozměňovací návrhy odmítla 416 hlasy ku 107. Sněmovna lordů vzápětí reagovala schválením usnesení, že „*tato komora trvá na svých pozměňovacích návrzích, s nimiž Dolní sněmovna nesouhlasila*“⁴² (překlad vlastní). Situace byla pro vládu bezvýchodná a návrh zákona stáhla.

V tomto bodě udělala vláda chybu. Mohla požádat krále o rozpuštění parlamentu a požádat lid, aby jí ve volbách poskytl mandát k reformě Sněmovny lordů a omezení jejích pravomocí. Ve volbách by zcela jistě získala jasnou většinu. Tváří v tvář takovému mandátu by král jistě, ačkoli neochotně, souhlasil s vytvořením dostatečného množství nových peerů, pokud by to bylo nezbytné k překonání opozice horní komory. Když ale ústavní krize v letech 1909-1911 vrcholila, vláda už nebyla tolik oblíbená a její mandát nebyl tak silný.

O několik měsíců později zamítla Sněmovna lordů také tzv. Plural Voting Bill. Návrh zákona měl za cíl zbavit se přežitku, díky kterému mohla jedna osoba uplatnit ve volbách několik hlasů. V platnosti bylo tehdy více než 17 typů různých volebních práv, i když právo vykonávat některé z nich náleželo pouze nepatrnému počtu voličů. Osoby, které byly

³⁷ Tzv. cross-benchers jsou nestraniční peerové.

³⁸ PAKENHAM LONGFORD, Frank. *A History of the House of Lords*. Stroud: Sutton Publishing Ltd., 1999. ISBN 0750921919., s. 138.

³⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 19.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁴⁰ Tzv. pravidlo gilotiny bylo zavedeno v roce 1887, aby se předešlo obstrukcím při projednávání zákonů. Speakerem byl stanoven celkový čas určený k debatě a ta byla po jeho uplynutí ukončena. Pravidlo bylo v roce 1893 doplněno pravidlem o vymezeném času debaty pro každou část zákona.

⁴¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 19.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁴² Tamtéž.

oprávněny odevzdat několik hlasů, logicky patřily spíše mezi bohatší část obyvatelstva a zároveň většinou volily konzervativce.

Během třetího zasedání parlamentu z roku 1906 došlo v horní komoře k dalšímu zamítnutí tzv. Education Bill a také tzv. Licensing Bill. Cílem druhého jmenovaného návrhu bylo snížit počet hospod v poměru k počtu obyvatel v daných oblastech. Náhrada za ukončené licence by byla financována ze zvýšených poplatků z obchodu s lihovinami. Proti tomu se ale postavili obchodníci s alkoholem, kteří byli tradičně podporovatelé Konzervativní strany.⁴³ Peerové proto návrh zamítli 272 hlasy ku 96.

Ještě v roce 1907 nechal Campbell-Bannerman schválit usnesení, které usilovalo o omezení moci horní komory na pouhé zdržování přijímané legislativy. Žádné opatření ale nakonec přijato nebylo.⁴⁴ Nicméně po tomto kroku začali být konzervativní peerové přeci jen o něco uvážlivější ve využívání své revizní a zdržovací pravomoci u přijímané legislativy. Po krátké nemoci byl ale Campbell-Bannerman donucen 3. dubna 1908 rezignovat a zemřel jen o devatenáct dní později, když ještě stále pobýval v Downing Street. Jeho nástupcem se stal Herbert Henry Asquith.

Dne 29. dubna Lloyd George, liberální kancléř státní pokladny (ministr financí) nové Asquithovy vlády, představil v parlamentu radikální návrh rozpočtu na rok 1909.⁴⁵ Lloyd George možná spatřoval konfrontaci obou komor parlamentu jako způsob, jak posílit liberální pozici ve Sněmovně lordů. Bylo totiž nepravděpodobné, že by v ní kdy liberálové získali většinu jinými prostředky než hromadným vytvořením nových liberálních peerů. V každém případě se ale snažil vykreslovat Sněmovnu lordů jako baštu privilegovaných, jejíž členové se více starali o své vlastní zájmy než o ty národní. Proto také nazýval návrh svého rozpočtu jako „rozpočet pro lid“ (tzv. People's Budget).⁴⁶ Veřejně prohlašoval, že potřebuje peníze, „*abych mohl zaplatit nové křižníky, vojenské výdaje a starobní důchody. A ty budu žádat od bohatých*“⁴⁷ (překlad vlastní).

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 51.

⁴⁵ BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. David Lloyd George. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopædia Britannica, 2022 [cit. 19.10.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/David-Lloyd-George>

⁴⁶ PUGH, Martin. *State and Society: British Political and Social History 1870-1992*. London and New York: E. Arnold, 1994. ISBN 034050711X., s. 124-125.

⁴⁷ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4., s. 421.

1.4. Rozpočet Lloyd George

Hlavním cílem návrhu rozpočtu na rok 1909 bylo zdanění nejvíce prosperujících tříd a vytvoření prostředků pro zdanění obrovských majetků velkých vlastníků půdy, což bylo dlouhodobým přáním mnoha radikálních liberálů. Jednalo se o první rozpočet, který navrhoval zavedení progresivního zdanění.⁴⁸ Návrh rozpočtu ponechával sazbu pro daň z příjmu nezměněnou na 9 pencích z každé libry pro příjmy nižší než 2.000 liber ročně. Zavedl by ale novou sazbu pro roční příjmy vyšší než 2.000 liber, a to na 1 šilink a 2 pence. Nově by byl zaveden také přírůstek na dítě ve výši 10 liber pro roční příjmy pod 500 liber. Další novinkou byla tzv. super daň ve výši 6 pencí z každé libry, která by se uplatnila na částky nad 3.000 liber, pokud veškeré roční příjmy poplatníka přesáhly 5.000 liber.⁴⁹ Z pohledu dnešní doby se nám může takto navrhovaná daňová zátěž jevit jako velmi skromná, ale bohaté třídy ji tehdy považovaly za vyděračskou.

Lloyd George zamýšlel zvýšit také dědickou daň⁵⁰, což by postihovalo zejména majetnější. Na majetek nad 1 milion liber měla být uvalena daň ve výši přibližně 25 %. Návrh dále obsahoval řadu nových daní z půdy, které byly zaměřené zejména proti velkým vlastníkům půdy, a také nový systém na oceňování pozemků. Současně bylo navrženo zavedení daně ve výši 20 % ze zvýšení hodnoty půdy. Tato daň měla být placena buďto po úmrtí vlastníka, nebo při prodeji pozemku. Další daň měla být ve výši půl pence z každé libry z hodnoty nezastavěných pozemků a pozemků s nerostnými surovinami. Také měla být zavedena 10% daň na jakýkoli přírůstek, který pronajímatel získal po skončení nájmu. U prvních dvou zmíněných nových daní z půdy byly ale nakonec ve výborech učiněny ústupky. V neposlední řadě pak mělo dojít i ke zvýšení daně z alkoholu a tabáku a k zavedení daně z automobilů a motocyklů a daně z pohonných hmot.⁵¹

Dle propočtů by super daň přinesla největší příjmy do státní pokladny a dědická daň by byla hned na druhém místě. Největší pobouření však vyvolaly nové pozemkové daně. Mnoho velkých vlastníků půdy, aristokratů a bohatých lidí zasedalo v parlamentu nebo bylo s jeho členy jiným způsobem úzce spřízněno a Lloyd Georgeův návrh rozpočtu představoval přímý

⁴⁸ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 51.

⁴⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 22.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁵⁰ Tzv. death duties, což byla daň vybíraná z majetku po smrti vlastníka. V roce 1975 byla nahrazena daní z převodu kapitálu a v roce 1986 klasickou dědickou daní.

⁵¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 22.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

útok na jejich postavení. V obecné rovině se jednalo i o zásah do vlastnických práv. Dokonce i liberálové správně viděli, že rozpočet byl od počátku zamýšlen, aby rozděloval, a nikoli aby pouze provedl úpravu vládních příjmů.

Konzervativci byli v Dolní sněmovně ve výrazné menšině, ale proti návrhu rozpočtu svedli lítý boj. Neměli sice šanci uspět s pozměňovacími návrhy, které vláda odmítala, ale přesto si vynutili nejméně 554 hlasování. Rozpravy trvaly celkem 70 parlamentních dnů. To samozřejmě zasahovalo i do jiných státních záležitostí. Dolní sněmovna pravidelně zasedala velmi pozdě a při několika příležitostech i celou noc. Byly využívány různé procedurální prostředky, aby se co nejvíce pozdržel přijímající proces. O konečném výsledku však nebylo pochyb a návrh rozpočtu byl 4. listopadu přijat ve třetím čtení 379 hlasy ku 149.^{52,53}

Názory na to, zda Lloyd George a vláda měli v úmyslu vyprovokovat Sněmovnu lordů k zamítnutí rozpočtu, a tím způsobit ústavní krizi, která by vedla k omezení jejich pravomocí, se různí. Většinový názor ale je, že to jejich záměr nebyl. Přesto právě k tomu nakonec ale došlo. Ministři vedli kampaň, aby získali veřejné mínění na svou stranu, a zejména Lloyd George přednesl řadu provokativních projevů. Nejslavnější byl jeho projev v Limehouse ze 30. července, kdy velmi nevybíravým způsobem zkritizoval odpůrce svého návrhu. Pronesl například, že „náklady na údržbu plně vybaveného vévody stojí tolik co údržba dvou dreadnoughtů⁵⁴, přičemž je ale mnohem složitější, je sešrotovat“⁵⁵ (překlad vlastní). To způsobilo velké pohoršení a král poslal předsedovi vlády, Asquithovi, vytýkáci dopis.

Podle dlouho zavedené ústavní zvyklosti (ale nikoli zákona) členové Sněmovny lordů neměli oponovat návrhům zákonů, které se týkaly financí (tzv. money bills) a které schválila Dolní sněmovna. Po dobu 250 let nezamítli peerové ani jeden návrh takového zákona.⁵⁶ Konzervativci v tomto případě ale tvrdili, že se návrh zákona netýkal výhradně financí a že šlo o legislativu sociální. Většina peerů si proto myslela, že jsou oprávněni návrh zákona zamítnout. Odsouzení se ale návrh nedočkal jen od konzervativců, ale například i od velmi váženého bývalého liberálního ministerského předsedy lorda Roseberyho, který nazval rozpočet jako

⁵² LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 399.

⁵³ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 113.

⁵⁴ Bitevní loď třídy dreadnought.

⁵⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 22.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁵⁶ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 216-218.

„inkviziční, tyranský a socialistický“.⁵⁷ Balfour, který byl stále předsedou Konzervativní strany, se proto dohodl s vůdcem konzervativců ve Sněmovně lordů, markýzem Lansdownem, že by konzervativní peerové měli návrh rozpočtu zamítnout. Ti tak učinili 30. listopadu 1909 ve druhém čtení 350 hlasy ku 75.⁵⁸ Toto rozhodnutí ale vyvolalo u některých konzervativců nejistotu a strach z možných následků. Lord Knollys, králův soukromý tajemník, řekl jednomu z úředníků tzv. Privy Council (tajná rada), že si myslí, že se peerové zbláznili.⁵⁹

1.5. Ústavní krize začíná

Zamítnutím rozpočtu byly vládě odepřeny finanční prostředky státní pokladny, což se dalo považovat za vyslovení nedůvěry a liberálům bylo prakticky znemožněno zůstat u moci. Zamítavým postojem Sněmovna lordů vyjádřila svůj názor, že není oprávněna dát souhlas návrhu, dokud nedostanou obyvatelé Británie možnost posoudit ho ve všeobecných volbách.⁶⁰ Asquith proto okamžitě požádal krále Edwarda VII. o rozpuštění parlamentu a v Dolní sněmovně označil jednání Sněmovny lordů za „porušení ústavy a uzurpaci práv Dolní sněmovny“⁶¹ (překlad vlastní). Na počátku roku 1910 pak měly následovat všeobecné volby. Liberálové označovali budoucí volby za střet peerů a lidu a konzervativci zase poukazovali na nebezpečnou povahu rozpočtu. Lord Lansdowne návrh rozpočtu označil za „památník lehkomyšlného a improvizovaného financování“⁶² (překlad vlastní) a snahu zavděčit se masám voličů za „čirý nerozum“⁶³ (překlad vlastní). Asquith během volební kampaně 10. prosince 1909 prohlásil, že už nebude stačit pouze přijmout samotný návrh rozpočtu, ale že bude nutné ještě přijmout opatření, které by omezovalo pravomoci peerů zamítnat legislativu schválenou Dolní sněmovnou.⁶⁴

Jediným způsobem, jak by toho bylo možné dosáhnout, bylo přijetím opatření, které by omezovalo absolutní veto Sněmovny lordů. Takovéto opatření by ale muselo být schváleno

⁵⁷ LOVELAND, Ian. *Constitutional Law: A Critical Introduction*. London: Butterworths Tolley, 1996. ISBN 0406049688., s. 200.

⁵⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 113.

⁵⁹ JENKINS, Roy. *Mr Balfour's Poodle*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2011. eBook. ISBN 978-1448202874.

⁶⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 399.

⁶¹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 113.

⁶² LOVELAND, Ian. *Constitutional Law: A Critical Introduction*. London: Butterworths Tolley, 1996. ISBN 0406049688., s. 200.

⁶³ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

⁶⁴ MURRAY, Bruce Keir. *The People's Budget, 1909/10: Lloyd George and Liberal Politics*. Oxford: Clarendon Press, 1980. ISBN 0198226268., s. 240.

samotnými peery, což bylo logicky velmi nepravděpodobné. Sněmovna lordů nemohla být navíc, na rozdíl od Dolní sněmovny, rozpuštěna. Existoval pouze jediný způsob, jak v horní komoře prosadit legislativu omezující její pravomoci. To bylo možné jen vytvořením nových liberálních peerů nebo hrozbou, že k vytvoření nových peerů dojde, čímž by se umožnilo přemoci dosavadní konzervativní většinu. Jinými slovy, král by musel být požádán, aby v nejzazším případě využil své prerogativum k vytvoření velkého počtu nových peerů. Pro toto využití královských výsad existovaly dva precedenty. V roce 1712 královna Anna použila královské prerogativum k vytvoření 12 nových toryjských peerů, aby umožnila vládě uzavřít Utrechtskou mírovou smlouvu ve válce o španělské dědictví. O více než 100 let později, v roce 1832, stačilo, že král Vilém IV. souhlasil, i když se značnou neochotou, že vytvoří nové peery, pokud to bude nutné pro zajištění schválení Velkého reformního zákona. V tomto případě nebylo nakonec nutné rozšiřovat počty členů ve Sněmovně lordů a stačilo tím pouze pohrozit.⁶⁵

Všeobecné volby se konaly v lednu a únoru 1910 a konzervativci od nich měli velká očekávání. Vláda se stala nepopulární a prohrála řadu doplňovacích voleb. Konzervativci byli proto přesvědčeni, že přinejmenším získají zpět mnoho křesel, která ztratili při zdrcující porážce v roce 1906. Někteří dokonce věřili, že by mohli získat více křesel než liberálové a volby vyhrát.

Veřejnost vnímala celou situaci velmi citlivě, což se projevilo v rekordní volební účasti 86,8 %. Voliči dali ve volbách liberálům mandát k přijetí rozpočtu a k provedení ústavních změn, ale připravili je o celkovou většinu v Dolní sněmovně. Liberálové získali 43,5 % hlasů, což jim přineslo 274 křesel, tedy většinu pouhých 2 křesel nad konzervativci s 240 křesly a liberálními unionisty s 32 křesly. Vláda se proto musela spoléhat na labouristy, kteří získali 40 křesel, a na Irskou parlamentní stranu, která obsadila 71 křesel, aby měla v Dolní sněmovně zajištěnu většinu a mohla efektivně vládnout.⁶⁶

Hlavním tématem voleb byl vedle pravomocí Sněmovny lordů volný obchod. Protože vítězství liberálů zaručilo, že politika volného obchodu nebude omezena, veřejnost očekávala jasné kroky, které budou směřovat ke zmenšení moci horní komory. Asquithovo druhé ministerství ale začalo váhavě. To bylo pravděpodobně způsobeno únavou po náročném období před volbami. Vláda nedala dostatečně najevo, zda má v úmyslu pokusit se Sněmovnu lordů radikálně zreformovat, vzít jí právo veta nebo udělat obojí. Asquith svojí váhavostí znepokojil některé své spojence, na jejichž podpoře vláda závisela.

⁶⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 114.

⁶⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 400.

Asquithova vláda se dostala zejména pod tlak Irské parlamentní strany. Ta začala po období útlumu následujícím po Parnellově pádu opět nabývat na síle. Pod vedením Johna Redmonda se strana snažila zabránit peerům v zablokování dalšího návrhu zákona o Home Rule, a bojovala proto ještě usilovněji o odstranění absolutního veta peerů. Dne 14. dubna 1910 proto Asquith předložil Dolní sněmovně další návrh zákona, tentokrát o parlamentu, podle kterého by peerům bylo zcela odejmuto právo vetovat návrhy zákonů, které by se týkaly financí (*money bills*). Veto u ostatních zákonů by pak mělo pouze odkladný účinek (v délce až dvou let). Bylo navrženo, že návrh zákona, který by se netýkal financí, se stane zákonem, pokud bude schválen na třech po sobě jdoucích zasedáních, a to i v případě, že se proti němu postaví peerové. Současně by dle návrhu došlo ke zkrácení maximální délky volebního období parlamentu ze sedmi na pět let.⁶⁷

Asquith očekával, že Sněmovna lordů návrh zákona o parlamentu zamítne. Při předkládání návrhu proto prohlásil, že pokud k tomu dojde, požádá krále o druhé rozpuštění parlamentu a bude v dalších volbách usilovat o ještě silnější mandát od voličů.⁶⁸ Už před lednovými volbami si Asquith uvědomoval existenci precedentů z let 1711-1712 a 1832. Nicméně král Edward VII. stihl ještě v prosinci 1909 Asquitha informovat, že není připraven využít královského prerogativa tímto způsobem, a to i v případě, že by v nadcházejících volbách zvítězili liberálové. Král prostřednictvím svého soukromého sekretáře, lorda Knollyse, sdělil Asquithovi, že nadcházející volby by mohly poskytnout mandát pouze pro rozpočet. K rozšíření horní komory o liberální peery za účelem přijetí návrhu zákona o parlamentu by se ale musely konat ještě další všeobecné volby, teprve které by k tomuto kroku poskytly jednoznačný mandát. Asquith byl proto krátce po volbách nucen přiznat, že neměl od krále „záruky“, o které usiloval.⁶⁹

V každém případě se však chtěl druhému rozpuštění parlamentu za každou cenu vyhnout, ledaže by se tím zajistilo, že nový parlament bude schopný provést změny, ke kterým by mu lid dal mandát ve volbách.⁷⁰ Bylo zjevné i to, že by před těmito případnými volbami Asquith požadoval, aby mu král slíbil, že bude v případě volebního vítězství liberálů souhlasit s

⁶⁷ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 115.

⁶⁸ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

⁶⁹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 114-115.

⁷⁰ SPENDER, John Alfred a Cyril ASQUITH. *Life of Herbert Henry Asquith, Lord Oxford and Asquith*. London: Hutchinson & Co. (Publishers), 1932., s. 260-262.

vytvořením dostatečně velkého počtu nových peerů, kteří by vládě v horní komoře poskytlí většinu nezbytnou pro přijetí návrhu zákona, pokud by to bylo třeba.⁷¹

1.6. Ústavní krize se prohlubuje

Peerové nakonec uznali, že všeobecné volby na počátku roku 1910 poskytly liberálům mandát k prosazení jejich rozpočtu. Dne 29. dubna 1910 byl tudíž schválen zákon o rozpočtu 1910 (*Finance Act 1910*). Krátce nato ale zasáhla krutá rána osudu. Dne 6. května 1910 ve věku 68 let náhle zemřel král Edward VII. Jeho nástupce, Jiří V., byl poměrně nezkušený, navíc byl méně otevřený a společenský než jeho otec. Byl ale svědomitý, bral své povinnosti zodpovědně a usiloval o co nejlepší rozhodnutí.⁷²

Nový král ale vzbuzoval mnoho sympatií a přední politici té doby mu nechtěli zbytečně činit situaci ještě obtížnější. Dost možná zároveň nechtěli, aby to vypadalo, že se vůbec nesnaží králi situaci jakkoli ulehčit. Konzervativci a labouristé proto souhlasili, s úctou k novému panovníkovi, se schůzkou na ústavodárné konferenci, kde se měli pokusit vyřešit své neshody a dosáhnout kompromisu. Strany se dohodly, že jednání budou důvěrná a neformální. Vládu na konferenci zastupovali Asquith, Lloyd George, lord Crewe a Augustine Birrell. Opozici pak Balfour, Lansdowne, Austen Chamberlain a lord Cawdor. Konference však nebyla vnímána pozitivně. Výhrady měli zejména labourističtí poslanci a Irové. Konference měla za cíl dosažení kompromisu, který si ale na obou stranách mnozí nepřáli.⁷³

Samotní účastníci konference se ve větší či menší míře snažili dohody dosáhnout. Zejména Asquith a Balfour projevovali největší snahu. Projednávána byla různá řešení, některá i těžko představitelná. Přes svou počáteční bojovnost se Lloyd George pokusil dosáhnout dohody a předložil mnoho konstruktivních nápadů. Navrhl dokonce koaliční vládu se společným programem. Jako ministerského předsedu navrhoval Asquitha, který by zasedal ve Sněmovně lordů. Balfour měl být zase předsedou Dolní sněmovny. Této myšlenky byla zprvu věnována velká pozornost, přestože k jejímu naplnění nakonec nedošlo.

V listopadu však začalo být zřejmé, že vyjednat smír nebude možné. Do opozice se postavili zejména konzervativci, kterým vadilo Home Rule pro Irsko a trvali na tom, že zásadní ústavní legislativa by měla být schválena v celostátním referendu, pokud by ji peerové dvakrát

⁷¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 400.

⁷² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 24.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁷³ Tamtéž.

zamítli.⁷⁴ Irové, kteří určovali rovnováhu sil v Dolní sněmovně, by zase nepodpořili vládu, která by se nezavázala k prosazení irské samosprávy. Liberálové s různou mírou zápalu také podporovali irský požadavek. A i kdyby se všem stranám nakonec podařilo kompromisu dosáhnout, bylo otázkou, jestli by ho byli schopni obhájit před svými voliči. O tom existují vážné pochybnosti.

Asquith si rychle uvědomil, že druhé volby jsou nevyhnutelné. Vláda proto požádala krále o rozpuštění parlamentu a o uskutečnění všeobecných voleb ještě před Vánoci. Asquith zároveň předložil Jiřímu V. svůj požadavek na to, co nový král nazval jako „podmíněné záruky“. Současně se pokusil získat od krále slib, že v případě vítězství liberálů ve volbách a nadále trvající opozice konzervativních peerů vůči vládnímu návrhu, dojde k vytvoření dostatečného počtu nových liberálních členů horní komory. Po králi tak mohl být požadován slib k vytvoření více než čtyř set nových peerů. Tím by se zajistilo, že nebude legislativa trvale blokována v horní komoře.

Dle Bogdanora byl král během událostí let 1910-1911 a krize týkající se Home Rule ve velmi obtížné situaci.⁷⁵ V neposlední řadě tomu tak bylo i kvůli jeho politické nezkušenosti. Přesto ale prokázal vysokou úroveň lidské integrity při řešení této krize. Oproti tomu královna Viktorie o pouhých 20 let dříve příležitostně projevovala náklonnost Konzervativní straně. Nerozpakovala se ani kritizovat své ministry jako například v případě neúspěšné akce s cílem zachránit generálmajora Charlese George Gordona.⁷⁶

1.7. Prosazení návrhu zákona o parlamentu 1911

Jedním ze základních stavebních kamenů konstituční monarchie je politická nestrannost panovníka. Té je dosaženo prostřednictvím zásady, že téměř všechny veřejné akty panovník činí na radu svých ministrů. Radou v tomto případě ale není myšlena rada, jak ji chápeme v běžné mluvě. V souvislosti s konstituční monarchií má zcela jiný význam a osoba, které je rada poskytnuta, ji nemůže svobodně přijmout nebo odmítnout. Když ministři nabízejí panovníkovi radu, je jejich rada závazná a panovník obvykle nemá jinou možnost než se jí řídit. Odmítnutí rady by za normálních okolností vedlo k rezignaci vlády. I kdyby byl následně panovník schopný najít někoho, kdo by byl ochotný sestavit novou vládu, tato vláda by byla

⁷⁴ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 400-401.

⁷⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 115-121.

⁷⁶ Charles George Gordon byl zabit během obléhání súdánského Chartúmu mahdisty v roce 1885. Královna Viktorie tehdy zkritizovala ministerského předsedu Williama Ewarta Gladstonea za jeho nerozhodnost a otálení při přípravě záchranné akce.

v úřadu z osobní volby monarchy. Následkem by bylo, že by se panovník ocitl v pozici, kdy by proti němu stála v opozici jedna z hlavních politických stran státu. A žádný ústavní panovník by nemohl vydržet v úřadu dlouho, pokud by nebyl mezi stranami neutrální.

Doktrína, dle které panovník jedná podle rad svých ministrů, byla v minulosti určena k ochraně parlamentu a veřejnosti před panovníkovým svévolným používáním vlastní moci. V dnešní době má ale zcela jinou roli, a to ochranu monarchy před vměšováním se do politiky. Protože panovník mluví a jedná podle rad svých ministrů, jsou to pak právě ministři, a nikoli monarcha, kdo je odpovědný parlamentu a elektorátu. Pokud by totiž jednání panovníka spočívající v udělování souhlasu s návrhy zákonů⁷⁷ bylo skutečně jeho vlastní a pokud by jeho projevy odrážely jeho vlastní názory spíše než postoje vlády, mohly by se stát předmětem sporů a panovník by za to čelil kritice. Zásada, že panovník mluví a jedná podle rad svých ministrů, proto slouží k ochraně panovníka před jeho odpovědností a kritika vlády není mířena na panovníka, ale na ministry. Tím se zajistí také to, že panovník nebude a nemůže mít politiku nezávislou na ministrech. Přijímáním rad svých ministrů panovník ve výsledku vyjadřuje názory voličů, kteří je dávají najevo v parlamentních volbách. Uvedeným způsobem je také usměrňována monarchie, protože dle základního principu demokracie má převážit vůle lidu. Takto jsou tudíž tvořeny základní principy konstituční monarchie.⁷⁸

Jiří V. proto považoval za nesmírně důležité, aby zůstal mezi stranami sporu neutrální. Podle králova názoru ústavní postavení panovníka vyžadovalo, aby jednal podle rad svých ministrů. Dle Jiřího by ale byla panovníkova neutralita vážně ohrožena, pokud by Asquithovi poskytl „podmíněné záruky“, protože by to ve své podstatě znamenalo vyjádření podpory liberálnímu volebnímu programu.⁷⁹ Zároveň bylo samozřejmě zcela reálné, že v nadcházejících všeobecných volbách bude Liberální strana poražena. Pokud by pak konzervativci zjistili, že král poskytl liberálům „podmíněné záruky“, mohli by nabýt dojmu, že stranil jejich rivalům a postavil se proti nim. Král se proto domníval, že správným krokem bude počkat, jestli skutečně nastane situace, která by vyžadovala výkon královských prerogativ. Pak by se mohl s ohledem na okolnosti rozhodnout, jak by měl své výsadní pravomoci použít. V takovém případě by byl navíc veden radami svých ministrů.⁸⁰

⁷⁷ Od roku 1856 souhlas neuděluje panovník osobně, ale jeho jménem úředníci zvaní Lord Commissioners.

⁷⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 66-68.

⁷⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 401.

⁸⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 116.

Členové kabinetu však měli opačný názor. Částečně to bylo tím, že je ministerský předseda zavázal k získání „podmíněných záruk“ a ministři měli obavy, že ztratí tvář, pokud je nezajistí. Kromě toho ale také ministři ještě zcela nedůvěřovali novému králi, že využije své pravomoci v jejich zájmu.⁸¹

Po králově smrti v roce 1936 Lloyd George prohlásil, že před nástupem na trůn byl Jiří známý pro své sympatie k toryovským názorům. Navíc v roce 1908 se ještě jako princ z Walesu zmínil Churchillovi na jednom večírku, že Asquith, který pocházel z rodiny výrobců vlny, „*není tak docela gentleman*“ (překlad vlastní). Zhruba ve stejnou dobu také řekl stálému tajemníkovi ministerstva financí, že nedokáže pochopit, jak může Asquith „*pokračovat ve službě tomu zatracenému Lloydovi Georgeovi*“^{82,83} (překlad vlastní). Jiřího náklonnost k toryům byla možná jedním z hlavních důvodů, proč po něm Asquith požadoval, aby předem slíbil, že využije svých pravomocí k vytvoření nových liberálních peerů, kteří by zajistili schválení zákona o parlamentu. Je možné, že se skutečně bál, že král nesplní svoji ústavní povinnost, až na to přijde čas.^{84,85}

Pro krále byla situace ještě o to obtížnější, jelikož jeho dva soukromí sekretáři zastávali vzájemně naprosto protichůdné politické názory. Lord Knollys, liberál, se domníval, že by měl král přijmout radu své vlády, ačkoli Edwardovi VII., bývalému králi, sdělil, že by bylo lepší dokonce i abdikovat než poskytnout Asquithovi „požadované záruky“. Sir Arthur Bigge, konzervativec, naopak věřil, že by měl král nadále odmítat poskytnout jakýkoli slib. Knollys nicméně tvrdil, že by za nově nastalé situace býval Edwardovi VII. poradil, aby dal vládě nezbytné záruky, a dále že by mu sdělil, že neexistuje žádná jiná alternativní vláda, pokud by se rozhodl liberální kabinet odvolat. Dle Knollyse by Edward navíc býval jeho rady přijal. To ale možná nebyla tak docela pravda a je možné, že se ze strany Knollyse jednalo o lest. Dle Bogdanora totiž mohl být Balfour za daných okolností ochoten sestavit vládu, pokud by o to byl požádán. Balfour mohl uvažovat, že se funkce ujme mimo jiné proto, aby zabránil tomu, že bude král vystaven dalšímu tlaku ohledně příslibu poskytnutí zmíněných záruk, které přední konzervativci beztak považovali za protiústavní. Bogdanor tvrdí, že ať už byl Balfourův postoj jakýkoliv, Knollys skryl před králem podrobnosti o schůzce (tzv. Lambeth Palace Conference)

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Jiří v roce 1914 připustil, že bylo hloupé tyto poznámky pronášet.

⁸³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 401.

⁸⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 67-68.

⁸⁵ ROSE, Kenneth. *King George V*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1983. ISBN 0297782452., s. 71.

z dubna 1910, tedy těsně před smrtí Edwarda VII., na níž měl Balfour naznačit, že by byl ochoten ujmout se úřadu, pokud by liberálové rezignovali.^{86,87}

Jiří V. nakonec s velkým sebezapřením ustoupil a 16. listopadu souhlasil s vytvořením dostatečného počtu nových peerů, pokud by byl Sněmovnou lordů zamítnut návrh zákona o parlamentu poté, co by Liberální strana zvítězila v nadcházejících všeobecných volbách. Trval však na tom, aby byl návrh zákona předložen horní komoře ještě před volbami, aby měli peerové možnost ho projednat, než bude parlament podruhé rozpuštěn. Zároveň trval na tom, že závazek vytvořit nové liberální peery zůstane prozatím utajen.⁸⁸

V prosinci proběhly druhé všeobecné volby roku 1910. Volby byly ne příliš záživnou záležitostí a počet odevzdaných hlasů naznačil, že voliče spíše obtěžovalo jít volit podruhé v jednom roce, než aby je zajímalo, kdo se ujme vlády. Volební účast byla dokonce o více než 20 % nižší než při volbách na počátku roku. Poměr sil v Dolní sněmovně navíc zůstal v podstatě nezměněn. Liberálové ztratili dvě křesla a konzervativci jedno. Liberální většina nad konzervativci a unionisty se tak smrskla ze dvou na pouhé jedno křeslo. I tak ale liberálové vyhráli třetí všeobecné volby v řadě, což se stalo poprvé od roku 1832. To byl mandát, který chtěli.⁸⁹

Asquith znovu předložil Dolní sněmovně návrh zákona o parlamentu. Zjevně stále doufal, že nebude třeba přistoupit k hromadnému vytváření nových peerů. Dne 23. května se konalo třetí čtení a návrh zákona byl schválen poměrem 362 hlasů ku 241. Peerové návrh nezamítli, přestože tak mohli učinit. Místo toho návrh vrátili Dolní sněmovně s řadou pozměňovacích návrhů, které měl dle jejich názoru návrh obsahovat. Tím ale změnili původní návrh zákona natolik, že to nebylo pro vládu přijatelné.

Pro liberály tak nastal čas, aby konečně zveřejnili závazek, který poskytl král Asquithovi. Nejprve 14. července informovali o svém plánu krále. O několik dní později (a na králův návrh) poslal Asquith dopis Balfourovi a lordu Lansdownovi, ve kterém je informoval, že Dolní sněmovna bude nucena nesouhlasit s pozměňovacími návrhy Sněmovny lordů. Dále je v dopise upozornil, že v případě nutnosti požádá krále o uplatnění královských prerogativ a že král je připraven jednat na základě jeho požadavku.

⁸⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 116-117.

⁸⁷ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 401-402.

⁸⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 117.

⁸⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 25.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

Balfour už dlouho tušil, že král Asquithovi tento slib poskytl, takže nebyl příliš překvapen. Na druhou stranu Lansdowne si jistý nebyl. Mnoho konzervativních a unionistických peerů nevěřilo fámám a myslelo si, že jakékoliv hrozby jsou pouze blufem Asquitha. Ti všichni ale museli rázem čelit tvrdé realitě, že vláda bude schopná prosadit svůj návrh zákona, a navíc, že by Sněmovna lordů mohla být zaplavena více než čtyřmi sty novými peery.

Konzervativci se rozdělili do dvou skupin. Ty byly známe jako „hedgers“ a „ditchers“. *Hedgers*, mezi které se řadil i Lansdowne, se přikláněli k tomu, aby se zdrželi hlasování, a tak nechali návrh zákona projít. Stejně se zachoval v roce 1832 také vévoda z Wellingtonu, aby zabránil vytvoření velkého počtu nových peerů, kteří by zajistili schválení Velkého reformního zákona. Na druhé straně *ditchers* chtěli bojovat až do poslední chvíle, hlasovat proti návrhu a byli ochotni čelit následkům. *Hedgers* byli sice ve většině, ale ani to nemuselo stačit. Konzervativní většina ve Sněmovně lordů byla totiž tak obrovská, že i kdyby se *hedgers* zdrželi hlasování, mohli odhodlaní *ditchers* stále shromáždit dostatečný počet hlasů, aby návrh zákona zamítli.⁹⁰

V Dolní sněmovně se následně odehrála jedna ostudná scéna. Asquith se zrovna chystal nastínit záměry vlády ohledně pozměňovacích návrhů, které byly vráceny ze Sněmovny lordů. Když vstal, aby promluvil, začali na něj někteří poslanci urážlivě pokřikovat. Celý incident byl organizovaný, neodehrál se spontánně, a trval asi půl hodiny. Asquith kvůli křiku nemohl promluvit a musel si sednout zpátky. Balfour se povyku nezúčastnil, ale ani se ho nepokusil zastavit.

F. E. Smith a lord Hugh Cecil patřili k hlavním podněcovačům křiku. Smith se sám pokusil také promluvit, ale byl na oplátku přehlušen vládními stoupenci. Speaker pak se zpožděním přerušil zasedání, protože byl v komoře až příliš velký chaos. Bylo to poprvé od roku 1893, kdy bylo zasedání z takového důvodu přerušeno. Účastníky incident zdiskreditoval a ani Balfour a speaker nevyšli z celého incidentu s čistým štítem. Byl to ubohý pokus mající za cíl urazit ministerského předsedu.⁹¹ Několik toryů, kteří se incidentu neúčastnili, následně poslalo Asquithovi omluvné dopisy.

Unionisté zasedající ve Sněmovně lordů byli hluboce rozděleni. Lansdowne a ostatní *hedgers* se snažili přesvědčit *ditchers*, aby se také zdrželi hlasování. Ti ale zůstávali neoblomní. Vláda se proto rozhodla udělat ústupek a rozhodla se, že nebude žádat krále o vytvoření nových peerů, dokud nedojde k rozhodujícímu hlasování v horní komoře. Tím ale riskovala to, že bude

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ JENKINS, Roy. *Mr Balfour's Poodle*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2011. eBook. ISBN 978-1448202874.

muset začít celý proces přijímání zákona znovu úplně od začátku, protože stále nebylo jisté, zdali ho Sněmovna lordů schválí. Obě strany byly zaneprázdněny zvažováním svých šancí ohledně pravděpodobné podpory. Řada peerů, která se běžně neúčastnila zasedání komory, byla nyní odhodlaná svoje hlasovací právo uplatnit. Lord Morley, liberální vůdce ve Sněmovně lordů, spočítal, že bude pravděpodobně potřeba získat hlasy čtyřiceti unionistů, aby došlo ke schválení návrhu zákona.⁹²

Balfour dospěl k závěru, že bude z taktického hlediska pro konzervativce lepší návrh zákona přijmout než ho dále odmítat. Vyvarovali by se totiž tomu, že by byly konzervativní peerové nakonec přečísleni nově vytvořenými liberálními členy horní komory. Ti by totiž pak rázem měli dostatečnou většinu k tomu, aby na první pokus a bez podstatných změn schválili nejenom návrh zákona o parlamentu, ale i očekávaný zákon o Home Rule. Pokud by však peerové návrh zákona o parlamentu přijali, mohli by pozdržet návrh zákona o Home Rule až o dva roky. Se zachovanou konzervativní většinou by poté mohli prosadit podstatné pozměňovací návrhy a omezit tak eventuální škody, které by mohly být způsobeny na celistvosti Spojeného království.⁹³

Hlasování o návrhu zákona o parlamentu se ve Sněmovně lordů uskutečnilo 10. srpna. Až do samotného hlasování nikdo nevěděl, jaký bude výsledek. Předpokládalo se, že rozhodující budou projevy jednotlivých členů komory. Návrh zákona byl nakonec schválen 131 hlasy ku 114. Pro návrh hlasovalo 81 liberálů a 37 unionistů. Mnoho peerů se zdrželo hlasování, hlasy biskupů se rozdělily rovným dílem a někteří konzervativci hlasovali pro návrh ze strachu z vytváření nových liberálních peerů. Dlouhotrvající záležitost byla konečně vyřešena a zákon o parlamentu 1911 (*Parliament Act 1911*) nabyl 18. srpna 1911 účinnosti.

Po zbytek své vlády cítil Jiří V. křivdu a měl pocit, že s ním Knollys a jeho ministři nejednali upřímně a že ho jako nezkušeného panovníka zmanipulovali, aby jim poskytnul „podmíněné záruky“. Král se domníval, že kdyby byl zkušenější, požádal by vládu, aby mu sepsala důvody, proč by jim měl poskytnout ony „podmíněné záruky“, písemně. Pak by měl čas si situaci lépe promyslet, než by vládě poskytl svoji odpověď.⁹⁴

Bogdanor zpochybňuje názor většiny dřívějších autorů, dle kterých byl Jiří V. povinen „podmíněné záruky“ Asquithovi poskytnout a Knollys oprávněn ho opomenout informovat o

⁹² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 26.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

⁹³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 402.

⁹⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 117.

podrobnostech dubnové schůzky, aby zabránil nezkušenému králi udělat chybu, která by mohla mít vážné důsledky pro monarchii. Historici v minulosti dovozovali, že by vláda rezignovala, pokud by král nadále odmítal záruky Asquithovi poskytnout. Jiří V. by následně musel do čela vlády jmenovat Balfoura, vůdce konzervativců. Konzervativci ale byli v Dolní sněmovně v menšině a nebyli by schopni zajistit si dostatečnou podporu mezi ostatními parlamentními stranami. Museli by tedy požádat o rozpuštění parlamentu. Král by se tak ocitl v situaci, kdy by byla ohrožena jeho stranická neutralita. Byl by totiž připraven na žádost konzervativců rozpustit parlament poté, co ho implicitně odmítl rozpustit na žádost liberálů, když jim odepřel poskytnutí záruk, o které ho žádali. Situace by byla ještě vážnější, protože by král odvolal liberální vládu, která měla důvěru voličů, a nahradil ji konzervativní vládou, která by důvěru lidu neměla. Panovníkova pověst politické neutrality by tak mohla být v očích veřejnosti vážně oslabena.

I když je tato analýza obecně přijímána, Bogdanor ji považuje za chybnou. Dle Bogdanora nebylo nikdy pochyb o tom, že byl Jiří V. vždy připraven řídit se radami svých ministrů, a dokonce byl toho názoru, že je povinen tak učinit. Panovník byl zároveň po celou dobu připraven vyhovět jejich žádosti o rozpuštění parlamentu za účelem konání všeobecných voleb v prosinci 1910. Bogdanor tvrdí, že král mohl říci, že bude vždy jednat podle rad svých ministrů, ale nebyl povinen zavázat se, jakým způsobem použije královská prerogativa. To byl zejména případ, kdy mezi takovýmto slibem a jeho realizací mělo dojít k všeobecným volbám. Král nesměl být viděn, že poskytl jakýkoliv závazek některé politické straně. Bogdanor navíc poznamenává, že výsledek všeobecných voleb v prosinci 1910 nebylo možné předvídat a stejně tak ani forma, v níž by byl návrh zákona nakonec předložen Sněmovně lordů, a to zejména kvůli potenciálním rozsáhlým pozměňovacím návrhům Dolní sněmovny. Stejně to bylo i v případě změn, ke kterým mohlo dojít v horní komoře.

Bogdanor uzavírá, že lord Knollys uvedl krále v omyl, a tím ohrozil královu pozici mnohem více, než kdyby Jiří V. odmítl Asquithovi „podmíněné záruky“ poskytnout. Konzervativci totiž mohli, a oprávněně, tvrdit, že kdyby věděli o utajených zárukách ještě předtím, než byly v červenci 1911 zveřejněny, jednali by v předchozích osmi měsících jinak. Nakonec to bylo spíše díky štěstí než zásluhou učiněného rozhodnutí, že nebyla panovníkova neutralita vážněji ohrožena. Menším ohrožením této neutrality by ale bývalo bylo, kdyby Jiří odmítl tento závazek dát.⁹⁵

⁹⁵ Tamtéž, s. 117-119.

1.8. Obsah zákona o parlamentu 1911

Zákon o parlamentu 1911 ve své preambuli předpokládal další reformu horní komory. Forma, v níž byl nakonec schválen, byla jeho tvůrci zamýšlena pouze jako prozatímní opatření do doby, než k reformě dojde. Zákon z roku 1911 nicméně zůstal ve své původní podobě a pozměněn byl pouze s cílem zkrátit dobu možného pozdržení přijímaného zákona ze dvou na jeden rok.

Účinností zákona ztratili peerové právo zamítnout nebo pozměnit návrhy zákonů, které se týkaly financí (*money bills*), a mohli pouze pozdržet jejich přijímání po dobu jednoho měsíce. *Money bills* se řadí mezi návrhy zákonů veřejných (*public bills*), které se v zásadě týkají otázek zdanění a finančních výdajů. O tom, který návrh zákona má být považován za finanční, rozhoduje s konečnou platností speaker Dolní sněmovny.⁹⁶

Návrhy ostatních veřejných zákonů (*public bills*) mohli peerové pozdržet až o dva roky a jeden měsíc, pak ale mohla Dolní sněmovna Sněmovnu lordů obejít.⁹⁷ Podle zákona o parlamentu by mohl být jakýkoli návrh zákona, který by Dolní sněmovna schválila na třech po sobě jdoucích zasedáních, předložen panovníkovi k udělení královského souhlasu bez ohledu na to, že by byl zamítnut Sněmovnou lordů. Předpokladem bylo, aby od předložení návrhu zákona uplynuly alespoň dva roky a aby nebyl peery po třetím postoupení z Dolní sněmovny přijat do dvaceti osmi dnů bez pozměňovacích návrhů, s výjimkou pozměňovacích návrhů odsouhlasených horní i dolní komorou. Tato tři zasedání mohla být rozložena do více než jednoho volebního období parlamentu.⁹⁸ To znamenalo, že návrh zákona postoupený do Sněmovny lordů po více než třech letech od počátku volebního období parlamentu mohl být pozdržen až do doby po uskutečnění dalších všeobecných voleb.

Sněmovně lordů zůstalo absolutní veto pouze v jediném případě. I nadále měla právo zamítnout návrh zákona, jímž by se navrhovalo prodloužení volebního období parlamentu nad zákonem nově stanovenou pětiletou hranici. Účelem tohoto ustanovení bylo vyloučit možnost, aby si vláda svévolně prodlužovala období v úřadu. Kromě toho byl souhlas Sněmovny lordů vyžadován k odvolání soudce Vrchního soudu (*High Court*), soudce Odvolacího soudu (*Court of Appeal*) nebo soudce Nejvyššího soudu (*Supreme Court*). Dle zákona tak měla Sněmovna lordů poskytovat určitou ochranu proti vládě, která by se snažila rozvrátit standardní volební

⁹⁶ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 239.

⁹⁷ Rozlišujeme dva základní druhy zákonů – návrh zákona veřejného (*public bill*) a návrh zákona s finanční problematikou (*money bill*). Dále existuje např. i tzv. private bill či tzv. hybrid bill.

⁹⁸ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 12.6.2023]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

nebo soudní procesy. To, že si horní komora v těchto velmi omezených oblastech zachovala pravomoci, mělo velký význam, neboť Británie postrádá kodifikovanou ústavu zaručující pravidelné volby a nezávislost soudnictví. Bez Sněmovny lordů by tedy v politickém systému vznikla nebezpečná mezera. Sněmovna lordů byla tudíž jediným orgánem, který mohl zabránit přechodné většině v Dolní sněmovně, aby si prodloužila své vlastní volební období nebo aby odvolala z funkce soudce, které považuje za nevyhovující.⁹⁹

Jak je naznačeno v předchozím odstavci, zákonem o parlamentu došlo ke zkrácení maximální délky volebního období parlamentu ze sedmi¹⁰⁰ na pět let. V praxi nicméně nejčastěji záleželo a dodnes záleží na ministerském předsedovi, zda nepožádá panovníka o předčasné rozpuštění parlamentu a o vypsání nových voleb. To je účelné zejména v případech, kdy má šanci na posílení své strany v parlamentu nebo pokud hodlá ve volbách potvrdit nějakou zásadní politickou otázku.¹⁰¹

Dále bylo přijato opatření, které garantovalo plat poslancům. Ti ho až do roku 1911 nepobírali, ledaže by byli ministři. První pravidelný plat jim byl schválen ve výši 400 liber ročně. K tomu jim byla přiznána i náhrada cestovních nákladů do jejich volebních obvodů. Díky tomu mohli pracující muži opustit svá zaměstnání a stát se poslanci na plný úvazek. Už nebyli závislí na sponzorování od odborových organizací nebo politických stran.¹⁰²

Případné pozdržení přijímané legislativy bylo z původních tří zasedání později zkráceno na dvě (tedy ze dvou na jeden rok) novelou pojmenovanou jako zákon o parlamentu 1949 (*Parliament Act 1949*).¹⁰³ Vývoj událostí od té doby nicméně ukázal, že pravomoci vytvořené zákonem o parlamentu, v jeho původní nebo novelizované podobě z roku 1949, byly využívány jen zřídka a pouze v případě návrhů majících zcela zásadní význam. K nejdůležitějšímu uplatnění došlo při přijetí zákona o administrativním oddělení velšské církve od Anglikánské církve v roce 1914 (*Welsh Church Act 1914*) či zákona o Irském Home Rule 1914¹⁰⁴. Historickým paradoxem je, že nejdůležitějším použitím zákona o parlamentu bylo nakonec přijetí jeho kontroverzní novely v roce 1949.¹⁰⁵ Dále se jednalo ještě například o tzv. Iron and

⁹⁹ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 147.

¹⁰⁰ Sedmileté volební období bylo stanoveno prostřednictvím Sedmíročního zákona 1716 (*Septennial Act 1716*).

¹⁰¹ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 240.

¹⁰² SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 52-53.

¹⁰³ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 120.

¹⁰⁴ Tzv. Government of Ireland Act 1914.

¹⁰⁵ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 168-169.

Steel Act 1949. Margaret Thatcherová zákony o parlamentu pak použila k prosazení zákona o válečných zločinech 1991 (*War Crimes Act 1991*). Peerové tehdy návrh zákona zamítli, protože podle nich zakládal retrospektivní trestní odpovědnost určité skupině osob.¹⁰⁶ Vláda naopak tvrdila, že návrh zákona pouze zaplnil mezeru ve stávající právní úpravě a nevytvářel ani tak retrospektivní odpovědnost, jako spíše mechanismus, pomocí něhož mohly být dotyčné osoby souzeny ve věcech, které byly podle práva civilizovaných zemí v rozhodné době trestným činem. Labouristická vláda z roku 1997 pravomoci dle zákonů o parlamentu využívala poměrně často (celkem třikrát).¹⁰⁷ Zdá se ale, že to bylo do značné míry spíše proto, aby si usnadnila práci a aby potlačila pozměňovací návrhy konzervativních peerů a nikoli proto, aby zajistila schválení úplných návrhů zákonů. Peerové totiž například nejméně šestkrát upravili ustanovení návrhu zákona o volbách do Evropského parlamentu 1998 (*European Parliamentary Elections Bill 1998*). Návrh zaváděl poměrné zastoupení ve volbách do Evropského parlamentu na „stranické kandidátce“ namísto „jmenovité kandidátky“, přičemž parlamentní zákony byly uplatněny, jakmile byla na začátku parlamentního zasedání v letech 1998-1999 tato ustanovení zamítnuta. I následující labouristická vláda z roku 2001 navázala na tuto praxi, nejkontroverzněji při přijímání zákona o lovu 2004 (*Hunting Act 2004*), který zakázal v Anglii a Walesu hony na lišku.¹⁰⁸

Zákon z roku 1911 tedy představoval alternativu ke standardnímu legislativnímu postupu (tj. že zákon musí schválit Dolní sněmovna i Sněmovna lordů) a opatření přijatá tímto způsobem se řadí mezi primární legislativu. To bylo ostatně potvrzeno i rozhodnutím soudu v řízení *R (on the application of Jackson) v. Attorney-General* [2005] UKHL 56, ve kterém byly přezkoumávány oba zákony o parlamentu ve vztahu k přijetí zákona o lovu 2004.¹⁰⁹ Díky možnosti obejítí horní komory při přijímání legislativy navíc ztratilo v tomto smyslu na významu také královské prerogativum, pomocí kterého se mohli vytvářet noví členové Sněmovny lordů.

¹⁰⁶ Jednalo se o osoby, které v rozhodné době nespádaly do jurisdikce soudů Spojeného království, protože v té době nebyly britskými subjekty a trestné činy se staly v zahraničí.

¹⁰⁷ GRANT, Moyra. *The UK Parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. 241 s. ISBN 1-282-08794-0., s. 47.

¹⁰⁸ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 404.

¹⁰⁹ Tamtéž.

2. Krize o Home Rule

2.1. Irská otázka

Sotva se v roce 1911 vyřešila krize ohledně Sněmovny lordů, musel Jiří V. čelit ještě vážnější ústavní krizi. Krizi, která poprvé za téměř tři sta let vyvolala skutečné obavy z občanské války. Po odejmutí absolutního veta Sněmovně lordů se museli politici znovu zaměřit na vyřešení otázky irské samosprávy. Po přijetí zákona o parlamentu už navíc mohla liberální vláda prosadit přijetí zákona o Home Rule, aniž by se musela nejprve obrátit na voliče pro mandát.

Při prosazování návrhu zákona o parlamentu byl Asquith vystaven tlaku Irské parlamentní strany, o jejichž podporu se jeho vláda opírala, aby vyšel vstříc jejich požadavkům ohledně irské samosprávy. V roce 1912 proto představil v parlamentu třetí návrh zákona o Home Rule¹¹⁰. Návrh byl skromnější než ten z roku 1886, protože zachovával irské zastoupení ve Westminsteru a vyhrazoval větší počet záležitostí Parlamentu Spojeného království. Asquith musel čelit konzervativcům, podle kterých by Home Rule pro Irsko nevyhnutelně vedl k rozpadu Spojeného království. Argumentoval proto tím, že přenesením některých pravomocí stávajícího parlamentu by naopak došlo k většímu zefektivnění vládnutí. Upozornil také na existenci přibližně 20 samosprávných zákonodárných sborů, které byly v různých částech britského impéria loajální britské Koruně, zejména v „bílých dominiích“ Kanady, Austrálie, Nového Zélandu a Jižní Afriky. Jižní Afrika byla navíc vytvořena spojením Kapska a Natalu s bývalými búrskými republikami, což dle Asquitha jasně dokazovalo, že je možné spojení i mezi bývalými nepřáteli.¹¹¹

Návrh zákona byl schválen Dolní sněmovnou, ale následně byl zamítnut ve Sněmovně lordů, kde zůstávala drtivá konzervativní většina. Konzervativci odmítali Home Rule nejen kvůli hrozbě pro celistvost Spojeného království, ale také kvůli hrozícímu rozdělení Irska na protestantský Ulster a katolický zbytek. Ve většině Irska byli unionisté pouze malou a rozptýlenou menšinou, ale v Ulsteru, tedy moderním Severním Irsku a hrabstvích Donegal, Cavan a Monaghan, byli většinou, která si přála zůstat v Unii. Jejich přání konzervativci podporovali. Nicméně část konzervativců byla ochotna přijmout určitou míru autonomie pro katolickou část Irska. Za protestantský Ulster však cítili zvláštní odpovědnost. Podle jejich názoru by zavedení Home Rule v Ulsteru proti vůli většiny bylo v rozporu s nastupující

¹¹⁰ První dva návrhy nechal připravit William Ewart Gladstone. První v roce 1886 a druhý v roce 1893. Vizte str. 6.

¹¹¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 405.

ideologií práva národa na sebeurčení a prakticky by se rovnalo nechtěnému vyhoštění britských občanů ze Spojeného království. To ostatně prohlásil v říjnu 1913 na schůzce s Asquithem i Andrew Bonar Law, nový vůdce konzervativců.^{112,113}

Bonar Law zároveň prohlásil, že liberálové nemají k prosazení Home Rule mandát od voličů a že tak zásadní ústavní změna by neměla být provedena bez nových všeobecných voleb. Liberálové zase tvrdili, že již v době prvních a druhých voleb roku 1910 probíhala o Home Rule veřejná diskuse a umožnit konzervativcům vynutit si o této otázce všeobecné volby by se prakticky rovnalo udělení práva veta vůči řádně ustavené vládě. Dle liberálů by navíc ani nový mandát pro Home Rule nemusel unionisty v Ulsteru přesvědčit, aby se vzdali eventuálního ozbrojeného odporu.

Podle zákona o parlamentu 1911 mohl návrh zákona o Home Rule vejít v platnost poté, co by byl schválen Dolní sněmovnou na třech po sobě jdoucích zasedáních parlamentu (pokud by byl zamítnut peers). Za normálních okolností by se tedy stal zákonem před koncem roku 1914.¹¹⁴ Mezitím se ale začala rychle zhoršovat politická situace. Podle irských nacionalistů nezacházel návrh zákona dostatečně daleko a byl pouze odrazovým můstkem k rozsáhlejší změnám. To vedlo konzervativce k rostoucím obavám, že návrh nakonec povede k rozpadu Spojeného království.

Dne 28. září 1912 byli unionisté na veřejné ceremonii v Belfastské radnici požádáni, aby podepsali pakt o použití „*veškerých prostředků, které mohou být shledány nezbytnými k tomu, aby bylo zabráněno zřízení autonomního parlamentu v Irsku*“¹¹⁵ (překlad vlastní). Na 250.000 unionistů pakt podepsalo a přibližně 35.000 z nich se připojilo k Ulsterské dobrovolnické jednotce vedené sirem Edwardem Carsonem. Tato skupina podstoupila výcvik s puškami dovezenými z Německa. Nepříznivému vývoji se však vláda nepokusila nikterak zabránit. Je možné, že doufala, že sir Carson a jeho následovníci blafují, nebo se obávala, že jakákoli akce na potlačení této skupiny akorát rozpoutá vlnu násilí.¹¹⁶

Začalo být zřejmé, že část ulsterských unionistů byla připravena bránit se případné autoritě Dublinu silou a ustavit si svou vlastní prozatímní vládu. Otázka irské samosprávy tak vyvolala v nejlepším případě obavy z vážných nepokojů, ne-li z občanské války. Liberální

¹¹² BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 122-123.

¹¹³ BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. *The Unknown Prime Minister: The Life and Times of Andrew Bonar Law, 1858-1923*. London: Eyre & Spottiswoode, 1955., s. 163.

¹¹⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 122.

¹¹⁵ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 405-406.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 406.

vláda by tudíž musela Home Rule Ulsteru vnutit, pokud by ho chtěla zrealizovat v celém Irsku. Existovaly však vážné pochybnosti, zda se mohli liberálové spolehnout na armádu, pokud by se rozhodli použít v Ulsteru síly. Zvláště pak, když řada příslušníků armády sama pocházela ze Severního Irska a zdráhala by se zakročit proti vlastním rodinám a příbuzným. Jejich sympatie byly vesměs s unionisty. Aby toho nebylo málo, v roce 1914 dokonce 57 důstojníků jezdecké brigády sloužících v Curragh nedaleko Dublinu prohlásilo, že opustí službu, pokud budou vyzváni, aby zasáhli proti Ulsterské dobrovolnické jednotce.¹¹⁷ V neposlední řadě sympatizovala s ulsterským obyvatelstvem také většina obyvatel ve zbytku Británie.

Konzervativci postavili svoji argumentaci proti Home Rule i o ústavní důvody. Prohlásili, že zákon o parlamentu má pouze prozatímní povahu a že jeho schválením vznikla v ústavě mezera. To bylo dle nich proto, že preambule zákona o parlamentu říkala, že je zákon „*určen k nahrazení Sněmovny lordů v její současné podobě druhou komorou, která by byla konstituovaná na lidovém namísto dědičném základě, přičemž takovéto nahrazení nelze ale uvést v platnost okamžitě*“¹¹⁸ (překlad vlastní). Preambule zákona ale neměla žádnou právní sílu a v praxi se ukázala být bez jakéhokoli významu. Do zákona byla začleněna, aby uklidnila sira Edwarda Greye, ministra zahraničí, který měl být takřka posedlý myšlenkou vytvoření „lidové“ druhé komory.¹¹⁹ Tím ale dle konzervativců vznikla v ústavě ona mezera, která pozastavila obvyklou účinnost ústavy do té doby, než dojde k reformě horní komory. Proto nemohl fungovat ani systém brzd a protiváh, který vznikl a existoval na základě ústavních zvyklostí. Bylo tedy na králi, aby tuto mezeru zaplnil buďto vetováním návrhu zákona o Home Rule nebo tím, že by využil svá prerogativa k odvolání ministrů, pokud by odmítali nechat uskutečnit další všeobecné volby, než by došlo k přijetí návrhu zákona o Home Rule. Balfour v roce 1913 prohlásil, že v Británii platila „prozatímní ústava“. Král tento názor sdílel.¹²⁰

Konzervativci věřili, že liberálové jednají v rozporu s ústavním pořádkem a nabyli dojmu, že už nejsou vázáni běžnými konvencemi parlamentního systému a jsou oprávněni použít prostředky mimo rámec běžné parlamentní opozice. Dospěli proto k závěru, že jediným správným řešením bylo vynutit si jakýmkoli způsobem všeobecné volby.¹²¹

¹¹⁷ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

¹¹⁸ *Parliament Act 1911*. [online]. [cit. 5.8.2022]. Dostupné z: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/introduction/enacted>

¹¹⁹ LE MAY, Godfrey Hugh Lancelot. *The Victorian Constitution*. London: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1979. ISBN 0715613537., s. 214.

¹²⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 123-124.

¹²¹ Tamtéž, s. 124.

Bogdanor poukazuje na to, že krále vážně znepokojovala otázka ústavnosti kroků jeho vlády v souvislosti se snahou prosadit návrh zákona o Home Rule pouze prostřednictvím Dolní sněmovny a bez předchozího mandátu získaného ve všeobecných volbách. Z dobových dokumentů vyplývá, že Jiří V. uvěřil nejen tomu, že zákon o parlamentu změnil povahu jeho ústavního postavení, a to alespoň v mezidobí do reformy Sněmovny lordů, ale také že kvůli tomu přestaly platit precedenty, na které by se mohl spoléhat při výkonu příslušných královských prerogativ.¹²²

Bonar Law a další přední konzervativci dospěli k závěru, že vzhledem k neústupnosti vlády (ohledně konání všeobecných voleb) bude klíčová role panovníka. Existovaly pouze dva způsoby, jak si konzervativci mohli konání všeobecných voleb vynutit. Prvním bylo, pokud by král odmítl udělit návrhu zákona o Home Rule královský souhlas. Asquith by pak musel požádat o rozpuštění parlamentu. A druhým, pokud by král odvolal vládu. V takovém případě by to byl totiž Asquithův nástupce, kdo by neměl jinou možnost než usilovat o rozpuštění parlamentu, protože by postrádal většinu v Dolní sněmovně. Od okamžiku, kdy bylo peerům odebráno právo veta nad legislativou, byl panovník jediným ochráncem nedotknutelnosti ústavy před vládou, která by se snažila jednat nepřiměřeným způsobem. Zda si král ponechal také pravomoc rozpustit parlament a uspíšit tak konání všeobecných voleb proti vůli vlády, bylo sporné. Sir William Anson, přední ústavní právník, se domníval, že ano. Liberálové zase tvrdili, že peerové přišli v důsledku zákona o parlamentu o jakoukoli pravomoc rozhodovat o rozpuštění parlamentu, že pravomoc panovníka tak učinit vyšla z užívání a že výhradní pravomoc v tomto ohledu náležela vládě.¹²³

Jiří V. tak opět čelil velkému dilematu. Jeho postavení bylo tentokrát ale mnohem složitější, protože byl velitelem ozbrojených sil a existovala velmi reálná hrozba ozbrojeného konfliktu o Home Rule. Dnes není pochyb o tom, že král Jiří V. po celou dobu jednal příkladným způsobem, čímž pro své nástupce položil základy ústavní korektnosti. Pokud by král v nastalé situaci jednal jakýmkoli způsobem nebo by naopak nejednal vůbec, politická neutralita, kterou považoval za zcela zásadní součást svého ústavního postavení, by mohla být ohrožena. Kdyby totiž s návrhem zákona souhlasil, souhlasil by současně s tím, že bude část jeho poddaných nucena podřídit se Home Rule proti jejich výslovné vůli. Tím by riskoval, že podnítí vypuknutí občanské války. A podle velké části konzervativců by jednal v rozporu s ústavním pořádkem, pokud by souhlas poskytl, aniž by se nejprve konaly všeobecné volby. V očích své vlády a

¹²² Tamtéž, s. 123-135.

¹²³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 406-407.

mnoha liberálů by naopak protiústavně jednal, pokud by návrhu zákona odmítl udělit královský souhlas nebo pokud by odvolal vládu. Tím by se dle liberálů pokoušel uplatnit a obnovit královská prerogativa, která v jejich očích už dávno zanikla. Žádný návrh zákona nebyl vetován od dob královny Anny, která v roce 1708 odmítla udělit souhlas návrhu zákona o skotských milicích (*Scottish Militia Bill 1708*). A žádná vláda nebyla odvolána od roku 1834, kdy Vilém IV. odvolal vládu lorda Melbournea, což dle liberálů nemohlo vytvářet precedent. Na druhé straně konzervativci tvrdili, že jen proto, že se toto prerogativum uplatňovalo jen zřídka, samo o sobě neznamená, že zanikla možnost ho využít. Ostatně právo vytvářet nové peery bylo naposledy použito v roce 1712 a nepochybně se také před rokem 1910 dalo namítat, že se už nemohlo uplatnit. Dle názoru konzervativců tato práva „dřímala“, ale nezanikla. To dle Balfoura platilo pro právo vytvářet nové peery, vetovat legislativu, ale i odvolávat ministry. Bonar Law zase věřil, že má král nejen ústavní právo, ale dokonce i povinnost, ujistit se, než bude jednat na radu svých ministrů, zda by nebylo možné jmenovat jiné ministry, kteří by mu poradili jinak a navedli ho směrem, aby se otázka rozhodla ve všeobecných volbách. V každém případě hrozilo, že jakýkoli způsob jeho jednání poškodí monarchii.¹²⁴

Memorandum, které připravil lord Stamfordham, od roku 1913 jediný králův soukromý tajemník,¹²⁵ ukazuje, že prvořadým zájmem Jiřího V. vždy bylo zabránit občanské válce o Ulster. Chtěl proto, aby byl Ulster zcela vyjmut z působnosti zákona o Home Rule. Konzervativci by následně podle něj měli ustoupit a přijmout Home Rule pro zbytek Irska. A pokud by strany nebyly schopné dosáhnout dohody, musely by proběhnout všeobecné volby. Jiří V. dospěl k závěru, že jedinečně tak by se dalo předejít občanské válce. Alternativou k všeobecným volbám by pak dle něj mohlo být ještě referendum.

2.2. Krize o Home Rule se stupňuje

Během zimy 1913-1914 se uskutečnilo několik setkání mezi Asquithem a Bonarem Lawem. Žádné dohody ale nedosáhli. Král sdílel názor konzervativců, že Ulster nikdy nebude souhlasit s vysláním svých zástupců do irského parlamentu, a to bez ohledu na to, jaké záruky jako král eventuálně poskytne. Současně věřil, že sebemenší pokus o nátlak na Ulster by mohl vést k již zmíněným nepokojům v armádě. O svém názoru informoval Asquitha, který měl krále

¹²⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 126-127.

¹²⁵ Tamtéž, s. 127.

za až příliš znepokojeného. Sám naopak zastával názor, že armáda poslechne veškeré rozkazy a že se odpůrci zákona v Ulsteru neodhodlají překročit ústavní hranice.¹²⁶

Není pochyb o tom, že král měl v této věci lepší úsudek než Asquith. Šance, že Ulster bude souhlasit s vysláním zástupců do irského parlamentu a dobrovolně přijme Home Rule, byla nulová, což nakonec uznal v březnu 1914 i sám Asquith. I tak ale 9. března 1914 Asquith nakonec potřetí předložil návrh zákona o Home Rule Dolní sněmovně. Současně s tím připustil i možnost dodatečného zákona, který by odložil účinnost zákona s působností pro Ulster o šest let.¹²⁷ To by z praktického hlediska znamenalo, že by se v tomto mezidobí konaly dvoje všeobecné volby, než by zákon vstoupil v platnost i v Ulsteru. „Nechceme o šest let odložený rozsudek smrti,“ odmítl ale bez obalu Edward Carson tento návrh.¹²⁸ Asquith ve stejné době připustil i možnost vypsání referenda o zahrnutí Ulsteru do návrhu zákona o Home Rule. Odmítal ale návrh krále, aby se referendum konalo o návrhu zákona jako takového.¹²⁹

Situace se tak ocitla ve slepé uličce, protože vyjednáváním nebylo dosaženo žádné dohody a Asquith nadále odmítal všeobecné volby nebo referendum o celém návrhu zákona o Home Rule. Bogdanor se domnívá, že ze dvou reálných variant, jak mohl král využít svých prerogativ, bylo méně radikálním řešením odvolání vlády, protože to neznamenal odmítnutí rad svých ministrů, než odmítnout udělit návrhu zákona královský souhlas.¹³⁰ Dle Ann Lyon se ale jedná o kuriózní výklad, protože by dle ní král odvolal své ministry na základě toho, že nebyl připraven přijmout jejich rady a nemohl s nimi dále spolupracovat.¹³¹

Na základě dostupných informací se zdá, že i král osobně byl více nakloněn variantě odvolání vlády, pokud by situace vyžadovala, aby se uskutečnily všeobecné volby, a nikoli odmítnutí udělení královského souhlasu. Nicméně zůstává nejasné, do jaké míry byl připraven jednat, a ne jen hrozit. Může být docela dobře možné, a zdá se to i jako nejpravděpodobnější výklad, že král pohrozil použitím svých prerogativ, aby přesvědčil ministerského předsedu, aby buďto dosáhl dohody s opozicí nebo aby souhlasil s uskutečněním všeobecných voleb. Bezpochyby ale Jiří V. věřil, že je oprávněn jednat, ačkoli nakonec nebyl nucen existenci své pravomoci otestovat.¹³²

¹²⁶ Tamtéž, s. 127-128.

¹²⁷ Je možné, že královo naléhání o neústupnosti Ulsteru sehrálo určitou roli v přesvědčování Asquitha, aby souhlasil s jeho vyloučením z působnosti zákona.

¹²⁸ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4., s. 423.

¹²⁹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 128.

¹³⁰ Tamtéž, s. 133.

¹³¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 408.

¹³² Tamtéž.

Na počátku května Asquith ujistil krále, že bez pozměňovacího návrhu nebude usilovat o královský souhlas k návrhu zákona o Home Rule. V červnu pak představil pozměňovací návrh zákona v Dolní sněmovně.¹³³ Návrh obsahoval ustanovení poskytující šesti ulsterským hrabstvím právo odložit v nich účinnost zákona o šest let. Král upozornil lorda Creweho, důležitého ministra ve vládě, že návrh zákona o Home Rule a jeho pozměňovací návrh závisí jeden na druhém a že jeden nemůže být předložen ke královskému souhlasu bez druhého.

Na žádost krále následoval ve dnech 21. až 24. července další vyjednávací pokus mezi předními aktéry krize. Všichni již byli nyní připraveni přijmout vyjmutí Ulsteru z působnosti zákona o Home Rule. Rozhovory ale ztroskotaly na tom, jestli má vyjmutá oblast zahrnovat i dva kraje, ve kterých byli protestanti a katolíci početně zastoupeni téměř stejně.

Necelý měsíc před touto schůzí, 28. června, zastřelil v Sarajevu 19letý bosenský Srb Gavrilo Princip arcivévodu Františka Ferdinanda, následníka rakouského trůnu. Atentát zhoršil dlouhodobé mezinárodní napětí v Evropě a byl záminkou k vypuknutí první světové války. Británie do ní vstoupila 4. srpna vyhlášením války Německu a Rakousku-Uhersku.

Ve světle těchto událostí byl v září 1914 návrh zákona o Home Rule předložen králi k udělení souhlasu bez pozměňovacího návrhu. Ještě v předvečer války, 30. července, Asquith odložil projednávání pozměňovacího návrhu. Místo toho předložil návrh zákona, kterým by se pozastavilo zavedení Home Rule minimálně až do skončení války. Tento zákon byl pak přijat společně se samotným zákonem o Home Rule. To poskytlo čas pro další jednání, která by mohla pomoci vyjasnit postavení Ulsteru. Asquith navíc přislíbil, že nepřipustí, aby byl Ulster nucen k přijetí Home Rule na svém území. Nicméně konzervativci považovali kroky vlády za zradu v příměří mezi stranami, které bylo dohodnuto na počátku války. Král tento názor sdílel.¹³⁴

Ačkoli panovník zůstával velice nešťastný a nadále prosazoval konsenzuální dohodu, návrhu zákona o Home Rule královský souhlas udělil. Koneckonců samotný zákon spor nevyřešil. Vzhledem k tomu, že měl nabýt účinnosti až po skončení války a po uzavření jednání o Ulsteru, spor pouze odložil. Souhlas krále byl tedy pouze formálním aktem, protože předtím, než měl Home Rule vstoupit v platnost, mělo dojít k přijetí pozměňovacího návrhu zákona o Home Rule a také k všeobecným volbám. Vývoj situace tak ve výsledku zčásti sejmul břemeno z králových ramen. I tak si ale v dopise napsaném 31. července siru Francisi Hopwoodovi, vysokému státnímu úředníkovi a příteli lorda Stamfordhama, postěžoval, že lituje toho, že udělil návrhu zákona o Home Rule svůj souhlas a že má v úmyslu požadovat od svých ministrů

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 131.

prohlášení, ve kterém by mu vysvětlili, proč mu doporučili návrh zákona podepsat. Prohlášení mělo být ve formě, která by mohla sloužit jako vzor i pro budoucí panovníky a na kterou by se mohlo odkazovat v případě nutnosti. V tomto dopise, který však nikdy nebyl odeslán kvůli hrozící válce, král jasně uvedl, že si ponechává právo vetovat legislativu, ale že se domnívá, že by neměl tímto způsobem jednat, ledaže by existovaly přesvědčivé důkazy, že by tím odvrátil hrozící národní katastrofu nebo pokud by tím alespoň částečně pomohl zklidnit atmosféru v bouřlivých časech. V dané situaci ale žádný takový důkaz nespatořoval. Nicméně není pochyb o tom, že král věřil, že může přijímanou legislativu vetovat a že o tom v případě Home Rule uvažoval.¹³⁵

Přesto si byl Jiří V. jist, že Asquith jednal nesprávně, ne-li klamavě, když mu předložil návrh zákona bez pozměňovacího návrhu a v rozporu se zárukami poskytnutými mu dříve. Zdá se však, že byl přesvědčen, že by nebyl oprávněn odmítnout dát návrhu královský souhlas, kdyby byl skutečně přijat pozměňovací návrh a uskutečnily se všeobecné volby a diskuse o otázce Home Rule ještě předtím, než by zákon z roku 1914 nabyl účinnosti.¹³⁶

2.3. Velikonoční povstání a poválečný vývoj

Vláda nesdílela všeobecně zastávaný názor, že válka skončí do Vánoc. Zákon o parlamentu z roku 1911 zkrátil volební období parlamentu ze sedmi na pět let, a všeobecné volby se proto měly původně konat v prosinci 1915. Zákon však umožnil parlamentu, aby si v případě probíhající války mohl prodlužovat své volební období vždy o jeden rok, což parlament celkem třikrát učinil. Volby tak nakonec proběhly až v prosinci 1918. Nelze vyloučit, že pokud by válka skončila ještě před původně plánovaným termínem voleb v prosinci 1915, vláda by se bývala mohla ještě pokusit rychle uvést zákon o Home Rule v platnost. Tím by však znovu rozpoutala ústavní krizi.¹³⁷

Většina irských nacionalistů byla kvůli probíhající válce ochotná přijmout odložení irské autonomie, extrémistická část nacionalistického hnutí ale nechtěla ustoupit. Například Patrick Pearse, James Connolly a další militantní republikáni usilovali dokonce o plně nezávislou Irskou republiku a naplánovali povstání, které mělo začít v Dublinu o Velikonocích roku 1916. Další extrémista, sir Roger Casement, zajistil pro účastníky povstání od německé vlády dodávku velkého množství zbraní. Britská námořní rozvědka se ale o dodávce dozvěděla a loď,

¹³⁵ Tamtéž, s. 131-132.

¹³⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 408.

¹³⁷ Tamtéž, s. 409.

na které byly zbraně převáženy, byla zadržena královským námořnictvem. Casement byl krátce nato zatčen. Povstání sice i tak vypuklo, ale za velkých ztrát na obou stranách bylo po třech dnech potlačeno. V Irsku bylo vyhlášeno stanné právo a Pearse a dalších 14 povstalců bylo postaveno před soud a následně popraveno. Casement byl odsouzen za velezradu a navzdory rozsáhlé kampani usilující o jeho omilostnění byl 3. srpna oběšen.

Takto tvrdé potlačení tzv. Velikonočního povstání a „mučednictví“ jeho vůdců vyvolalo mezi nacionalisty odpor, což vyústilo v rozsáhlou a dlouho obávanou rebelii. Ta ale propukla mezi katolíky na jihu Irska, a ne mezi protestanty v Ulsteru, jak se původně většina obávala. Home Rule katolíkům již nestačil. Požadovali úplnou autonomii, ne-li dokonce samostatnost. S postupem první světové války začaly státy Dohody prosazovat myšlenku práva národů na sebeurčení, což mělo být hlavním aspektem poválečného uspořádání Evropy. V tomto světle bylo pro Brity stále obtížnější ospravedlnit svůj postoj vůči Irsku. Britská vláda prostřednictvím tzv. Government of Ireland Act 1920 rozdělila Irsko na jižní, katolickou část (*Southern Ireland*), a severní, převážně protestantskou část (*Northern Ireland*). Nejprve ale ve volbách v roce 1918 získali 78 ze 104 irských křesel v britském parlamentu republikáni ze strany Sinn Féin („My Sami“). Ti ještě během volební kampaně dali jasně najevo, že v případě zvolení nezaujmou v parlamentu svá místa, protože by to znamenalo přísahat věrnost britské Koruně.¹³⁸

Republikánští kandidáti ze Sinn Féin se 21. ledna 1919 shromáždili v Dublinu a prohlásili se za parlament (*Dáil Éireainn*) nezávislé Irské republiky. Mezi lety 1919-1921 následovala dlouhá a krvavá irská válka za nezávislost mezi Irskou republikánskou armádou a britskými bezpečnostními složkami v Irsku. Nakonec obě strany v anglo-irské smlouvě vyjednané mezi britskou vládou a zástupci *Dáil Éireainn* v čele s Michaelem Collinsem a Arthurem Griffithem přijaly kompromis. Šest protestantských hrabství a dvě města s postavením hrabství, které dohromady tvořily Severní Irsko, měly zůstat ve Spojeném království pod upravenou formou Home Rule, zatímco zbývajících 26 hrabství by sice nezískalo nezávislost, ale status dominia s názvem Irský svobodný stát v rámci Britského společenství národů.¹³⁹ Smlouva byla provedena britským parlamentem v roce 1922 prostřednictvím tzv. Irish Free State Constitution Act a ratifikována byla prostřednictvím zákona o ústavě Irského svobodného státu (*Constitution of the Irish Free State Act 1922*). Hlavou státu tak zůstal britský panovník zastoupený generálním

¹³⁸ Tamtéž, s. 409-410.

¹³⁹ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 170.

guvernérem. Irský svobodný stát si ale mohl zřídit vlastní parlament a vládu a jeho ústava zakotvovala i základní občanská práva a povinnosti.¹⁴⁰

V Irsku však záhy vypukla mezi Collinsem a jeho přívrženci na straně jedné a extrémisty v čele s Éamonem de Valerou na straně druhé občanská válka. De Valera nadále usiloval o plně nezávislou republiku, která by zahrnovala celý ostrov. V letech 1926 a 1930 se v rámci pokračující emancipace částí britského impéria konaly ve Westminsteru tzv. imperiální konference. Jejich výsledkem bylo přijetí rezolucí, jejichž obsah byl následně uzákoněn v tzv. Westminsterském statutu z roku 1931 (*Statute of Westminster 1931*).¹⁴¹ Statut poskytl Irskému svobodnému státu spolu s ostatními dominii¹⁴² autonomii a toho v roce 1933 de Valerova vláda využila k přeměně na *de facto* republiku. Generální guvernér byl zbaven všech svých pravomocí, irští občané přišli o status britských občanů a možnost odvolat se k tzv. Privy Council (tajná rada) byla ukončena. V roce 1937 byla také přijata nová ústava. Během druhé světové války zůstal Irský svobodný stát neutrální, ačkoli v britských ozbrojených silách sloužilo mnoho Irů. Závěrečným krokem pak bylo, když De Valerova vláda v roce 1949 formálně prohlásila Irský svobodný stát za republiku, která vystoupila z Britského společenství národů.¹⁴³

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Dalšími dominii byla Kanada, Austrálie, Nový Zéland a Jihoafrická unie.

¹⁴³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 410.

3. Zastoupení lidu po roce 1900

3.1. Volební právo žen

3.1.1. První kroky v boji za volební právo žen

Ženy měly až do druhé poloviny 19. století výrazně horší postavení než muži, což se projevovalo mimo jiné i v absenci volebních práv žen. Neprovdaná žena sice mohla vlastnit majetek, ale vdané ženy toto právo získaly až přijetím tzv. Married Women's Property Act z roku 1870 a 1882.¹⁴⁴ Do té doby býval majetek ženy po svatbě svěřen jejímu manželovi. To se týkalo jak majetku vlastněného v době uzavření sňatku, tak i majetku nabytého po uzavření manželství. Majetkem se rozuměly také peníze, které žena nabyla ze mzdy, investic, darů nebo v rámci dědictví. Muž pak mohl s majetkem, který do manželství přinesla jeho manželka, nakládat, jak uznal za vhodné.

Nerovností ale existovalo výrazně víc. Až do roku 1884 bylo manželům dovoleno uvěznit své manželky, pokud s nimi odmítaly mít sex. V rámci určitých limitů bylo ještě na počátku 19. století manželům dovoleno fyzicky trestat své manželky. Je ale potřeba zdůraznit, že v praxi k takovému chování ze strany mužů docházelo pouze velmi zřídka. To, že se mohli takovýmto způsobem chovat, ještě neznamená, že se tak skutečně chovali. Podle tzv. Divorce Act 1867 se muži mohli nechat rozvést pro cizoložství svých žen, ale ženy se ze stejného důvodu rozvést nemohly. Ženy musely naopak v řízení prokázat, že se jejich manželé dopustili například bigamie, sodomie, znásilnění, krutosti nebo že mezi nimi došlo k dlouhodobému odloučení.¹⁴⁵

V roce 1832 došlo k neúspěšným nepokojům, když Mary Smithová předložila parlamentu petici za volební právo žen. Ve stejném roce Henry Hunt předložil pozměňovací návrh k návrhu Velkého reformního zákona, kterým usiloval o zrovnoprávnění volebního práva žen s mužským. Bylo to pouze symbolické gesto a získalo jen nepatrný počet hlasů. Ve 30. letech 19. století pak první chartisté uvažovali, že zařadí volební právo pro ženy jako sedmý bod do své Charty Lidu (*People's Charter*). Nakonec tak ale neučinili, protože si uvědomili, že by to byl až příliš radikální požadavek. Pozměňovací návrh k pozdějšímu reformnímu zákonu 1867 (*Representation of the People Act 1867*), který připravil John Stuart Mill, zase doporučoval

¹⁴⁴ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

¹⁴⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 27.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

použít výraz „osoba“ namísto „muž“.¹⁴⁶ Návrh sice také neměl žádnou šanci na úspěch, ale vedl si mnohem lépe než návrh Henryho Hunta. K jeho zamítnutí tentokrát došlo 196 hlasy ku 73.

Nicméně Británie zatím stále nebyla připravena na to poskytnout ženám volební právo, nebo alespoň politici na to stále nebyli připraveni. Pozměňovací návrh, který se opět pokoušel rozšířit volební právo i na ženy, k třetímu reformnímu zákonu z roku 1884 si vedl zase o něco lépe než předchozí dva. Gladstone se ale obával, že by návrh v takovéto podobě výrazně zpomalil přijímající proces a možná by vedl k úplnému zamítnutí návrhu reformního zákona ve Sněmovně lordů. Pověřil proto svého tzv. chief whip, aby informoval liberální poslance, že pokud bude pozměňovací návrh přijat, návrh reformního zákona bude muset vzít zpět a vláda podá demisi. S největší pravděpodobností by pozměňovací návrh stejně nebyl schválen, ale Gladstoneův pokyn pohřbil jakékoli jeho šance. V hlasování byl proto zamítnut 271 hlasy ku 135. I tak bylo ale 135 poslanců pro návrh. To naznačilo, že myšlenka začíná pomalu získávat půdu pod nohama.

Závěrečná fáze boje o zrovnoprávnění volebního práva žen a mužů se odehrála v letech 1903 až 1928. Profesor Pugh tvrdí, že do počátku 20. století se již značně rozšířilo politické odhodlání, zejména mezi liberální většinou v dolní komoře, zavést volební právo žen. Přesto ale otázka nebyla legislativní prioritou a nedošlo k dohodě, za jakých podmínek by ženám mělo být volební právo uděleno. Konzervativci ani liberálové nebyli v názoru jednotní. Změnu se nesnažili nijak zvlášť prosazovat ani labouristé, protože se někteří jejich členové obávali, že by udělení volebního práva ženám ohrozilo jejich snahu o zavedení všeobecného mužského volebního práva. Pro úplnost je třeba připomenout, že volební právo mělo v této době v důsledku majetkové kvalifikace jen asi 60 % mužů starších 21 let.¹⁴⁷

3.1.2. První organizace bojující za ženské volební právo

Na konci 19. a na začátku 20. století tedy ženy neměly právo hlasovat ve volbách do parlamentu. I tak ale existovaly oblasti veřejného života, kde volební práva uplatnit mohly. Ženy, které platily daně, měly od roku 1834 právo volit do některých orgánů pro péči o chudé a od roku 1875 v nich mohly i působit. V roce 1869 tzv. Municipal Franchise Act poskytl ženám právo volit ve volbách do místních samospráv, ačkoli bylo toto právo o tři roky později rozhodnutím Soudu královniny lavice (*Queen's Bench Court*) ve věci Regina v. Harrald¹⁴⁸

¹⁴⁶ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

¹⁴⁷ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 411-412.

¹⁴⁸ Rozhodnutí 7 Q.B. 363, Regina v. Harrald.

omezeno pouze na ženy neprovdané a ovdovělé.¹⁴⁹ V roce 1888 byl přijat zákon o místní samosprávě (*Local Government Act 1888*), který vytvořil nově definované správní jednotky – administrativní hrabství a města postavená na jejich roveň. V nich byly vytvořeny volené rady, do kterých bylo po přijetí dalšího zákona o místní samosprávě v roce 1894 umožněno ženám volit za stejných podmínek jako mužům. Zákon zároveň potvrdil zmíněný *Municipal Franchise Act* z roku 1869 a rozšířil ho i na některé vdané ženy. To, že tato volební práva ženy vesměs zodpovědně využívaly, bylo považováno za jeden z argumentů, proč jsou připraveny hlasovat i v parlamentních volbách.¹⁵⁰

Od 60. let 19. století navíc vedla řada spolků kampaň za volební právo žen. V roce 1867 vznikla tzv. National Society for Women's Suffrage. V průběhu následujících třiceti let vzniklo několik dalších organizací, než se v roce 1897 mnoho z nich sloučilo a vytvořilo zastřešující organizaci nazvanou jako tzv. National Union of Women's Suffrage Societies.¹⁵¹ Ve sdružení ale docházelo k rozkolům, a proto se rozpadlo. Nejednota a rozkol byly ostatně společným rysem pro mnoho spolků a politických skupin. Častou příčinou byly zejména rozdílné představy o cílech sdružení. Některé spolky a někteří členové usilovali o to, aby výhradním cílem bylo sjednocení volebního práva žen a mužů. Jiní zase chtěli tento požadavek spojit s dalšími, mezi které se řadilo například rozšíření vlastnických práv žen.

Příslušníci hnutí se snažili přesvědčit jednotlivé poslance, aby rozšíření volebního práva podpořili. Do parlamentu posílali petice, které měly dokázat rostoucí podporu volebního práva žen. Ve volebních kampaních pracovali pro ty kandidáty, kteří podporovali jejich úsilí. Ženské příslušnice hnutí mnohdy například vyráběly nebo roznášely letáky na podporu těchto kandidátů.¹⁵²

3.1.3. WSPU

V roce 1903 došlo k významné události, když Emmeline Pankhurstová a její dcery založily Ženskou sociální a politickou unii (*Women's Social and Political Union – WSPU*). Léta

¹⁴⁹ OSTROGORSKI, Moisey Yakovlevich. Woman Suffrage in Local Self-Government. *Political Science Quarterly*, roč. 6. (1891), č. 4., s. 690 [online]. [cit. 11.5.2024]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2139204?seq=14>

¹⁵⁰ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 29.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁵¹ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

¹⁵² SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 113.

neúspěchů hnutí bojujících za volební právo žen je frustrovala a chtěly vytvořit efektivnější politickou platformu.¹⁵³

Emmeline vyrostla v politické rodině a když zakládala WSPU, byla již pět let vdovou. Její zesnulý manžel býval advokátem a během života dvakrát kandidoval do parlamentu. Podporoval celou řadu velmi progresivních myšlenek. Mezi ně se řadila například svoboda projevu, všeobecné bezplatné sekulární vzdělávání, republikánské zřízení, autonomie Irska, nezávislost Indie a zrušení Sněmovny lordů. Dále byl jedním z prvních průkopníků Nezávislé labouristické strany a podporoval volební právo žen. Emmeline se do některých aktivit svého manžela také aktivně zapojovala. Zejména pak do jeho kampaně za volební právo pro ženy.¹⁵⁴ Emmeline také působila v orgánech pro péči o chudé, byla členkou školské rady v Manchesteru, zakládající členkou Manchesterské Nezávislé labouristické strany a na přelomu století působila ve čtyřech různých volebních hnutích.¹⁵⁵

WSPU bylo založeno jako sdružení pouze pro ženy a ani muži, kteří sympatizovali s jejich požadavky, nemohli do spolku vstoupit. Sdružení mělo poměrně velký úspěch i mezi ženami středních a vyšších tříd, až bylo dokonce často kritizováno za to, že je příliš elitářské. Příkladem může být Constance Lyttonová, jejíž otec byl generálním guvernérem Indie a jejíž matka byla jednou z dvorních dam královny Viktorie. Dále to pak byla například Emmeline Pethwick-Lawrencová, která byla zase dostatečně bohatá na to, aby mohla hnutí štědře finančně podporovat, či Catherine Oslerová, švagrová ministra Josepha Chamberlaina.¹⁵⁶ Mnoho žen se do WSPU rekrutovalo také z dělnických tříd. Ty pak vykonávaly cennou propagandistickou práci zejména v textilních městech na severu Anglie. Sylvia Pankhurstová, Emmelineina dcera, mezitím zase založila pobočku WSPU v dělnicky orientovaném východním Londýně.¹⁵⁷

Organizace byla řízena velice autoritářským způsobem. O její politice rozhodoval nevolený ústřední výbor, který ovládala Emmeline a její dcery. Tomuto výboru pak poskytovala rady malá skupina, kterou tvořila převážně širší rodina a přátelé Pankhurstových. Výbor měl pod

¹⁵³ SMITH, Karen Manners. Women's Social and Political Union. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 27.10.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Womens-Social-and-Political-Union>

¹⁵⁴ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 29.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁵⁵ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 116.

¹⁵⁶ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 27.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁵⁷ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 116-117.

kontrolou finance a veškeré publikace, které organizace vydávala. Tento diktátorský a autokratický styl vedení byl sice jedním z důvodů pro rozkoly uvnitř organizace, dnešní historici ale namítají, že činnost hnutí mnohdy zefektivnil.¹⁵⁸

Přestože během prvních dvou let své existence WSPU používalo pouze legální a pokojné formy protestu, v roce 1905 Emmeline a její dcery dospěly k závěru, že volebnímu právu žen stále není věnována dostatečná pozornost a rozhodly se, že bude potřeba přikročit k ráznější strategii. Stalo se tak poté, co měl být v parlamentu projednáván další z mnoha návrhů zákonů o volebním právu žen. Poslanci ale s předstíranou vážností raději debatovali o opatření, které mělo zavést povinnost opatřit vozíky jezdícími po silnici zadními světly. Chtěli tak co nejvíce zkrátit čas, který měl být věnován návrhu zákona o volebním právu žen.¹⁵⁹ Oproti tomu zmíněná tzv. National Union of Women's Suffrage Societies (NUWSS) k dosažení svých cílů i nadále používala pouze mírové a legální prostředky. List Daily Mail záhy přišel s označením „sufražetky“, aby odlišil uskupení WSPU od umírněnější části hnutí za ženské volební právo. Pojem je odvozen od pojmu „suffrage“, tj. právo volit.¹⁶⁰

Hnutí za účelem propagace volebního práva žen pořádala četné demonstrace a setkání, přičemž některé z nich byly velmi velké. Free Trade Hall v Manchesteru byla dvakrát zaplněna a velká setkání se uskutečnila také v Royal Albert Hall v Londýně. Sdružení vydávala noviny a pořádaly se cyklistické vyjížděky v barvách hnutí. Při finále FA Cupu v roce 1908 se nad hřištěm vznášel papírový drak s nápisem „Volební právo pro ženy“ a divákům byly v hledišti a na nádraží rozdávány propagační letáky. Transparent se stejným nápisem se objevil i na závodě veslic na Temži.¹⁶¹ V roce 1911 zase na počest nového krále uspořádala slavnostní korunovační průvod.

Naopak v rámci nezákonných praktik členky WSPU rozpoutávaly nepokoje, přivazovaly se ke kolejím železnic či kyselinou vypalovaly slogany na golfové hřiště. Sufražetky postupně stupňovaly svoje útoky a začaly demolovat domy politiků a obchodníků, zakládat požáry ve veřejných budovách nebo jinak ničit cizí majetek. Mnohdy také přerušovaly různé schůze a setkání a požadovaly, aby se řečníci veřejně přihlásili k zavedení volebního práva pro ženy. Dokonce ničily i umělecká díla. Nejznámějším příkladem byl Velasquezův obraz vystavený v Národní galerii v Londýně.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 117.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 118.

¹⁶⁰ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 238.

¹⁶¹ BARTLEY, Paula. *Votes for Women 1860-1928*. London: Hodder & Stoughton, 1998. ISBN 0-340-69724-5., s. 51.

Útoky se nevyhýbaly ani čelním představitelům země. Lloyd George byl napaden ve svém autě a v jeho domě vybuchla podomácku vyrobená bomba. Asquith byl několikrát fyzicky napaden a častokrát na něj bylo hrubě pokřikováno. Dokonce byl udeřen do hlavy vodítkem na psa, ale klobouk ho naštěstí ochránil. John Redmond byl zraněn sekerou na uchu, když jel s ministerským předsedou ve vlaku. I sufražetky se ale často stávaly terčem útoků. Emmeline Pankhurstovou napadlo několik gaunerů, kteří ji pak strčili do sudu a pokusili se ji svalit z kopce dolů. Také policisté se k ní ne vždy chovali zrovna vybíravým způsobem.¹⁶²

Nezákonné praktiky liberální vládu logicky pobuřovaly, a ta proto na násilnosti reagovala tím, že začala WSPU blokovat i pokojné formy protestu. Ministr vnitra Herbert Gladstone prohlásil, že dosáhnout kompromisu s takovou skupinou by bylo „*projevem slabosti tváří v tvář jejich hrozbám*“¹⁶³ (překlad vlastní). Aby se předešlo potenciálním nepokojům, bylo ženám zakazováno účastnit se schůzí liberálů, ledaže by měly pozvánky. Vláda odmítala setkávat se se zástupci WSPU a nepřijímala jejich petice. Zakazovala jim dokonce i shromažďování na veřejných místech a nechávala cenzurovat tisk, aby je umlčela. Při jedné příležitosti byla členkám WSPU zamítnuta žádost o setkání s ministerským předsedou a dvě z nich ve svém podráždění rozbily okna v Downing Street 10. Na několika vládních budovách byla také poškozena okna, když Asquith zamítl v listopadu 1911 další návrh zákona usilující o uzákonění volebního práva žen.

Policejní komisař podle instrukcí ministerstva vnitra odmítal povolit sufražetkám shromáždění v londýnských parcích a přesvědčil vedení Royal Albert Hall, aby sufražetky nepouštěli dovnitř. Když se jim přeci jen podařilo najmout si jiné prostory, bylo vlastníkově haly taktně sděleno, že tím akorát riskuje odebrání licence. Vláda také nechala několikrát provést razii v kancelářích a domovech členů WSPU.

V některých případech se se sufražetkami zacházelo ještě tvrději. V pátek 18. listopadu 1910 se přibližně 300 sufražetek vydalo na protestní pochod kvůli neúspěchu dalšího návrhu volebního zákona. Když se pokusily dostat se do parlamentu, policie tvrdě zasáhla. Příslušníci policie dostali pokyn, aby nikoho nezatýkali, a tak sufražetky tlačili surově zpět a při tom do nich podle svědectví mnoha přítomných kopali a bili pěstmi.¹⁶⁴

¹⁶² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 30.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁶³ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 121.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 121-122.

3.1.4. Věznění sufražetek a hladovky

Za nezákonnou činnost byly sufražetky zatýkány, ale stejně jako John Wilkes odmítaly platit ukládané pokuty. Byly proto posílány do vězení. Mezi lety 1906 až 1914 skončilo ve vězení přes 1.000 sufražetek. Vláda k nim od roku 1908 přistupovala jako ke zločincům a bylo s nimi zacházeno jako s obyčejnými vězni. Ve věznicích proto musely mlčet a nosit nepohodlné vězeňské oblečení. Kontakt s vnějším světem byl takřka vyloučen a výrazně cenzurován. Vězeňský režim byl takto nastaven proto, aby sufražetky zlomil v jejich odhodlání. Nakonec ale veřejný tlak donutil v březnu 1910 vládu od těchto praktik ustoupit. Sufražetkám bylo dovoleno přijímat návštěvy, mít v celách zásoby knih a nosit vlastní oblečení.

Sufražetky ve vězení často držely hladovky. Doufaly, že je budou muset propustit na svobodu ze zdravotních důvodů. To vládě působilo potíže, protože utrpení a riziko smrti přitahovaly nechtěnou publicitu a sympatie veřejnosti. Vláda se situaci pokoušela řešit politikou násilného krmení. To ale vyvolalo negativní pozornost a ministr vnitra nechal v roce 1913 prosadit tzv. Prisoners Temporary Discharge for Ill-Health Act, běžně označovaný jako zákon o kočce a myši (*Cat and Mouse Act*). Podle tohoto zákona byly hladovějící vězenkyně nejprve dočasně propuštěny, ale jakmile se zotavily, byly znovu uvězněny.¹⁶⁵ Profesor Pugh se domnívá, že to ve výsledku ale hrálo do karet i jejich oponentům. Sufražetky byly především vzdělané ženy z dobrých poměrů, a to, že se chovaly takovýmto způsobem, jen dokazovalo, že ženy nebyly ještě zralé na volební právo a nedokázaly dostát povinnostem s ním souvisejícím.^{166,167} Dokonce i ti, kteří volební právo žen v zásadě podporovali, byli znechuceni a odrazeni násilím a pohrdáním zákonů, které projevovaly některé sufražetky.¹⁶⁸ WSPU ale věřilo, že vláda dá ženám volební právo pouze v případě, když k tomu bude donucena.

Dostupné důkazy naznačují, že mnoho, ne-li většina, poslanců, zejména v Liberální straně, již podporovala zrovnoprávnění volebního práva žen a mužů. Míra podpory se však velmi lišila. Mezi hlavní příznivce patřili Lloyd George, Runciman, McKenna, Grey, Haldane, Birrell a po počáteční opozici také Churchill. Proti byli naopak Harcourt, Burns, Samuel a zejména pak Asquith, který byl od roku 1908 ministerským předsedou. Asquithovi se myšlenka nelíbila a byl pobouřen chováním některých sufražetek. Měl za to, že ženy, které se chovaly tímto

¹⁶⁵ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 164.

¹⁶⁶ PUGH, Martin. *State and Society: British Political and Social History 1870-1992*. London and New York: E. Arnold, 1994. ISBN 034050711X., s. 134-136.

¹⁶⁷ READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

¹⁶⁸ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 412.

nevhodným způsobem, si nezasloužily mít volební práva, protože se od nich nemohlo čekat, že je použijí zodpovědně. Balfour byl naproti tomu pro, ale většina jeho spolustraníků byla proti.¹⁶⁹ Proti byli pravděpodobně i peerové. Ti ale mohli být díky zákonu o parlamentu z roku 1911 obejiti.

Hlavní politické strany se samozřejmě také zabývaly tím, co by pro ně takto rozsáhlé rozšíření volebního práva znamenalo. To bylo ale velmi těžké odhadnout. Avšak předpokládalo se, že rozšíření elektorátu o ženy, které by měly volební právo postaveny na stejném základě jako muži, by nejspíše pomohlo liberálům a labouristům. V případě, že by se volební právo na ženy rozšířilo pouze v omezené míře, zvýhodnilo by to pravděpodobně naopak konzervativce. Mnozí liberálové se obávali, že pokud bude volební právo uděleno pouze majetným ženám na základě majetkového cenzu, poskytnou tím potenciální voliče spíše konzervativcům. Lloyd George i Churchill se z těchto důvodů v roce 1910 postavili proti prvnímu tzv. Conciliation Bill, který by částečně rozšířil volební právo i na ženy. WSPU se pokoušelo přimět vládu k podpoře návrhu, ale paradoxně nikdy nepoužila dostatek síly, aby ohrozila přežití liberálního kabinetu. Oproti tomu hrozby protestních akcí, zejména ze strany stávkujících horníků, a ozbrojeného odporu ze strany ulsterských unionistů postavily vládu před mnohem naléhavější problémy.¹⁷⁰

Liberální vláda v roce 1912 souhlasila s pozměňovacím návrhem k jejich tzv. Franchise and Registration Bill, který by některým ženám přiznal volební právo. Speaker dolní komory nicméně rozhodl, že pozměňovací návrh zásadně mění charakter původního návrhu zákona a je tak v rozporu s jednacím řádem parlamentu. Toto rozhodnutí spustilo další vlnu nepokojů. Nejznámějším a nejtragičtějším příkladem je pak čin Emily Wilding Davisonové. Ta se 4. června 1913 pokusila narušit dostihy Epsom Derby tím, že vběhla do cesty královskému koni. Její úmysly nejsou známy, ale pravděpodobně se snažila přehodit šátek nebo transparent hnutí za volební právo žen přes králova koně Anmera. Kůň upadl a jeho žokej ztratil vědomí. Kůň i jezdec se ze svých poranění zotavili, ale Emily následkům zranění, utrpěných pod kopyty koně, o čtyři dny později podlehla.

Emily se už předtím dopustila mnoha násilných protestů, včetně útoku na muže, o kterém se mylně domnívala, že je kancléřem státní pokladny (ministr financí). Za svoje činy byla devětkrát uvězněna a čtyřicet devětkrát byla nuceně krmena. Některé z jejích aktivit, včetně

¹⁶⁹ JENKINS, Roy. *Asquith*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2013. eBook. ISBN 978-1448211326.

¹⁷⁰ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 129.

incidentu na Epsom Derby, byly provedeny bez předchozího vědomí WSPU. Není jisté, jestli se Emily chtěla zabít (měla koupenu zpáteční jízdenku), ale Emmeline se rozhodla udělat z ní mučednici. Zorganizovala jí velkolepý pohřeb, který přilákal davy. Při vyslovení jejího jména si lidé v Hyde Parku sundali klobouky na znamení úcty. Mnozí jí ale naopak žádný soucit neprojevali, protože dle nich ohrozila životy žokejů a koní.¹⁷¹

Sufražetky tvrdily, že cílem jejich útoků byl vždy pouze majetek a ani jeden člověk nebyl zabit v jimi zapálených budovách. Rozbíjení oken londýnských obchodů ale kolikrát ohrožovalo obyčejné lidi mnohem víc než vládní úředníky a majetek. Některé členky WSPU proto začaly pochybovat, zda podpora a eskalace násilí hnutí spíše neškodí a zbytečně neobětovává náklonnost veřejnosti.

Frederick Pethwick-Lawrence, právník, který u soudu hájil mnoho sufražetek a který byl se svou ženou Emmeline štědrým dárcem WSPU, si myslel, že si organizace dokázala v roce 1912 získat veřejnost na svou stranu. Nicméně byl toho názoru, že násilnými útoky o podporu veřejnosti WSPU zase přišlo. Za svůj názor byli Frederick i se svou ženou z WSPU vyloučeni.

Vláda si mezitím pevně stála na svém. Věřila, že se veřejné mínění postupně začíná obracet proti sufražetkám. Od poloviny roku 1912 muselo WSPU na mnoha setkáních čelit nepřátelskému davu, který na jeho zástupce házel vejce a ovoce. WSPU začalo ztrácet podporu některých svých členů a Asquith se rozhodl raději se sejít se zástupci NUWSS a se zástupci londýnské buňky WSPU než s vedením WSPU.¹⁷²

3.1.5. První světová válka a poválečný vývoj

Stejně jako v případě Home Rule i v boji o volební právo žen do běhu událostí vstoupila v roce 1914 první světová válka, přičemž ženy významně přispěly k britskému vítězství. Emmeline Pankhurstová a ostatní sufražetky podpořily britskou vládu a zapojily se do válečného úsilí, ačkoli mezi nimi existovaly výjimky. Tou byla například Emmelinia dcera Sylvia, která se stala hlasitou odpůrkyní války. Krátce po vypuknutí války WSPU odvolalo svou kampaň a většina ostatních organizací usilujících o volební právo žen udělala totéž. Emmeline vlastenecky prohlásila, že nemá smysl pokračovat v boji o volební právo, když možná nebude existovat země, kde by se dalo volit.¹⁷³ Emmeline a její dcera Christabel se následně vrhly do spolupráce s vládou při náboru žen do válečné mašinerie.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 124-125.

¹⁷² Tamtéž, s. 125-126.

¹⁷³ BARTLEY, Paula. *Votes for Women 1860-1928*. London: Hodder & Stoughton, 1998. ISBN 0-340-69724-5., s. 98.

Během první světové války se počet žen zaměstnaných v domácnostech snížil z 1.658.000 na 1.258.000. Naopak počet žen zaměstnaných v dopravních službách vzrostl z 18.000 na 117.000 a ženy nahradily muže i v mnoha jiných profesích. Největší zásluhy si ale připsaly za práce v továrnách vyrábějících munici. Společnost Woolwich Arsenal zaměstnávala v roce 1914 125 žen, přičemž v roce 1917 to bylo už 25.000 žen. Byla to nebezpečná práce a více než třetina si způsobila zdravotní problémy v důsledku otravy TNT.¹⁷⁴ Tisíce žen sloužilo také přímo na frontě, často v polních lazaretech. Společenskou prestiž ženám značně zvýšil i známý příběh o zdravotní sestře Edith Cavellové, kterou Němci umučili za poskytnutí pomoci britským a francouzským válečným zajatcům v Belgii.¹⁷⁵

V průběhu války si poslanci uvědomili, že budou brzy muset vyřešit několik důležitých otázek. Velký počet mužů, kteří bojovali za svou zemi, totiž také nemělo volební právo a mnozí o volební právo přišli, protože přestali splňovat kvalifikaci pobytu. Bylo proto evidentní, že volební úpravu bude nutné zreformovat. A vzhledem k tomu, že ženy také velmi přispěly k vítězství ve válce, nemohlo být už pochyb o tom, že by se volební právo mělo rozšířit i na ně.

Za tímto účelem byla vytvořena konference speakerů, která měla záležitost hlouběji prozkoumat a vydat doporučení. Konferenci kromě speakerů Dolní sněmovny tvořilo třináct liberálů (deset poslanců a tři peerové), třináct konzervativců (jedenáct poslanců a dva peerové), čtyři zástupci Irska a čtyři zástupci labouristů. Konference dospěla k závěru, že většina poslanců podpoří zavedení volebního práva pro ženy pouze v případě, že se bude jednat zejména o ženy vdané. Předpokládalo se totiž, že tyto ženy budou uvědomilejší a pomohou stabilizovat společnost, která ztratila tolik mužů ve válce.¹⁷⁶ Z tohoto důvodu konference doporučila poskytnout volební právo ženám starším 30 nebo 35 let, ale odmítla sdělit, jakou věkovou hranici preferovala. Aby mohla tato žena volit, měla navíc vlastnit nebo najímat si dům či půdu, popřípadě měla být vdaná za muže vlastníčího nebo najímajícího si dům či půdu nebo měla mít vysokoškolské vzdělání. Takto nastavená volební kvalifikace stranila vdaným ženám a vylučovala většinu žen pracujících v továrnách. V těch totiž pracovaly zejména mladé ženy z dělnických tříd, které by tyto podmínky málokdy splňovaly.

¹⁷⁴ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 31.10.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁷⁵ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie. Z anglického originálu The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 462.

¹⁷⁶ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 54.

Závěry konference nakonec vedly parlament k přijetí zákona o zastoupení lidu 1918 (*Representation of the People Act 1918*). Zákon obdržel královský souhlas 6. února. Obětavost vojáků přispěla k zavedení všeobecného volebního práva pro muže starší 21 let. Právo volit do parlamentu měli mít všichni, kdož museli ve válce bojovat (heslo „*serve in war, vote in peace*“).¹⁷⁷ Zákon se řídil doporučeními konference a přiznal volební právo také ženám starším 30 let. Dle přijatého znění zákona musely tyto ženy vlastnit nebo si najímat dům či půdu nebo být vdané za vlastníka či nájemce domu či půdy s ročním výnosem 5 liber, a také absolventkám vysokých škol.^{178,179} Rozšíření volebního práva na všechny ženy starší 21 let muselo počkat až do roku 1928.^{180,181}

Zákon byl velkým krokem kupředu, ale k úplné rovnosti s muži bylo stále ještě daleko. Počet oprávněných voličů se prostřednictvím zákona zvýšil na přibližně 21.000.000, z čehož asi 40 % tvořily ženy. Přibližně 22 % žen ve věku 30 let a více a všechny ženy do 30 let zůstaly prozatím bez volebního práva.

Krátce po přijetí v pořadí čtvrtého volebního zákona byl parlamentem schválen tzv. Parliament (Qualification of Women) Act 1918. Zákon umožnil ženám ve věku 21 let a více kandidovat a v případě zvolení zasednout v Dolní sněmovně. Žena mladší 30 let se tak mohla stát poslankyní, přestože nemohla volit. Ve všeobecných volbách v prosinci 1918 byla zvolena jediná žena – hraběnka Constance Markieviczová. Kandidovala za stranu Sinn Féin a toho času byla ve vězení. Hraběnka měla pestrou minulost, a dokonce byla odsouzena k trestu smrti za podíl na Velikonočním povstání v roce 1916. Ten jí byl ale nakonec prominut. Po svém zvolení do Dolní sněmovny odmítla složit přísahu věrnosti a do komory tak nezasedla. První poslankyní, která se skutečně ujala svého mandátu, byla 1. prosince 1919 Nancy Astorová. Zvolena byla za Konzervativní stranu v doplňovacích volbách v Plymouth Sutton.¹⁸² V roce 1924 pak labouristé jmenovali Margaret Bondfieldovou jako první ženu do vlády.¹⁸³ Přesto ale

¹⁷⁷ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 168-169.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 169.

¹⁷⁹ Vizte kap. 3.2.

¹⁸⁰ Vizte kap. 3.2.

¹⁸¹ Věk zletilosti, a tím i volební věk pro obě pohlaví, byl snížen na 18 let prostřednictvím tzv. Family Law Reform Act 1969.

¹⁸² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 1.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁸³ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 242.

až do přijetí zákona o peerech 1963 (*Peerage Act 1963*), nebylo ženám umožněno zasedat ve Sněmovně lordů.¹⁸⁴

Málokdo si ale myslel, že zákon z roku 1918 je posledním krokem na cestě za zrovnoprávněním volebního práva žen a mužů. Různé organizace pokračovaly v lobování za další rozšíření volební kvalifikace. Opozice vůči tomu nebyla příliš silná a konzervativní vláda Stanleyho Baldwina proto v roce 1928 přijala tzv. Representation of the People (Equal Franchise) Act. Zákon konečně umožnil ženám volit za stejných podmínek jako muži. Definitivní právní zrovnoprávnění žen a mužů pak přišlo v roce 1975, kdy byl parlamentem přijat zákon o rovnoprávnosti v odměňování za práci (*Equal Pay Act 1975*) a zákon o odstranění sexuální diskriminace (*Sex Discrimination Act 1975*). Zákonem byla vyjádřena rovnost žen a mužů, a to i v manželství, soukromém a veřejném životě a v zaměstnání. Zákonem byla také vytvořena zvláštní komise, která měla za úkol vytvářet prostředí pro „rovné příležitosti“ žen a mužů.¹⁸⁵

3.1.6. Zásluhy hnutí za volební právo žen

Historici se nemohou jednoznačně shodnout na tom, zdali násilné jednání sufražetek pomohlo nebo naopak zpomalovalo proces vedoucí ke zrovnoprávnění volebního práva žen a mužů. Vznik WSPU nejprve příznivě podpořil kampaň žen za volební právo. Zpočátku totiž provokace politických špiček přilákávala obrovskou publicitu, díky které se následně zvyšoval počet členů WSPU. Například nemilitantní NUWSS zahrnovalo do roku 1914 přibližně tři sta spolků s celkovým počtem 50.000 členů. Celkem pak v roce 1914 existovalo padesát šest spolků s celkovým počtem kolem 300.000 členů.¹⁸⁶ Zároveň došlo k výraznému zvýšení finančních prostředků, které plynuly do WSPU, což organizaci umožnilo zaměstnávat více personálu, organizovat více akcí a vyrábět více reklamního materiálu. Agresivní a militantní jednání, které WSPU postupem času otevřeně podporovalo, mělo ale nakonec negativní dopad a zejména v letech 1912-1914 způsobilo, že se reforma jevila spíše méně než více pravděpodobná. Přesto se i na vrcholu militantní fáze boje za volební právo žen stále větší počty aktivistů WSPU zapojovaly do mírové formy kampaně. Setkání a demonstrace WSPU kvůli jejich publicitě přitahovaly větší počty lidí než u umírněnějších organizací.

¹⁸⁴ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 412-413.

¹⁸⁵ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 262.

¹⁸⁶ BARTLEY, Paula. *Votes for Women 1860-1928*. London: Hodder & Stoughton, 1998. ISBN 0-340-69724-5., s. 30.

V očích veřejnosti a politiků nicméně začala násilná forma kampaně vzbuzovat odpor. Stejně tak i někteří loajální a dlouholetí členové WSPU věřili, že vedení organizace zbytečně obětovalo náklonnost, kterou k nim veřejnost chovala, když viděla, jakým způsobem se sufražetky chovají. Bylo evidentní, že se postupem času vedení WSPU stále více fanatizovalo a častěji odmítalo názory veřejnosti, včetně svých nejméně sporných podporovatelů. Militantní aktivity sufražetek vyvolávaly v očích veřejnosti antipatie. Dokonce i muži, kteří podporovali jejich věc, to leckdy vedlo k názoru, že ženy, které jsou schopné se takto chovat, si možná nezaslouží volební právo, protože nebylo vůbec jisté, že by ho využívaly zodpovědně. Militantní taktika hrála do karet spíše politikům, než aby na ně vyvíjela tlak. Klesající podpora tisku a veřejnosti umožnila vládě prosadit zákon o kočce a myši. Tím vláda dosáhla toho, že mnoho sufražetek nemohlo po opětovném uvěznění ve své militantní kampani pokračovat.¹⁸⁷

Naproti tomu ale existuje druhý názor, že se k věci dlouhou dobu přistupovalo až příliš lhostejně a výrazného posunu nebylo dosaženo. Zastánci tohoto názoru tvrdí, že lidé bez základních práv mají právo uchýlit se ve výjimečných případech k použití pasivního odporu a porušování zákona, aby dosáhli svých spravedlivých cílů. Obyvatelé bývalých britských kolonií se tímto způsobem chovali, aby si vydobyli nezávislost, přestože v mnoha případech použili i násilí. Jedinou osobou, která v průběhu kampaně za volební právo žen zemřela, byla Emily Wilding Davisonová. Velký počet žen, které držely hladovky, si ale těžce poškodil zdraví. Tisíce žen trpělo a úsilí sufražetek opakovaně připomínalo téma volebních práv britským politikům a veřejnosti, což určitě muselo mít také nějaký vliv.¹⁸⁸

V rodině Emmeline Pankhurstové ale došlo ke smutnému odcizení. Emmelininy dcery Sylvia a Adela zůstaly věrné svým socialistickým myšlenkám. Sylvia byla nějakou dobu dokonce členkou Komunistické strany. Emmeline a její dcera Christabel se naopak přiklonily k pravici, a kromě mnoha jiných věcí vedly kampaň proti bolševismu. V roce 1928 se Emmeline stala kandidátkou konzervativců do parlamentu. Zemřela ale ještě předtím, než proběhly všeobecné volby. Shodou okolností zemřela 14. června 1928, což byl symbolicky zároveň i den, kdy Sněmovna lordů hlasovala o zrovnoprávnění volebního práva žen a mužů.¹⁸⁹

¹⁸⁷ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 127-129.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 1.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

3.2. Zákon o zastoupení lidu 1918

Dlouhou cestu vedoucí k všeobecnému volebnímu právu započalo přijetí Velkého reformního zákona v roce 1832. Ten pak následovaly další reformní zákony v letech 1867 a 1884. Volební právo bylo v tehdejší době založeno na majetkovém cenzu a bylo běžné, že jeden volič disponoval více než jedním hlasem, jak je patrné z předchozí kapitoly. Ženy volební právo neměly vůbec. V roce 1832 se malý počet radikálů pokusil prosadit všeobecné volební právo pro muže a někteří, jedním z nich byl Henry Hunt, usilovali o jeho rozšíření i na ženy. Každý krok, který byl podniknut na cestě k všeobecnému volebnímu právu, byl impulzem pro další snahu tímto směrem. Významným podnětem byly také okolnosti první světové války, která proběhla v druhém desetiletí 20. století.

K tomu, aby se mohl volič kvalifikovat k hlasování ve volbách, bylo nezbytné, aby splňoval podmínku alespoň ročního pobytu ve volebním okrsku. Protože byli ale vojáci na frontě většinou podstatně delší dobu, nemohli tuto podmínku logicky splnit. A co víc, přes 40 % britských mužů, kteří odešli během první světové války bojovat za svou zemi, nedisponovalo volebním právem vůbec. To bylo způsobeno tím, že do bojů odcházeli převážně mladí, a bylo proto méně pravděpodobné, že budou splňovat volební kvalifikaci založenou na majetku. Proti tomu měla ale výhrady značná část britské populace. Pokud někdo mohl jít bojovat a v krajním případě i zemřít za svou zemi, musel být přeci oprávněn i k tomu, aby mohl volit a rozhodovat o politickém osudu své země. Když v roce 1815 Wellington triumfoval u Waterloo, téměř žádný z jeho vojáků neměl volební právo. Když ale o sto let později vojáci Douglase Haiga ztráceli životy na západní frontě, situace už byla diametrálně odlišná a veřejnost vyžadovala a očekávala víc než na počátku 19. století.¹⁹⁰ Jen několik měsíců před tím, než se stal ministerským předsedou, Lloyd George napsal, že vojáci „*mají právo na hlas při výběru vlády, která je pošle čelit nebezpečí a smrti*“¹⁹¹ (překlad vlastní). Rusko bylo navíc na pokraji revoluce a v Británii se proto i mnozí politici domnívali, že by se rozšířením volebního práva mohlo podobnému scénáři předejít.

Na základě zákonného požadavku se měly po prosincových volbách roku 1910 konat další všeobecné volby nejpozději do ledna 1916, tedy pět let od těch posledních. V době války ale bylo obtížné a v podstatě také ne zrovna žádoucí volby uspořádat. Zákon z roku 1915 proto prodloužil volební období parlamentu o jeden rok a následně bylo volební období ještě jednou

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 53.

prodlouženo. Další všeobecné volby se tak měly konat až v roce 1918, přičemž bylo žádoucí, aby do té doby byla volební práva reformována. Další volby se nakonec uskutečnily pouhých pět týdnů po skončení války a osm let od posledních voleb.¹⁹²

Jak je pojednáváno v předchozí kapitole, v roce 1916 byla ustanovena konference speakera, která se zabývala mimo jiné rozšířením volebního práva na ženy. Konference byla dále pověřena, aby vydala doporučení ohledně reformy volebního práva a s tím souvisejících záležitostí. Konference byla mezistranická a její jednání probíhala za zavřenými dveřmi. Speakerem byl tou dobou velmi zkušený James Lowther, který se funkce ujal v roce 1905 a byl v ní až do roku 1921. Lowther byl konzervativce a původně zastával názor, že by ženy neměly mít volební právo, ale bylo o něm známo, že se jeho postoj ve věci zmínil. Kromě speakera se konference skládala z dalších třiceti čtyř členů. Třináct z nich byli konzervativci (jedenáct poslanců a dva peerové), třináct bylo liberálů (deset poslanců a tři peerové), čtyři zástupce měla Labouristická strana a čtyři zástupce mělo také Irsko.¹⁹³

Konference zahájila činnost 12. října 1916 a svoje závěry vypracovala k 26. lednu 1917. Za toto období se sešla celkem šestadvacetkrát, což značí, že ke svému úkolu přistupovala se značnou svědomitostí a naléhavostí. Hlavním doporučením konference bylo, aby došlo k zavedení všeobecného volebního práva pro muže a pro některé ženy.

Konference poměrem 15 hlasů ku 6 hlasovala pro rozšíření volebního práva na ženy, pokud splňovaly další určité podmínky. Poměrem 12 hlasů ku 10 ale odmítla požadavek, aby došlo k úplnému zrovnoprávnění volebního práva žen a mužů. Všeobecné volební právo žen a mužů by mělo v praxi za následek, že by 53 % oprávněných voličů tvořily ženy. Konference měla pocit, že to by byl až příliš radikální krok kupředu. I tak byli ale její členové přesvědčeni, že k tomu nakonec jednou beztak dojde. Je překvapivé, že se tolik členů zdrželo hlasování, přestože se jednalo o tak významnou otázku. Jak je uvedeno v předchozí kapitole, doporučení konference bylo, aby bylo volební právo rozšířeno na ženy ve věku buďto od 30 nebo až od 35 let. Takovéto ženy měly mít možnost volit za předpokladu, že buď ony samy, nebo jejich manželé byli zapsáni ve speciálním registru místních samospráv. Rozdíl pěti let mezi navrhovanými hranicemi věku je relativně dlouhá doba a je proto zarážející, že konference nepředložila hodnotu, kterou sama preferovala, a nechala konečné rozhodnutí na parlamentu.

¹⁹² MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 5.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁹³ Tamtéž.

V části Konzervativní strany zavládla ale po předložení návrhu legislativy připravené na základě doporučení konference nespokojenost, ačkoli se na zřízení konference sami podíleli.¹⁹⁴ Někteří konzervativci se domnívali, že velký nárůst počtu voličů by jim uškodil, protože většina nových voličů bude mít pravděpodobně sklon volit spíše liberály nebo labouristy. Tyto obavy byly už tradičně do značné míry zbytečné. To ostatně ukázal i výsledek následujících všeobecných voleb. Konzervativci tedy ale nakonec se zavedením všeobecného volebního práva pro muže a se značným rozšířením volebního práva pro ženy souhlasili. Podařilo se jim dokonce dosáhnout určitých změn v některých detailech legislativy.¹⁹⁵

Dle návrhu mělo dojít k přerozdělení křesel, a to způsobem, který by zvýhodňoval konzervativce. Měl být zvýšen počet křesel v příměstských oblastech, zejména v jihovýchodní Anglii. O těchto obvodech se předpokládalo, že v nich budou voliči tíhnout spíše ke konzervativcům. V Irsku mělo přerozdělením dojít k upřednostnění protestantské a unionistické části ostrova. Odhadovalo se, že přerozdělení křesel by konzervativcům přineslo přibližně třicet křesel navíc.¹⁹⁶

Přibližně půl milionu voličů tou dobou také stále disponovalo více než jedním hlasem. Konference chtěla snížit jejich počet na zhruba 159.000, kteří by se kvalifikovali prostřednictvím vlastnictví nebo nájmu obchodních prostor, a na zhruba 68.000, kteří by se kvalifikovali prostřednictvím vysokoškolského titulu. Voliči s více hlasy většinou patřili mezi majetnější část obyvatelstva a volili převážně konzervativce. Konzervativci sice souhlasili se snížením počtu voličů s více hlasy, ale nechtěli ustoupit ohledně kvalifikace založené na základě obchodních prostor, která jim přinášela mnoho hlasů navíc.

Labouristé si přáli, aby došlo k úplnému zrovnoprávnění volebních práv žen a mužů. Rozhodli se ale přijmout předložený návrh zákona za předpokladu, že minimální věk opravňující ženy volit bude stanoven na 30, a ne na 35 let, což bylo nakonec do návrhu prosazeno. Stejně jako jiní si uvědomili, že všeobecné volební právo pro ženy bude stejně dříve či později přijato, a nechtěli riskovat, že bude celý návrh zákona zamítnut kvůli až příliš důslednému lpění na tomto požadavku.

Návrh zákona měl tudíž v Dolní sněmovně podporu napříč všemi stranami, a ve třetím čtení proto prošel hladce poměrem 385 hlasů ku 55. Panovaly nicméně určité obavy, že by mohl být návrh zákona zablokován ve Sněmovně lordů kvůli ustanovením rozšiřujících volební právo na

¹⁹⁴ EVANS, Eric J. *Parliamentary Reform in Britain, c.1770-1918*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013. Kindle edition. ISBN 978-0-582-29467-7.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

ženy. Ty se ale ukázaly být jako neopodstatněné. Lord Curzon, který předsedal tzv. National League for Opposing Women's Suffrage a od kterého se nejvíce očekávalo, že se bude snažit, aby byl návrh zamítnut, se rozhodl, že se zdrží hlasování. Mnoho peerů následovalo jeho příkladu a návrh zákona byl v horní komoře přijat poměrem 134 hlasů ku 71.

Král Jiří V. udělil zákonu o zastoupení lidu 1918 královský souhlas 6. února 1918. Ve své konečné podobě zákon přiznal volební právo všem britským mužům starším 21 let pod podmínkou alespoň 6měsíčního pobytu, čímž došlo ke snížení z původního jednoho roku. Předchozí majetkové kvalifikace byly zrušeny a poprvé se tak jednalo o skutečně všeobecné mužské volební právo. Právo volit dostali také všichni muži od 19 let, kteří byli během první světové války v aktivní službě v britských ozbrojených silách. Jak je pojednáváno zejména v předchozí kapitole, nově získaly právo volit také ženy nad 30 let. Aby mohly volit, tak musely být ale navíc zapsané v registru místních samospráv nebo pokud byly provdané, tak musel být v tomto registru zapsán jejich manžel. Do registru mohli být zapsáni vlastníci či nájemci půdy nebo domu s výnosem ve výši nejméně 5 liber za rok. Dále to pak mohly být osoby, které obývaly obytný dům za stejných podmínek jako muži, kteří disponovali volebním právem od přijetí reformního zákona z roku 1884. Volební hlas měly ženy také v případě, pokud byly absolventkami univerzity a volily v univerzitním volebním obvodu. Současně došlo k omezení dispozice s více hlasy. Nově mohla jedna osoba disponovat maximálně dvěma hlasy. Druhým hlasem disponovali například absolventi vysokých škol a obchodníci, kteří mohli kromě svého bydliště volit i v místě svého podnikání.¹⁹⁷ K úplnému zrušení možnosti použít více než jeden hlas u všeobecných voleb ale došlo až přijetím zákona o zastoupení lidu 1948 (*Representation of the People Act 1948*).¹⁹⁸ Z volebního práva byly vyloučeny nedospělé osoby, držitelé šlechtického titulu peer, osoby odsouzené za těžký zločin, cizinci a také osoby označené za „idioty a blázny“.¹⁹⁹

Dále došlo k přerozdělení křesel tak, aby měly jednotlivé volební obvody přibližně stejný počet voličů. Na přibližně 70.000 obyvatel měl připadat jeden poslanec. Menší města ztratila část svých zástupců, a naopak větší města získala v souhrnu 31 poslanců. V Dolní sněmovně tak po roce 1918 zasedalo 707 poslanců oproti 670 po roce 1885.²⁰⁰ Všeobecné volby se měly

¹⁹⁷ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

¹⁹⁸ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 54.

¹⁹⁹ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 242.

²⁰⁰ Tamtéž.

napříště konat pouze v jeden jediný den a neměly být rozprostřeny do několik dnů trvajícího období.²⁰¹ Možná překvapivě došlo ke zvýšení počtu křesel připadajících univerzitám. Počet zástupců univerzit, které mohli jejich absolventi volit, byl totiž navýšen z 9 na 15.²⁰²

Zákon o zastoupení lidu zhruba ztrojnásobil počet voličů. Jejich počet se zvýšil z původních přibližně 7.700.000 na přibližně 21.400.000. Tři čtvrtiny lidí, kteří volili ve všeobecných volbách v roce 1918, tak učinili poprvé. Žen-voliček bylo zhruba 8.400.000 a tvořily 43 % oprávněných voličů.²⁰³

Zvýšení počtu voličů po přijetí reformních zákonů v letech 1867 a 1884 vedlo k nárůstu významu stran a k jejich větší organizovanosti. Po roce 1918 byla situace obdobná. Strany měly najednou třikrát tolik lidí, kteří pro ně mohli hlasovat, a byly proto nuceny se na ně obracet a udržovat s nimi kontakt. Konzervativci se obávali, že rozšířením elektorátu se jim výrazně zhorší volební výsledky, ale ve volbách v roce 1918 si naopak vedli velmi dobře. Vstoupili do spojení s frakcí liberálů, která byla pod vedením Lloyd George, a získali 332 křesel. Lloyd Georgeovi koaliční liberálové jich po volbách obsadili 127. Konzervativci, kteří do této koalice nevstoupili, získali 47 křesel a Asquithova frakce liberálů 37 křesel.²⁰⁴ Irská strana Sinn Féin získala 73 křesel, ale její kandidáti do parlamentu nezasedli a v Dublinu založili svůj vlastní neoficiální parlament neboli *Dáil Éireainn*.^{205,206} Křeslo ve volbách ztratil Asquith a stejně tak i labourističtí vůdci Ramsay MacDonald a Arthur Henderson.

Z rozšíření elektorátu ale bezpochyby nejvíce těžila Labouristická strana. Té se ve volbách zvýšil podíl na odevzdaných hlasech ze 7 na 22 % a počet křesel ze 42 na 57. Ze zvolených labouristických poslanců byli všichni příslušníky dělnických tříd a 49 jich bylo sponzorováno odborovými organizacemi. Celé tři čtvrtiny labouristických poslanců, kteří byli zvoleni v meziválečném období, získaly pouze základní vzdělání, které obvykle trvalo do 13 let.

Volební reforma byla zároveň jednou z hlavních příčin toho, že labouristé nahradili liberály jako nejdůležitější „progresivní“ politická strana. Labouristům k tomu ale nejprve významně

²⁰¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁰² CONGLETON, Roger Douglas. *Perfecting Parliament: Constitutional Reform, Liberalism, and the Rise of Western Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 978-0521764605., s. 358.

²⁰³ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 8.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 466.

²⁰⁶ Vizte kap. 2.

pomohlo, když v roce 1916 vypukl uvnitř Liberální strany rozkol. Část liberálů ve sporu podporovala Asquitha a druhá zase Lloyda George. Strana se v roce 1923 znovu sjednotila, ale mezitím utrpěla takové škody, že se z nich už nikdy nedokázala vzpamatovat. Liberálům navíc uškodilo, že Lloyd George po volbách v roce 1918 stanul v čele liberálně-konzervativní koaliční vlády, a musel proto v některých případech souhlasit i s konzervativními návrhy. Zvýšení počtu členů odborových organizací ze 4 milionů na 6 milionů zase znamenalo více finančních prostředků pro labouristy na boj ve volbách. Nárůst volební podpory Labouristické strany byl tak výrazný, že byla už v roce 1924 dokonce schopna sestavit vlastní vládu. Přesto byli ale ve 20. letech nejsilnější stranou konzervativci.²⁰⁷

²⁰⁷ SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. ISBN 978 1471838477., s. 54-55.

4. Nová horní komora

4.1. Úloha horní komory

Pravomoci Sněmovny lordů byly ve 20. století poprvé omezeny liberální vládou prostřednictvím zákona o parlamentu z roku 1911. K jeho přijetí došlo v reakci na zamítavý postoj Sněmovny lordů vůči „rozpočtu pro lid“ z roku 1909. Pravomoci horní komory byly okleštěny a absolutní veto jí bylo ponecháno pouze pro případ, pokud by se rozhodla zamítnout návrh zákona, který by prodlužoval volební období parlamentu nad zákonem stanovených pět (dříve sedm) let. Kromě toho byl souhlas Sněmovny lordů vyžadován k odvolání soudce Vrchního soudu (*High Court*), soudce Odvolacího soudu (*Court of Appeal*) nebo soudce Nejvyššího soudu (*Supreme Court*). Dle zákona z roku 1911 tak měla Sněmovna lordů poskytovat určitou ochranu proti vládě, která by usilovala o radikální změnu ve volebních pravidlech nebo v justici. Zachovala si tudíž v těchto velmi omezených oblastech funkci ochránce ústavnosti. Tato ústavní funkce, jakkoli omezená, je nicméně velmi důležitá, protože Spojené království nemá kodifikovanou ústavu, která by zaručovala pravidelné volby a nezávislost soudnictví. Bez Sněmovny lordů by proto v politickém systému existovala nebezpečná mezera. Sněmovna lordů je jediným orgánem, který může dočasně většinu v Dolní komoře zabránit, aby si prodloužila své vlastní volební období nebo aby odvolala soudce, které považuje za nevyhovující.²⁰⁸

V roce 1917 jmenovala vláda 34člennou komisi v čele s vikomtem Bryceem, budoucím architektem Společnosti národů, aby prozkoumala roli horní komory a vydala doporučení pro její budoucí složení a řádné fungování. Komise doporučení vydala v roce 1918. Přestože tato doporučení nikdo nevyužil k reformě Sněmovny lordů, zůstávají příkladným vzorem. Komise navrhla, aby hlavním cílem komory bylo zkoumání a revize návrhů zákonů, iniciování návrhů zákonů, které nepředstavovaly kontroverzní politická témata, a zdržování přijímané legislativy na nezbytně dlouhou dobu, dokud nebude znám názor veřejnosti na projednávanou otázku.²⁰⁹ Sněmovna lordů měla dle doporučení i nadále debatovat o důležitých otázkách, například v oblasti zahraniční politiky.²¹⁰

²⁰⁸ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 147.

²⁰⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 413.

²¹⁰ GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 639.

V tehdejší době bylo právo zasedat ve Sněmovně lordů stále založeno na dědičném principu a stejně jako v případě Dolní sněmovny se členy mohli stát pouze muži. Nové peery jmenoval panovník na radu ministerského předsedy. Během několika následujících desetiletí se postupně stále více prosazovalo přesvědčení, že nemůže být přípustné, aby bylo členství v zákonodárném sboru moderní demokracie založeno na privilegiu narození. Sněmovna lordů dle tohoto názoru ve své stávající podobě postrádala a stále postrádá legitimitu. V této formě tedy nemohla a nemůže existovat dále. Zde ale veškerá shoda názorových skupin končí. Provedení reformy Sněmovny lordů je totiž nesmírně obtížnou otázkou. Neshoda panuje nejen ohledně základních zásad, zejména vhodných funkcí budoucí horní komory a toho, jak by měla být sestavena její členská základna, aby mohla být nositelem zmíněné legitimacy, ale také ohledně drobných rozdílů souvisejících s politickými postoji jednotlivých stran.²¹¹

Co se týče účelu horní komory, existují dva hlavní názorové proudy. Na jedné straně jsou ti, kteří obhajují Sněmovnu lordů jako komoru, která kontroluje a omezuje exekutivu před potenciálním zneužitím moci v době, kdy Dolní sněmovna do značné míry tuto roli plnit už přestala. Na druhé straně jsou pak ti, kteří tvrdí, že žádný orgán by neměl být schopen omezovat zákonodárnou moc vlády, která má většinu v dolní komoře. V rámci těchto extrémů samozřejmě existuje mnoho dalších pohledů na věc, ačkoli ohledně doporučení Bryceovy komise existuje poměrně rozumná míra shody.²¹²

V každém případě bude muset být budoucí horní komora orgánem odděleným alespoň částečně od stranické politiky, schopným rozumně a objektivně posuzovat legislativu a politiku a zároveň uplatňovat své pravomoci vůči vládě, přičemž bude ale brát v potaz mandát, který vládě poskytl lid. To bude vyžadovat orgán, jehož členové nebo alespoň většina z nich by za své postavení neměla vděčit straně, ale osobnímu postavení a vlastnostem, zejména nezávislému myšlení a profesní odbornosti.

Žádné vládě ale nebude vyhovovat horní komora, která by měla dostatečnou moc a legitimitu k tomu, aby vykonávala své pravomoci způsobem, který by limitoval moc výkonnou. V důsledku toho obsahovaly veškeré návrhy hlavních politických stran na změny ve složení horní komory určitý stranický prvek, který by jim zaručoval vliv v komoře. Je tedy pak otázkou, jakým způsobem by měli členové reformované Sněmovny lordů získávat svá křesla. Měli by být voleni většinovým systémem jako v případě Dolní sněmovny? Nebo poměrným systémem?

²¹¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 414.

²¹² Tamtéž.

Anebo by měli být do komory jmenováni? A pokud ano, kým a na jakém základě? Nebo by snad měla existovat kombinace více metod, a pokud ano, jakých a v jakém poměru?²¹³

4.2. První pokusy o změnu

Bryceova komise ve své zprávě (*Report of the Conference on the Reform of the Second Chamber*) v roce 1918 navrhla, aby se budoucí horní komora skládala z 246 členů volených poslanci a z dalších 81 členů, kteří by byli voleni společným stálým výborem obou komor. Návrh byl ale zamítnut vládním výborem. Další návrh následoval v roce 1922. Vláda navrhla komoru o 350 členech, z nichž by většina byla volena přímo či nepřímo z osob mimo tehdejších členů Sněmovny lordů a zbytek by byl z části vybrán z dědičných peerů jejich kolegy a částečně by byl jmenován Korunou.²¹⁴ Žádné další kroky ale již nebyly tímto směrem podniknuty.

Noví peerové byli jmenováni na radu ministerského předsedy, což bylo mnohdy přinejmenším kontroverzní. Uchazeči o členství v horní komoře před svým jmenováním nezřídka přispívali vysoké částky do stranických fondů. Takto je známo hned několik případů, které se odehrály během vlády Lloyda George po první světové válce. To nakonec vedlo k přijetí tzv. Honours (Prevention of Abuses) Act 1925, který učinil prodej šlechtických titulů peera a jakýchkoli dalších titulů nezákonným. I tak se ale do dnešního dne kritizuje, že jsou jmenování do Sněmovny lordů mnohdy určeny pro přátele politiků nebo jako odměna za poskytnuté výhody a služby. Je nezbytné ale poznamenat, že některá jmenování jsou samozřejmě naprosto oprávněná.²¹⁵

Jak již bylo uvedeno výše, bylo všeobecně uznáno, že Sněmovna lordů ve své nereformované podobě postrádala legitimitu, které se těšila Dolní sněmovna. Peerové proto po roce 1945 uznali, že pravomoci horní komory, které byly už tak omezené v důsledku zákonů o parlamentu (z roku 1911 a později i jeho novelou z roku 1949), by měly být vykonávány s patřičnou uvážeností. Zejména panovalo přesvědčení, že by konzervativci neměli zneužívat svou stálou většinu v horní komoře výhradně k prosazení své stranické politiky.²¹⁶

Ve volbách v roce 1945 zvítězila s pohodlnou většinou labouristická vláda pod vedením Clementa Attleeho.²¹⁷ Volební program labouristů byl založen na plánech na radikální sociální

²¹³ Tamtéž, s. 414-415.

²¹⁴ Tamtéž, s. 415.

²¹⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 11.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²¹⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 415.

²¹⁷ JENKINS, Roy. Clement Attlee. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 11.11.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Clement-Attlee#ref214935>

reformu a znárodnění nejdůležitějšího průmyslu. Tím se labouristé rozhodli řešit krizi poválečného období, které přineslo rozsáhlé ekonomické, finanční a sociální obtíže velké části britské společnosti.²¹⁸ Obávali se ale, že konzervativci budou brzdit její legislativní návrhy. Ve Sněmovně lordů byla totiž ve výrazné přesile Konzervativní strana, v jejímž čele stál vikomt Cranborne (od roku 1947 5. markýz ze Salisbury)²¹⁹.

Salisbury se v srpnu 1945 v diskusi o vládním programu obsaženém v Králově zahajovacím projevu zavázal, že se konzervativní peerové nebudou snažit blokovat vládní legislativu vycházející z volebního programu, pro kterou vláda získala mandát od lidu. Tato dohoda je známa jako tzv. Salisburyho doktrína (*Salisbury Doctrine*, někdy nazývaná též jako *Salisbury Convention*) a v roce 1965 byla Salisburyem ještě doplněna.²²⁰ Salisbury prohlásil, že v důsledku velkého poválečného vítězství labouristů nebude jejich zákonodárství a priori odmítat. Stále ale považoval za přípustné navrhnout v něm úpravy a eventuálně jej pozdržet.²²¹

Labouristé se ale obávali, že konzervativci budou i tak brzdit jejich legislativní návrhy. To se jim konec konců potvrdilo při přípravě znárodnění oceláren (*Iron and Steel Bill*). Labouristická vláda proto navrhla novelizaci zákona o parlamentu 1911, přičemž jejím cílem bylo zkrátit období, po které by mohla Sněmovna lordů blokovat v dolní komoře schválené návrhy zákonů. Pozdržení přijímané legislativy mělo být zkráceno z původních tří zasedání a dvou let na pouhé dvě zasedání a jeden rok. Návrh navíc připravil Herbert Morrison, který byl hlavním tvůrcem znárodnění v Británii.

Konzervativci se pokusili návrh zákona ve Sněmovně lordů zablokovat. Salisbury argumentoval tím, že k takovéto změně nedal lid svůj souhlas ve volbách, přestože se ještě v roce 1947 zdálo, že se konzervativci a labouristé na reformě horní komory shodnou. K tomu tehdy vydali vůdcové obou stran i tzv. Agreed statement. Nicméně po druhém čtení návrhu zákona skončilo krachem další jednání vůdců parlamentních stran (tzv. cross party talks) a Sněmovna lordů návrh zamítla. Vláda následně využila ustanovení zákona o parlamentu 1911 a v roce 1949 novelizaci prosadila proti vůli horní komory. I tak ale jeho schválení provázely určité pochybnosti, protože namísto tří standardních zasedání využila vláda i jednoho zkráceného zasedání.²²² Přesto se ale pokusy o zpochybnění jeho legality objevují pouze

²¹⁸ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 175.

²¹⁹ Vnuk bývalého ministerského předsedy Roberta Gascoyne-Cecila, 3. markýze ze Salisbury.

²²⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 415-416.

²²¹ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 256.

²²² Tamtéž, s. 255-256.

ojediněle, a to zejména v souvislosti s projednáváním některých kontroverzních návrhů. To může být způsobeno i tím, že zákon nebyl až na výjimky od počátku 50. let prakticky využíván. Sněmovna lordů se totiž skutečně začala řídit Salisburyho doktrínou.

Během přijímání zákona o válečných škodách 1965 (*War Damages Act 1965*) byl Sněmovnou lordů přijat pozměňovací návrh, který odstraňoval retrospektivní účinek projednávaného návrhu. Z pohledu vlády tím ale návrh přišel o svůj účel a Dolní sněmovna proto tento pozměňovací návrh zamítla. Salisbury přemýšlel, jaký postoj by měla Sněmovna lordů zaujmout, když byl její pozměňovací návrh zamítnut. Navrhl proto, aby horní komora trvala na svých připomínkách a znovu je k návrhu připojila pouze ve dvou případech. Za prvé, pokud by projednávaná záležitost vyvolala natolik závažné pochybnosti, že by ospravedlnily takový krok. A za druhé v případě, že by projednávaná věc byla jasně srozumitelná veřejnosti a Sněmovna lordů mohla očekávat její podporu.²²³

Návrh zákona o válečných škodách měl širokou podporu napříč politickými stranami, minimálně také kvůli tomu, že měl snížit náklady na řízení státu a tím zprostředkovaně i náklady daňových poplatníků. Členy Sněmovny lordů ale znepokojovala retrospektivní povaha návrhu a potenciál zneužití svrchovanosti parlamentu. Po vyhodnocení situace a tváří v tvář hrozbám labouristů, kteří byli nadále odhodlaní zmenšit pravomoci Sněmovny lordů, pokud by se v nadcházejících volbách znovu dostali k moci, Salisbury usoudil, že na dotyčném pozměňovacím návrhu by peerové neměli trvat. Přesvědčil proto své kolegy, aby nadále nevzdorovali vládě. Tím peerové vyjádřili, že pravomoc trvat na pozměňovacích návrzích by měla být používána výjimečně a pouze jako prostředek k zabránění vládě ve zneužití pravomoci vydávat zákony. Díky zákonům o parlamentu měla vláda způsob, jak zvrátit rozhodnutí Sněmovny lordů. Trvat na připomínkách proto bylo pro horní komoru už v podstatě pouze nástrojem, který měl sloužit k přesvědčení vlády, aby přehodnotila svůj názor.²²⁴

Během zdlouhavého schvalování návrhu zákona o parlamentu se konala mezistranická konference. Na ní sice strany nedosáhly vzájemné dohody, ale v zásadě se shodly na složení horní komory. Závěrem konference bylo, že by v budoucnu dědičné tituly neměly být základem pro členství, že by žádná strana neměla mít trvalou většinu a že by muži i ženy měli mít nárok na to být jmenováni doživotními peery. Teprve následující konzervativní vlády v letech 1951-1964 tato doporučení postupně realizovaly s jediným rozdílem, a to, že nepodnikly žádné kroky

²²³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 416.

²²⁴ Tamtéž, s. 416.

k odstranění dědičných peerů, a tím i stranické nerovnováhy.²²⁵ Konzervativci tehdy prosadili zavedení institutu tzv. doživotních peerů podle zákona o doživotních peerech 1958 (*Life Peerages Act 1958*)²²⁶. Jak název napovídá, zákon umožnil udělit titul peera na dobu života dané osoby. Titul a postavení ale pak umírá společně s jeho držitelem a nedědí se. Vytváření dědičných peerů zůstalo i nadále možné, ale od roku 1958 byly skoro všichni nově vytvoření peerové peery doživotními.²²⁷

Hlavním účelem zákona bylo oživit Sněmovnu lordů tím, že umožní, aby mohlo být vytvořeno více labouristických peerů. V roce 1955 zasedalo v horní komoře pouhých 55 labouristických peerů oproti 507 konzervativním, 238 nestranickým a 42 liberálním peerům.²²⁸ Labouristé byli zpočátku proti návrhu zákona, ale posléze svůj postoj přehodnotili. Zprvu totiž nebyli ochotni dědičné tituly přijímat a mnozí z nich si přáli, aby byl kompletně zrušen celý koncept dědičného titulu peera.

Dalším důvodem pro přijetí zákona bylo také to, že vzrůstající množství a komplexnost legislativy zejména sociálního charakteru po roce 1945 měly za následek, že Dolní sněmovně stále více chyběl čas a prostředky k podrobným rozborům a analýzám návrhů zákonů. Aby mohla Sněmovna lordů převzít část těchto činností, vytvořila vláda prostředek umožňující rozšířit horní komoru o osoby, které by mohly svými znalostmi obohatit a urychlit legislativní práci parlamentu.²²⁹

Toto byly původní myšlenky, které stály za vytvořením institutu doživotních peerů. Do funkce jmenuje panovník jednotlivé osoby na návrh ministerského předsedy. Vzhledem k tomu, že je titul doživotního peera udělován pouze na dobu života dané osoby, spojení s odbornými znalostmi a zásluhami bylo v zákoně vyjádřeno výslovně. Pochybnosti tradicionalistů, kteří se obávali hromadného udělování titulu peera, byly do určité míry utlumeny. Pravomoc vytvářet doživotní peery v praxi ale fakticky vykonává ministerský předseda, a proto se do značné míry stala nástrojem stranické politiky a stále častěji je většina doživotních peerů jmenována z čistě

²²⁵ GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 641.

²²⁶ Před rokem 1958 byly tituly doživotních peerů příležitostně udělovány konkrétním jedincům. Doživotní peerství bylo udělováno osobám, aby jim bylo umožněno stát se lordy soudci (*Lords of Appeal in Ordinary*) na základě zákona o odvolací jurisdikci 1876 (*Appellate Jurisdiction Act 1876*). Nicméně až tzv. Life Peerages Act 1958 stanovil, že k tomu může docházet pravidelně.

²²⁷ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 12.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 417.

stranických důvodů.²³⁰ Prostřednictvím zákona bylo nově umožněno získat titul doživotního peera i ženám. Ještě v roce 1958 byly jmenovány první čtyři, mezi nimi i baronka Elliot of Harwood a lady Ravensdale.²³¹

Doživotní peerové proměnili Sněmovnu lordů a v průběhu let vytvořili nejpočetnější skupinu účastníků a řečníků na zasedáních komory. Odbornost komory se rozšířila z tradičních oblastí – práva, politiky a zemědělství – do téměř všech oborů. Změnil se i postoj Sněmovny lordů ke společenským změnám, o čemž svědčí podíl komory na změnách, jako bylo zrušení trestu smrti a liberalizace homosexuality, potratů a rozvodů.²³²

Dalším významným krokem bylo přijetí zákona o peerech v roce 1963, což umožnilo dědicům dědičného titulu peera vzdát se členství ve Sněmovně lordů, aby mohli zasedat v Dolní sněmovně a eventuálně tak i zastávat post ministerského předsedy.²³³ Podnětem k zákonu bylo, když úřadující labouristický poslanec Anthony Wedgwood Benn v roce 1960 nahradil svého otce jako 2. vikomt Stansgate. Dle zákonné úpravy se jeho křeslo uvolnilo a ve volebním obvodu měly následovat doplňovací volby. Po vzoru Charlese Bradlauga z 80. let 19. století se Wedgwood Benn rozhodl v doplňovacích volbách kandidovat, aby tím upozornil na nedostatky politického systému. Stejně jako Bradlaugh byl ve volbách zvolen, ale nebylo mu umožněno ujmout se mandátu. Společný výbor obou komor parlamentu v roce 1962 a zákon o peerech z roku 1963 nakonec ale umožnily jakémukoli stávajícímu dědičnému peerovi, který nebyl peerem tzv. first creation²³⁴, aby se do jednoho roku od účinnosti zákona o peerech vzdal svého šlechtického titulu peera. Dále pak každá osoba, která zdědí titul peera, se jej může vzdát do jednoho roku od smrti svého předchůdce nebo v případě nezletilé osoby do jednoho roku, jakmile dosáhne plné zletilosti (21 let). V obou případech zůstala práva jejích vlastních dědiců nedotčena, ale byla odložena až do okamžiku její smrti.²³⁵ V případě, že by byl peer v době dědění titulu peera členem Dolní sněmovny, musel by se titulu vzdát do jednoho měsíce a dokud by tak neučinil, nemohl by zasedat ani hlasovat v dolní komoře. Zákon z roku 1963 provedl

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 358.

²³² GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 641.

²³³ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 178.

²³⁴ Tzv. peer of the first creation je takový peer, jehož šlechtický titul peera byl stvořen přímo pro něj. Mělo se za to, a právem, že osoba, která přijala titul peera z vlastní vůle, byla v odlišném postavení než ten, kdo titul získal narozením.

²³⁵ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 417-418.

ještě další změny ovlivňující složení Sněmovny lordů tím, že v ní umožnil zasedat a volit i ženským držitelkám šlechtického titulu dědičného peera a rozšířil ve Sněmovně lordů počet skotských peerů. První takovou ženou byla baronka Strange of Knockin.²³⁶

První, kdo ustanovení zákona využil, byl právě labouristický politik Anthony Wedgwood-Benn. Ten se vzdal svého dědičného titulu hned první den, kdy nabyl zákon po udělení královského souhlasu účinnosti, tedy 31. července 1963. Obdobně využili zákona například lord Home (sir Alec Douglas-Home) a lord Hailsham. Douglas-Home se následně stal v roce 1964 ministerským předsedou. Oba se nakonec vrátili do Sněmovny lordů jako doživotní peerové.²³⁷

Krátce před volbami v roce 1964 předseda labouristů Harold Wilson, varoval Sněmovnu lordů, že pokud budou peerové zdržovat vládní návrhy zákonů, bude jeho strana usilovat o mandát, který by jí umožnil změnit zákony o parlamentu a tuto pravomoc by následně horní komoře úplně zrušil. Přestože zpočátku nebyla otázka reformy pro Wilsonovu vládu prioritou, spory ohledně zákona o válečných škodách poskytly příležitost k vytvoření výboru, který se věcí zabýval. Výbor doporučil odejmout dědičným peerům hlasovací práva a omezit jejich účast pouze na vystupování v debatách. Jednotlivým dědičným peerům by však mohl šlechtické tituly doživotního peera udělit panovník.

O další reformu Sněmovny lordů se nakonec labouristická vláda pokusila na konci 60. let, když nechala připravit návrh zákona, který vypracoval Dick Crossman. Návrh vyšel nejprve jako tzv. White Paper²³⁸ a následně jako výsledný *Parliament (No 2) Bill. White Paper* byl vypracován v listopadu 1967 a z velké části přeformuloval návrhy výboru všech politických stran, zejména v souvislosti s rozdělením peerů na ty s hlasovacími právy a na ty bez nich. V horní komoře mělo být dle *White Paper* 230 peerů s hlasovacími právy, z nichž každý by musel splňovat požadavek alespoň třetinové účasti a maximálního věku pod 72 let na ustavující schůzi nového parlamentu. Dědiční peerové by pak měli být zcela bez hlasovacího práva a jejich dědicové už měli ztratit veškerá parlamentní práva. Vláda by měla mít malou většinu mezi peery s hlasovacími právy, ale ne celkovou většinu. Bylo také doporučeno, aby byla pravomoc Sněmovny lordů zdržovat přijímanou legislativu znovu zkrácena, a to z jednoho roku

²³⁶ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 178.

²³⁷ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 12.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²³⁸ *White Papers* jsou koncepční dokumenty vypracované vládou, které obsahují návrhy budoucí legislativy. *White Papers* jsou často vydávány ve formě tzv. Command Papers a mohou obsahovat návrh plánovaného zákona. To poskytuje základ pro další konzultace a diskuse se zainteresovanými nebo dotčenými skupinami a umožňuje provést konečné změny předtím, než je návrh zákona formálně předložen parlamentu.

na šest měsíců. *White Paper* byl Sněmovnou lordů schválen s výraznou většinou, ale byl zamítnut v Dolní sněmovně díky spojenectví mezi pravicovými konzervativci a některými levicovými labouristy. Konzervativci se domnívali, že je koncepční dokument až příliš radikální, a labouristé, že naopak nezachází dostatečně daleko. Samotný *Parliament (No 2) Bill* byl vládou stažen poté, co mu vypršel časový limit k přijetí. Po této porážce se otázka reformy horní komory na čas vytratila z hlavních priorit politických programů. Následující labouristická vláda nebyla schopna kontrolovat v Dolní sněmovně efektivní většinu a nebyla tak v pozici, aby byla schopna prosadit reformu Sněmovny lordů.²³⁹

Debaty o návrhu ukázaly odhodlání poslanců bránit reformě, která by přes všechny své nedostatky a složitosti učinila ze Sněmovny lordů komoru přijatelnější pro veřejnost a vybavila ji větší autoritou. Postoj Dolní sněmovny inicioval vedení horní komory k pokusu o částečnou reformu Sněmovny lordů vlastními prostředky – tedy vytvořením nových odborných funkcí, které se mnohdy týkaly činností výborů, zejména ve vztahu k EHS a později také k vědě a technice. Vedení konzervativců si uvědomilo, že nemá co ztratit, a proto bylo ochotnější rozšířit legislativní roli Sněmovny lordů a pomoci prosazovat různé otázky, zejména pokud se pro ně našly sympatie mimo komoru, ať už v médiích, nebo u významného počtu členů parlamentu.

Způsob, jakým byl návrh na reformu Sněmovny lordů zamítnut, dal peerům jasně najevo, že jakákoli reforma, která by vyžadovala souhlas obou komor, je na řadu let velmi nepravděpodobná. Jakékoli reformy proto musely být provedeny v rámci kompetencí samotné horní komory. To prakticky znamenalo, že jakékoliv změny pravomocí byly nemožné, a co je ještě důležitější, že jakékoli změny ve složení komory byly v dohledné budoucnosti neproveditelné. V roce 1969 si většina členů Sněmovny lordů začala uvědomovat, co pochopil sir Edward Grey a další již v letech 1908-1911, a sice že je třeba změnit především složení horní komory, protože kvůli trvalé většině jedné strany, která je důsledkem dědičného členství, v jakémkoli názorovém střetu s vládou podporovanou volenou dolní komorou postrádá Sněmovna lordů nezbytnou legitimitu. Dalším důsledkem porážky reformního návrhu byl určitý pocit nelibosti nad tím, že během projednávání návrhu zákona zazněly v Dolní sněmovně ostré výroky na adresu členů Sněmovny lordů.

²³⁹ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 155-156.

4.3. Vláda Thatcherové a následující roky

Během labouristických vlád v letech 1974-1979 došlo ve Sněmovně lordů k nebývalému počtu vládních porážek. V tomto období proběhlo v horní komoře 445 hlasování a ve 355 z nich byla vláda poražena (přibližně 80 %). Tato čísla jsou v ostrém kontrastu s vládními porážkami v hlasování za konzervativní vlády v letech 1959-1964, kdy činily pouze 3,7 %.²⁴⁰ Loveland poznamenává, že se sice peerové jen málokdy postavili proti vládnímu návrhu zákona i podruhé, jejich jednání ale přesto zdržovalo přijímanou legislativu. To mělo v některých případech za následek takové zpoždění, že se vyčerpal časový limit určený pro přijetí zákona a muselo být od něho upuštěno.²⁴¹

U dvou návrhů zákonů – u tzv. Trade Union and Labour Relations Bill 1975 a tzv. Aircraft and Shipbuilding Bill 1976 – trvalo vedení konzervativců v horní komoře na pozměňovacích návrzích a vláda tak byla nucena jim pohrozit použitím zákonů o parlamentu, ačkoli v obou případech nakonec strany dosáhly kompromisu. V dalším případě zamítla ve třetím čtení Sněmovna lordů tzv. Felixtowe Dock Bill, proti čemuž už byla vláda bezmocná. Zvýšené využívání těchto legislativních prostředků předznamenalo změnu v chování peerů oproti období let 1914-1969. Situace vedla k roztržce mezi vedením stran v horní komoře. Na to labouristé reagovali novým závazkem zrušit Sněmovnu lordů. Konzervativci zase nechali zřídit výbor pod vedením lorda Homea, který se měl zabývat budoucností horní komory. V tzv. Homeově zprávě bylo opět uznáno, že je potřeba odebrat členství dědičným peerům a vytvořit novou komoru s kombinovaným složením. Část měla být volena poměrným volebním systémem a část měla být jmenována.²⁴²

Tato míra zamítání vládních návrhů nelze ale jednoduše přičítat jen tomu, že konzervativci měli stálou většinu ve Sněmovně lordů. Vysoký výskyt vládních porážek pokračoval totiž i za vlády Margaret Thatcherové, zvláště pak v závěru 80. let, kdy se její politika posouvala stále více doprava. Spíše se zdá, že horní komora nehodlala nečinně přihlížet pokusům vlády prosadit vysoce kontroverzní legislativu týkající se zásadních politických otázek.²⁴³

²⁴⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 419.

²⁴¹ LOVELAND, Ian. *Constitutional Law: A Critical Introduction*. London: Butterworths Tolley, 1996. ISBN 0406049688., s. 214.

²⁴² GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 644-648.

²⁴³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 419.

Vzhledem k Homeově zprávě a závazku Labouristické strany zrušit Sněmovnu lordů se po roce 1979 dalo očekávat, že nově zvolená konzervativní vláda přijme určitá opatření, která by vedla k reformě horní komory. Nakonec však během dlouhé konzervativní vlády v letech 1979-1997 nedošlo k žádným vládním návrhům v této oblasti.

Hlavní příčinu lze hledat v neochotě Margaret Thatcherové. Jako ministerská předsedkyně projevovala pramalý zájem o ústavní reformu. Jedinou výjimkou byly případy, kdy bylo její vládě znemožněno provádět správní politiku, jako v případě zrušení Rady Velkého Londýna nebo úpravy vztahů mezi ústřední a místí správou. Její vláda nicméně neúmyslně způsobila mnoho pozdějších ústavních změn. Reformy Blairovy vlády byly totiž přímou reakcí na některá opatření, která nechala Thatcherová prosadit v době, kdy byla u moci.

Ačkoli se tedy někteří představitelé Sněmovny lordů v letech 1979-1997 pokoušeli přesvědčit své kolegy, aby se odhodlali k reformě, nepodařilo se jim to a jedinou zvažovanou změnou byl návrh na úpravu pravomocí Sněmovny lordů ohledně pozměňovacích návrhů k veřejným zákonům, které by představovaly výdaje z veřejných rozpočtů.²⁴⁴

Jak již bylo řečeno, i samotní konzervativci se setkali se značným vzdorem Sněmovny lordů. I tak ale byla strana vystavena značné kritice, protože mnoho z konzervativních peerů se pouze zřídka účastnilo schůzí Sněmovny lordů, a to většinou jen při hlasování o velmi důležitých otázkách. Obecně řečeno panovala při schůzích horní komory v 80. a 90. letech mezi jejich pravidelnými účastníky relativní početní rovnováha v zastoupení konzervativců a labouristů, a to ať už se jednalo o dědičné nebo doživotní peery. Ty na schůzích komory pravidelně doplňovala menší skupina tzv. cross-benchers²⁴⁵, kteří byli nezávislí na stranických vazbách. Poslední skupinou pak byli peerové, kteří se schůzí účastnili jen velmi zřídka, a mezi nimi měli konzervativci drtivou převahu. Během vlády Margaret Thatcherové byla tato skupina několikrát zmobilizována, aby vládě zajistila potřebnou většinu. To samozřejmě snižovalo jakékoliv zdání legitimacy.²⁴⁶

Ani zákony o peerech ale nenarušily převahu dědičných peerů v horní komoře. Na přelomu 80. a 90. let bylo stále kolem dvou třetin členů Sněmovny lordů dědičnými peery. Ti byli z drtivé většiny konzervativci a v horní komoře proto zůstávala stálá konzervativní celková většina, bez ohledu na to, jaká vláda byla zrovna u moci. Margaret Thatcherová navíc nechala

²⁴⁴ GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 649-650.

²⁴⁵ Tzv. cross-benchers jsou nestraniční peerové.

²⁴⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 419.

vytvořit řadu konzervativních doživotních peerů, mnoho z nich bylo z řad jí loajálních bývalých poslanců. Tato nerovnováha byla mnohými politiky a veřejností považována až za urážlivou. Tvrdili, že stát se zákonodárnou komorou, ve které má jedna strana stálou většinu, je *de facto* totožný se státem s vládou jedné strany.

Aktivita Margaret Thatcherové ve Sněmovně lordů přispěla k zásadnímu obratu v postoji labouristů k horní komoře. Frustrace z toho, že bývali přehlasováni, byla obzvláště silná v otázkách, jako bylo například hlasování o tzv. dani z hlavy v roce 1988, což byl jeden z posledních případů, kdy byl povolán značný počet nezúčastňujících se konzervativců, aby hlasoval ve prospěch strany. Poté už nebylo třeba tyto členy povolávat, protože nezbytnou většinu dokázali zajistit straničtí whipové. Pro labouristy už bylo v každém případě jejich postavení trvalé menšiny ve Sněmovně lordů nesnesitelné. Ať se snažili sebevíc, vždy prohráli hlasování, pokud se proti nim postavila většina konzervativních dědičných peerů. Otázka reformy horní komory se proto stala pro labouristy zcela zásadní, a to navzdory četným argumentům, že by její provedení bylo až příliš náročné a neměla by se proto vehementně prosazovat.^{247,248,249}

Labouristé se proto pokusili vyhrát v roce 1992 všeobecné volby s manifestem, ve kterém slibovali radikální ústavní reformy, a to včetně nahrazení Sněmovny lordů volenou komorou. Volby ale prohráli. I tak na svůj závazek prosadit ústavní reformy nezapomněli a navázali na něj v programovém dokumentu pro stranickou konferenci nazvaném *A New Agenda for Democracy*. Labouristé v programovém dokumentu navrhovali nahradit Sněmovnu lordů volenou druhou komorou. Té by pak byly svěřeny větší pravomoci například ohledně blokování zákonů, které by se týkaly základních práv.

K moci se labouristé nakonec dostali až v roce 1997, kdy vyhráli všeobecné volby pod vedením Tonyho Blaira s volebním manifestem nazvaným *New Labour: Because Britain Deserves Better*. Volební program navrhoval soubor rozsáhlých společenských reforem, které se měly dotknout i ústavního uspořádání.²⁵⁰ Mezi jejich sliby znovu patřilo i odstranění dědičných peerů ze Sněmovny lordů a provedení reformy horní komory. Labouristé hodlali přijímat zákony postupně, v několika fázích, bez předchozích mezistranických jednání, ale

²⁴⁷ BOGDANOR, Vernon. *Power and the People: Guide to Constitutional Reform*. London: Viktor Gollancz Ltd, 1997. ISBN 0 575 06491 9., s. 119.

²⁴⁸ MOUNT, Ferdinand. *The British Constitution Now: Recovery or Decline?*. London: William Heinemann Ltd, 1992. ISBN 0 434 47994 2., s. 189.

²⁴⁹ GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 652-653.

²⁵⁰ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 364, 371-372.

jednostranně s podporou vlastních členů. Nová vláda krátce po volbách rozhodla, že se první zaměří na otázku decentralizace Skotska a Walesu a legislativu v oblasti lidských práv. Reforma Sněmovny lordů a další ústavní změny byly proto odloženy na později. Toto rozhodnutí mělo zásadní důsledky. Bezprostředně po volbách byli totiž konzervativci ohromeni velikostí své volební porážky. Pozdržení reformy horní komory jim však poskytlo čas, aby se vzpamatovali a zaujali vůči reformě mnohem rozhodnější postoj, než tomu bylo v letech 1968-1969.

V rámci první fáze reformy byl přijat zákon o Sněmovně lordů 1999 (*House of Lords Act 1999*). Zákon měl původně odebrat právo zasedat v horní komoře všem peerům, kteří svá křesla zdědili. Konzervativci ve Sněmovně lordů by ale návrh zákona s největší pravděpodobností zamítli a vláda by pak musela k jeho prosazení použít zákon o parlamentu. Nicméně to by výrazně prodloužilo čas potřebný k přijetí návrhu zákona a vedlo k ještě větším sporům mezi hlavními stranami. Vláda proto souhlasila s kompromisem navrženým lordem Cranbornem, vůdcem konzervativní většiny ve Sněmovně lordů a vnukem 5. markýze ze Salisbury. Cranborne navrhl na určitou dobu ponechat titul 92 dědičným peerům²⁵¹ a na oplátku slíbil, že se konzervativci nepostaví proti návrhu zákona. Pozměňovací návrh byl následně úspěšně prosazen.²⁵²

Sněmovna lordů neměla podle konzervativců zůstat komorou, ve které je možné získat členství výlučně na základě jmenování. Mnoho z nich se obávalo, že by labouristé zůstali spokojeni s komorou, jejíž všichni členové by byli jmenováni, a neusilovali by už o úplné dokončení reformy. Zachování 92 dědičných peerů mělo být určitou pojistkou, že labouristé neupustí od druhé fáze reformy. Jak již bylo uvedeno výše, dlouhodobým cílem labouristických poslanců je totiž vymýtit, byť jen náznak jakéhokoliv dědičného prvku v horní komoře. Mělo se tak jednat pouze o přechodné opatření, které mělo platit do té doby, než se připraví finální úprava. Zákon nicméně zůstává v platnosti dodnes.

Mezi 92 dědičných peerů, kteří zůstali ve Sněmovně lordů, patřili i tzv. Earl Marshall (lord maršálek) a tzv. Lord Great Chamberlain (lord nejvyšší komoří). Dalších 90 bylo zvoleno podle jednacního řádu komory. Patnáct z nich bylo zvoleno celou komorou a zbylých 75 pak svými stranickými kolegy. Volby proběhly na základě preferenčního hlasování a nikoli systémem relativní většiny. Kdykoli se v komoře uvolní křeslo, je obsazeno v doplňovacích volbách.

²⁵¹ V horní komoře tou dobou reálně zasedalo 1.108 jejích členů, z toho bylo 477 doživotních a 631 dědičných peerů. Více než 200 peerů z různých důvodů svůj mandát nevykonávalo.

²⁵² BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 156.

Z dalších deseti dědičných peerů se stali doživotní peerové, aby jim bylo umožněno nadále zasedat ve Sněmovně lordů.²⁵³

Je paradoxem, že jedinými zvolenými peery ve Sněmovně lordů se stali dědiční peerové zvolení svými kolegy. I tak ale zákon o Sněmovně lordů 1999 proměnil horní komoru. Než byl v roce 1958 přijat zákon o doživotních peerech, existovaly pouze tři způsoby, jak se stát členem Sněmovny lordů. Prvním z nich bylo patřit mezi 26 duchovních peerů (*Lords Spiritual*), které tvořili 2 arcibiskupové a 24 biskupů, a druhým mezi 12 lordů soudců (*Lords of Appeal in Ordinary*), kteří byli jmenováni členem komory panovníkem podle zákona o odvolací jurisdikci 1876 (*Appellate Jurisdiction Act 1876*). Třetím a nejtypičtějším způsobem bylo šlechtický titul peera získat nebo zdědit. Členství ve Sněmovně lordů se tak vázalo především na dědičné šlechtické tituly. S výjimkou hraběte z Wessexu, syna královny Alžběty II., však od roku 1983 nebyly vytvořeny žádné nové dědičné tituly peera. A je velmi nepravděpodobné, že by v budoucnu ještě nějaké vznikly mimo osob z královské rodiny. Členství ve Sněmovně lordů se tak nyní získává především jmenováním doživotním peerem. Jestliže byla na počátku 20. století Sněmovna lordů převážně dědičnou a aristokratickou institucí, na konci století už byla zejména jmenovaným orgánem. Název komory zůstává stejný, ale její role a funkce se v mnohém proměnily.²⁵⁴

Zákon o Sněmovně lordů z roku 1999 přinesl čtyři zásadní vzájemně související důsledky. Prvním bylo, že žádná politická strana nebo skupina již nedisponovala celkovou většinou v horní komoře, což bylo jedním z hlavních cílů labouristů. Konzervativci se sice stali po roce 2022 nejpočetnější skupinou v horní komoře, ale tuto pozici museli od labouristů získat zpět. Je evidentní, že se rychle stalo zavedenou ústavní zvyklostí, dle které by už žádná strana nikdy neměla mít ve Sněmovně lordů trvalou celkovou většinu. Vláda, ať už labouristická nebo konzervativní, proto bude muset horní komoru o svých návrzích přesvědčit. Souhlas komory už nebude pro vládu samozřejmostí, jakou byl dlouhou dobu pro konzervativce. V rozhodující pozici se ocitli nestraniční peerové a peerové z řad liberálních demokratů. Horní komora by tak paradoxně mohla být řízena vládou pouze v případě, pokud by byla utvořena koaliční vláda, na které by se podíleli liberální demokraté. Liberálně demokratičtí peerové by pak byli loajální k vládě, která by tím pádem měla v obou komorách většinu.²⁵⁵

²⁵³ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 12.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

²⁵⁴ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 157.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 157-158.

Druhým důsledkem reformy je, že kromě zbývajících dědičných peerů jsou všichni členové horní komory do svého postavení jmenováni. Sněmovna lordů se tudíž stala z převážné části jmenovanou komorou. Současně došlo také ke změnám v procesu jmenování. Ministerský předseda už není oprávněn nominovat nestranické peery a peery z jiných politických stran. Může navrhnout jen členy své vlastní strany a pouze velmi malý počet nestranických peerů, kteří před odchodem do důchodu zastávali významné veřejné funkce.²⁵⁶ I tak si ale předseda vlády stále ponechává důležité patronátní pravomoci. Je to on, kdo rozhoduje o tom, kolik peerů má být vytvořeno a jaký má být mezi nimi poměr v příslušnosti k politickým stranám. Nominace jiných politických stran nyní pocházejí od jejich vůdců a role ministerského předsedy je omezena pouze na formální předložení jmen nominovaných panovníkovi. Než se jména panovníkovi předloží, jsou nejprve prověřována nezávislou komisí (*House of Lords Appointments Commission*), založenou v roce 2000, z hlediska jejich přijatelnosti.

Tato komise má také za úkol navrhnout do Sněmovny lordů ty nestranické peery, které dříve nominoval ministerský předseda. Komise se může v případě nutnosti obrátit i na veřejnost, aby navrhla vhodné kandidáty. Kandidáti se dokonce můžou navrhnout také sami. Tím má být zajištěna dostatečně široká základna pro výběr nestranických peerů. Když se komise při své první várce nominací v roce 2001 obrátila tímto způsobem na veřejnost, obdržela přes tři tisíce nominací tohoto typu. Z těch pak nakonec vybrala 15 vhodných kandidátů pro titul doživotního peera.²⁵⁷

Kromě doživotních a dědičných peerů je stále členy Sněmovny lordů i 26 duchovních peerů. Do října 2009, kdy došlo k vytvoření Nejvyššího soudu Spojeného království, bylo členy horní komory i 12 lordů soudců. Ti se ale v roce 2000 sami zavázali, že nebudou vstupovat do jednání o návrzích zákonů a že o nich nebudou ani hlasovat.²⁵⁸

Třetím důsledkem zákona o Sněmovně lordů je větší legitimita členství v horní komoře, než jakou jí přisuzovali předchůdci dnešních peerů před rokem 1999. Dědiční peerové před rokem 1999 pokaždé váhali, když se měli postavit proti názoru dolní komory, protože jejich členství bylo založeno na pouhé náhodě při narození. Dnes je však Sněmovna lordů komorou, do které byl každý její člen konkrétně vybrán, a to buďto nominací v případě doživotních peerů, nebo volbou v případě dědičných peerů. Její členové tak mohou tvrdit, že skutečně tvoří legitimnější horní komoru, než tomu bylo před rokem 1999. Vládní legislativu navíc už nemůže

²⁵⁶ Například soukromého sekretáře panovníka.

²⁵⁷ GRANT, Moyra. *The UK Parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. 241 s. ISBN 1-282-08794-0., s. 51-52.

²⁵⁸ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 373.

blokovat pouze jediná strana, jako tomu bylo dříve, kdy Sněmovnu lordů ovládali konzervativci. V období po roce 1999 proto došlo při hlasování k většímu počtu vládních porážek, než tomu bylo dříve. Přibližně 40 % těchto porážek se vláda rozhodla přijmout a nesnažila se je v Dolní sněmovně jakkoli zvrátit.²⁵⁹

Čtvrtým důsledkem zákona o Sněmovně lordů bylo, že došlo ke zpochybnění Salisburyho doktríny. Hlavním důvodem k tomu bylo právě to, že se členové horní komory začali domnívat, že disponují větší legitimitou než jejich předchůdci. Liberální strana navíc nebyla stranou doktríny, když byla v roce 1945 dohodnuta. Stejně tak tomu nebylo ani v případě nestranických peerů a Liberálně demokratické strany, nástupnické strany liberálů. V politických kruzích je proto mnohdy tvrzeno, že Salisburyho doktrína je spíše kodexem chování pro Konzervativní stranu, pokud se ocitne v opozici než ustálenou zvyklostí celé horní komory.²⁶⁰ Liberální demokraté se dnes vyjadřují ve smyslu, že zvyklost mohla být vhodná v době, když byla horní komora ovládána jednou stranou, ale protože se situace již změnila, měla by být nahrazena novou zvyklostí, která by byla vhodnější pro moderní dobu. Nicméně vlády si stojí za tím, aby byla Salisburyho doktrína i nadále dodržována. Vlády argumentují, že základ Salisburyho doktríny spočíval nejenom v tom, že je Sněmovna lordů komorou trvale ovládanou jednou stranou, ale také v tom, že nebyla volenou komorou. Bogdanor se domnívá, že v moment, kdy by se Sněmovna lordů stala zcela nebo částečně volenou komorou, musela by vzniknout nová ústavní zvyklost, která by zajistila nespornou dominanci Dolní sněmovny v britském parlamentním systému.²⁶¹

Je nicméně poněkud zklamáním, že zákon o Sněmovně lordů 1999 vstoupil v platnost dříve, než vláda předložila jakékoliv plány na dlouhodobou restrukturalizaci členství v komoře a jasný časový harmonogram pro jeho implementaci. Až po přijetí zákona nechala vláda vytvořit tzv. Královskou komisi (*Royal Commission*) pod vedením konzervativce, lorda Wakehama. Komise se měla zabývat rolí a složením druhé komory a měla podat návrh na další reformní kroky. Ta za tímto účelem dokončila v lednu 2000 zprávu známou jako tzv. Wakeham Report a o několik měsíců později byl vládou v otázce připraven i *White Paper House of lords Completing the Reform (Cm.5291)*.

²⁵⁹ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 159.

²⁶⁰ ROGERS, Robert a Rhodri WALTERS. *How Parliament Works*. Seventh edition. Milton Park, Abingdon, Oxon and New York: Routledge, 2015. ISBN 978-1-315-73087-5., s. 211.

²⁶¹ BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. ISBN 978-1-84113-671-4., s. 160.

4.4. Aktuální tendence ve vývoji

White Paper navrhoval horní komoru o 750 členech. Jejich počet by byl následně během deseti let snižován až na 600. Dosavadní doživotní peerové by zůstali ve svých funkcích, ale současně by byl vytvořen systém pro jejich dobrovolný odchod do důchodu.²⁶² V dlouhodobém horizontu by byly členové z 80 % jmenováni. Z nich by 332 členů bylo nominováno politickými stranami, 120 by bylo nominováno speciální komisí (*Appointments Commission*), 16 členů by tvořili duchovní anglikánské církve²⁶³ a 12 členů by byli lordi soudci. Zbývajících 20 % členů, tedy 120, by bylo voleno ze stranické kandidátky.²⁶⁴ To se ale setkalo s negativní reakcí a kritikou a průzkumy veřejného mínění naznačovaly, že v očích veřejnosti by takto reformovaná horní komora postrádala jak legitimitu, tak i nezávislost.²⁶⁵ Vláda proto nakonec návrh dalšího zákona o Sněmovně lordů parlamentu nepředložila.

Bylo například namítáno, že volení pouhých 20 % členů horní komory je příliš málo na to, aby to komoru plně legitimizovalo. Současně to ale bylo dost na to, aby se z komory stal nástroj vlády, tím spíše, mělo-li k volbě dojít prostřednictvím stranických kandidátek. Členství, které by sestávalo výhradně z individuálně jmenovaných osob, by zase na jedné straně umožnilo Sněmovně lordů stát se shromážděním s významnými osobnostmi, ale na druhé straně by postrádalo legitimitu, která pochází z vůle lidu vyjádřené ve volbách. Zároveň by hrozilo, že by se pravomoc jmenovat člena horní komory mohla velmi snadno stát nástrojem vlády, a tím by fakticky nedošlo k žádné změně oproti původnímu stavu. Další otázkou bylo, jak by byl systém nastaven, pokud by jmenování mělo do určité míry zajistit zastoupení i takovým skupinám, které jsou v současné době zastoupeny v politickém systému nedostatečně. Rozhodnout by se muselo také to, které skupiny by měly být zastoupeny tímto novým způsobem a v jakém poměru měly být mezi sebou a vůči zbytku komory. Mimo to by musel být vyřešen také způsob, jakým by měla být zajištěna nezávislost nové komory na vládě. Měla by komora obsahovat i nějaký nestraničko-politický prvek a pokud ano, jak velký by měl být a jak by byli vybíráni jeho jednotliví členové? V neposlední řadě pak bylo otázkou, jestli by jmenování členové měli zastávat funkci doživotně, po dobu volebního období parlamentu nebo na delší dobu, aby byla

²⁶² To bylo nakonec uzákoněno prostřednictvím zákona o reformě Sněmovny lordů 2014 (*House of Lords Reform Act 2014*).

²⁶³ Jednalo by se o snížení z dnešních 26.

²⁶⁴ GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. ISBN 0421 609 109., s. 662.

²⁶⁵ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 420.

co nejvíce posílena jejich nezávislost.²⁶⁶ Kvůli přetrvávajícím neshodám proto vláda nakonec návrh dalšího zákona o Sněmovně lordů parlamentu nepředložila.

4.5. Další kritika horní komory

V roce 2001 byl na čtyři roky odsouzen za křivou přísahu a maření výkonu rozhodnutí lord Archer z Weston-super-Mare, veřejnosti lépe známý jako populární romanopisec Jeffrey Archer. Po Archerově odsouzení se mezi veřejností zvedla vlna nevole, že nemůže být zbaven titulu doživotního peera, který mu byl udělen jako uznání za jeho služby veřejnosti (nebo alespoň zbaven možnosti zasedat ve Sněmovně lordů). Naproti tomu zákon o zastoupení lidu 1981 (*Representation of the People Act 1981*) stanovil, že poslanec, který je usvědčen z trestného činu a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na více než 12 měsíců, automaticky přijde o své křeslo. A pokud jsou za trestné činy odsouzeni obyčejní občané, jsou běžně zbaveni nižších vyznamenání, včetně rytířských titulů nebo MBE²⁶⁷. Je tedy otázkou, proč by měli být peerové proti takovým sankcím jako jediní imunní a nadále zůstat členy předního zákonodárského sboru.²⁶⁸

Peer sice může být zbaven svého šlechtického titulu za vlastizradu, ale odsouzením za jiný trestný čin zatím nikoli. Laurence Shirley, 4. hrabě Ferrers, byl sice v roce 1760 oběšen za vraždu svého správce, ale o odebrání jeho titulů se zřejmě neuvažovalo. Tzv. Titles Deprivation Act 1917 umožnil odebrání šlechtických titulů těm peerům, kteří během první světové války napomáhali nepřátelům. Zákon se použil proti třem příbuzným krále Jiřího V. a jednomu peerovi, jehož rodina byla v rakouských službách už od 18. století. Tyto tituly jsou ale pouze „pozastaveny“. Odebrání jiných vyznamenání se řeší prostřednictvím prerogativ a dochází k nim poměrně často.

Jeffrey Archer sice po svém propuštění z vězení přestal do Sněmovny lordů docházet, ale otázka odebrání šlechtických titulů zůstává stále nevyřešena. V důsledku skandálu ohledně zneužívání příspěvků a výdajů členy britského parlamentu se navíc v roce 2009 záležitost znovu dostala do popředí. Návrh zákona známého jako tzv. Constitutional Reform and Governance Bill 2009 obsahoval ustanovení umožňující Sněmovně lordů odejmout svým členům práva zasedat v komoře v případě, pokud by byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce alespoň jednoho roku. Všeobecné volby v roce 2010 ale proběhly dříve,

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Člen Řádu britského impéria (*Member of the Most Excellent Order of the British Empire*).

²⁶⁸ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 420-421.

než návrh zákona prošel v parlamentu všemi stadii, a k přijetí těchto konkrétních ustanovení už nedošlo.²⁶⁹

Napjatá situace pokračovala, když byli v roce 2011 z podvodů ve svých účetnictvích usvědčeni a odsouzeni k trestům odnětí svobody lord Taylor z Warwicku a lord Hanningfield. Další peerové sice nebyli obviněni z trestných činů, ale museli vrátit část obdržených příspěvků, což bylo samo o sobě pobuřující. Baronka Uddin byla vyšetřována v souvislosti se zpronevěrou příspěvků na bydlení v hodnotě 125.000 liber. Avšak britská prokuratura odmítla zahájit trestní stíhání poté, co parlamentní úředník rozhodl, že trvalé bydliště peerů může být i místo, které navštíví pouze jednou za měsíc. Příslušný výbor horní komory (*Privileges and Conduct Committee*) rozhodl, že by obdržené peníze měla vrátit a že by jí mělo být pozastaveno členství, což následně odsouhlasila i celá komora. Všem třem bylo nakonec zakázáno zasedat ve Sněmovně lordů, dokud nevrátí všechny obdržené peníze. K tomu nakonec došlo, ale lord Hanningfield nadále namítá, že neudělal nic špatného.²⁷⁰

Mezeru v zákoně nakonec vyřešil zákon o reformě Sněmovny lordů 2014 (*House of Lords Reform Act 2014*). Zákon zakotvil ve svém článku 1 peerům možnost odstoupit ze Sněmovny tím, že to oznámí úředníkovi známém jako *Clerk of the Parliaments*. Dále v článku 2 stanovil, že člen, který se nezúčastní zasedání po celou dobu volebního období parlamentu, přestane být členem komory od začátku následující ustavující schůze parlamentu. V neposlední řadě také v článku 3 určil, že osoba, která je „usvědčena ze závažného trestného činu“, přestane být členem Sněmovny lordů.²⁷¹

Závažným trestným činem je myšlen takový čin, u kterého Lord Speaker potvrdí, že osoba byla odsouzena za trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na více než jeden rok. Je přitom irelevantní, jestli byl takovýto trestný čin spáchán dříve, než se daná osoba stala členem Sněmovny lordů. Musel být ale spáchán nebo obvinění vedoucí k odsouzení vznesena až poté, co nabyl zákon účinnosti.

Do dnešního dne využil možnosti odstoupit ze Sněmovny lordů pouze menší počet peerů, přičemž většina z nich byli staří lidé. Doposud nebyl ale učiněn žádný pokus zakázat komukoli zasedat v horní komoře dle článku 2 nebo článku 3 zákona o reformě Sněmovny lordů 2014.

²⁶⁹ Podle ústavní zvyklosti jsou nekontroverzní části zákonů, které ještě nedokončily kvůli volbám všechna parlamentní stadia, schválena všemi stranami v parlamentu a postoupí se panovníkovi k udělení souhlasu. To se ale netýká ustanovení, která vyžadují diskusi a hlasování. Od těch se musí upustit. Části návrhu zákona z roku 2009, které byly nekontroverzní, vstoupily proto v platnost jako tzv. Constitutional Reform and Governance Act 2010. Ustanovení týkající se peerů byla nicméně velmi kontroverzní.

²⁷⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 421-422.

²⁷¹ Tamtéž, s. 422.

V tisku navíc vyšlo mnoho článků, které poukazovaly na to, že značná část peerů, kteří se účastní schůzí komory, v ní vůbec nevystupují v debatách a ani nehlasují, přestože pobírají příspěvky ve výši 300 liber na den, spolu s cestovními náklady a náklady na ubytování.²⁷²

V současné době se zdá, že vláda ani opozice nepřikládají reformě horní komory příliš velkou prioritu. Nicméně v době, kdy Británie musí řešit následky vystoupení z Evropské unie a pandemie nemoci COVID-19, ekonomickou stagnaci, energetickou krizi a ruskou agresi na Ukrajině, lze jí mít odsunutí reformy horní komory jen stěží za zlé. Labouristé pod vedením Keira Starmera se přesto na konci roku 2022 zavázali úplně zrušit nevolenou horní komoru parlamentu. Starmer označil současnou komoru jako „neobhajitelnou“ a prohlásil, že by ji nahradil plně volenou komorou.²⁷³ Neuspokojivý stav nicméně v současné době pokračuje i nadále.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ LAWLESS, Jill. Eyeing power, UK Labour Party vows to abolish House of Lords. AP News [online]. London: AP News, 2022 [cit. 11.2.2023]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/british-politics-europe-business-london-2afa08ddb7259009ee62dff9648e2336>

5. Vznik moderní monarchie

5.1. Monarchie během první světové války

Veřejné postavení monarchie bylo v průběhu první světové války ohroženo úzkými příbuzenskými vazbami s Německem, přestože Jiří V. a královská rodina hned v srpnu 1914 jasně deklarovali svoji věrnost Spojenému království. Všichni britští panovníci od roku 1714, kromě samotného Jiřího V., měli německé matky nebo v případě Edwarda VII. německého otce. Císař Vilém II. byl bratrancem Jiřího V., stejně jako další dva němečtí princové. Králova choť, královna Marie, zase pocházela z jihoněmeckého rodu Wurttemberků.²⁷⁴

Po vypuknutí války se v Británii zvedla vlna protiněmeckého sentimentu. Britský tisk neopomněl upozornit na to, že německý a rakouský císař byli oficiálně vrchními plukovníky v britské armádě. Společně pak byli s dalšími šesti německými princí i rytíři Podvazkového řádu. Vilém II. byl také britský polní maršál a admirál flotily. Mnoho německých princů mělo britské šlechtické tituly a někteří z nich, kteří byli s královským rodem spřízněni pokrevně nebo manželstvím, pobývali v Británii a sloužili v britských ozbrojených silách.

Asquithova vláda doufala, že se společnost vůči těmto skutečnostem stane postupem času apatičtější. Pro jistotu ale nechala přijmout několik opatření, aby nebylo toto „němectví“ natolik do očí. Po potopení RMS Lusitanie v dubnu 1915 hrozili extrémisté útokem na kapli svatého Jiří ve Windsoru, a tak z ní byly pro jistotu odstraněny prapory „nepřátelských“ rytířů Podvazkového řádu. V druhé polovině roku 1916 Asquith oznámil, že nechá připravit legislativu, která umožní odejmout britské šlechtické tituly osobám sloužícím v ozbrojených silách nepřátelských mocností. Tento krok byl zjevně vyvolán v reakci na odmítnutí udělit milost siru Rogeru Casementovi. Bylo totiž nepřijatelné, aby byl Casement oběšen za vlastizradu, zatímco jiné vysoce postavené osoby by unikly jakémukoliv trestu jen proto, že byly příbuzní krále. To tedy vedlo k přijetí tzv. Titles Deprivation Act 1917. Jednalo se o opatření, které dalo pravomoc výboru tajné rady (*Committee of the Privy Council*) prohlásit, že jakýkoliv peer nebo britský princ spadá do působnosti zákona, a nařízením (tzv. Order in Council) jej zbavit titulů. Takovéto nařízení bylo vydáno 28. března 1919 a týkalo se tří osob z královské rodiny a jednoho peera.²⁷⁵

Ve stejné době podnikl kroky i král, který se snažil distancovat britskou monarchii od jejích německých vazeb. Dne 25. června 1917 se vzdal pro sebe a svou rodinu německých titulů a

²⁷⁴ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 423.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 424.

nechal změnit i název vládnoucí dynastie. Královna Viktorie byla vdaná za prince Alberta, vévodu Sasko-Kobursko-Gothajského, a její potomci používali tento rodový název. Jiří V. ale nechal přejmenovat dynastii na dynastii Windsor. Ta je takto označována do dnešních dnů.²⁷⁶

5.2. Válečná vláda

Během první světové války se také odehrála politická krize, ve které se ukázal osobní zásah krále Jiřího V. jako rozhodující faktor pro zajištění mírového řešení. Nejen, že král prokázal své státnické schopnosti, ale ukázalo se, že role panovníka je stále klíčová při jmenování ministerského předsedy za okolností, kdy nebylo zcela zřejmé, kdo by jím měl být.

V květnu 1915 se původní liberální vláda z roku 1910 transformovala na koaliční vládu tří politických stran. Do Asquithovy vlády byli přijati někteří konzervativní a labourističtí ministři. Konzervativci navíc uspěli v několika doplňovacích volbách a stala se z nich nejsilnější strana v Dolní sněmovně.

Na podzim 1916 však začalo být zřejmé, že Asquith nemůže pokračovat v čele vlády. Jiří V. si proto nechal poslat pro Bonara Lawa, vůdce konzervativců, a požádal ho, aby sestavil novou vládu. Ten si nicméně uvědomoval, že je nepravděpodobné, že by si dokázal zajistit dostatečnou podporu, a dalo se proto očekávat, že dojde k rozpuštění parlamentu. Král se však domníval, že by volby mohly narušit válečné úsilí veřejnosti, a navíc by z nich nemusela vzejít stabilní vláda. Stejně jako odmítl poskytnout Asquithovi záruky ohledně zákona o parlamentu, tak nechtěl ani slíbit, že nechá rozpustit parlament. Bonar Law poté, po konzultaci se spolustraníky, potvrdil, že není schopen sestavit vládu. Najít a jmenovat v této nejisté době předsedu vlády, který by byl nositelem legitimacy nezbytné k efektivnímu vládnutí po dobu probíhající války, bylo skutečně obtížné.²⁷⁷

Arthur Balfour a Arthur Henderson, labouristický člen trojkoalice, navrhli králi, aby se pokusil najít řešení uspořádáním setkání mezi zúčastněnými stranami. Král proto svolal do Buckinghamského paláce konferenci se záměrem vytvořit vládu, která by získala podporu všech politických stran. Jednání se zúčastnili Asquith, Bonar Law a Henderson jako vůdci hlavních politických stran spolu s Balfourem a Lloydem Georgem, nyní předním členem Asquithovy vlády. Nejprve bylo navrženo, aby se stal předsedou vlády Bonar Law, ale Asquith

²⁷⁶ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 168.

²⁷⁷ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 425.

odmítl působit pod jeho vedením. Nakonec se proto jako nejpříjemnější kandidát ukázal Lloyd George, který se funkce ujal 6. prosince 1916.^{278,279}

5.3. Jiří V. a jeho ministerští předsedové

Jiří V. sehrál klíčovou roli při výběru předsedy vlády ještě dvakrát. V nemalé míře to bylo i díky jeho pověsti spravedlivého prostředníka, kterou si vysloužil v roce 1916. V prvním z těchto dvou případů si král počínal jako arbitr, který povzbuzoval politiky, aby společně dospěli k dohodě, která by zaručovala politickou legitimitu. V druhém případě se pak už jednalo o řešení v zásadě jeho vlastní.

V roce 1922 vyhrála všeobecné volby Konzervativní strana a Bonar Law stanul v čele většinové vlády. O několik měsíců později, 20. května 1923, z funkce ale odstoupil, protože mu byla diagnostikována rakovina hrtanu v terminálním stadiu. Za obdobné situace v roce 1908, kdy rezignoval Campbell-Bannerman, doporučil odstupující ministerský předseda svého nástupce a tehdejší král, Edward VII., se jeho doporučením řídil. Nyní však Bonar Law svého nástupce nedoporučil a byl příliš nemocný na to, aby s ním mohla být záležitost konzultována.²⁸⁰

Když v roce 1990 ztratila důvěru svého kabinetu Margaret Thatcherová a v roce 2022 Boris Johnson a Liz Trussová, odstoupili nejprve z funkce vůdce konzervativců a poté, co strana na jejich místo zvolila jejich nástupce, odstoupili také z funkce předsedy vlády. Ty pak královna Alžběta II., respektive král Karel III., pověřil sestavením vlády. Fakticky to tak byla strana, kdo vybral dalšího ministerského předsedu. V roce 1923 ale neexistoval žádný systém volby vůdců stran. Přední ministři té doby byli lord Curzon, ministr zahraničí, a Stanley Baldwin, kancléř státní pokladny (ministr financí). Protože se král nemohl poradit s odstupujícím ministerským předsedou, obrátil se na řadu čelních konzervativců. Ti ale byli rozděleni v tom, který z kandidátů je vhodnější.

Král nakonec nechal poslat pro Baldwina. Lord Stamfordham později prozradil, že Balfour, který upřednostňoval Baldwina, doporučil králi, že by měl předseda vlády zasedat v Dolní sněmovně, čímž krále utvrdil v jeho vlastní preferenci Baldwina. Zároveň však existují dohady, že za odmítnutím Curzona pro jeho členství v horní komoře mohlo být ve skutečnosti

²⁷⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 99-101.

²⁷⁹ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Bonar Law. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 12.2.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Bonar-Law>

²⁸⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 426.

maskováno odmítnutí kvůli jeho nekompetentnosti. Bogdanor dokonce poznamenává, že během první světové války byly učiněny návrhy, aby byla přijata legislativa, která by umožnila peerům činit projevy v Dolní sněmovně. Pokud by chtěl tudíž král jmenovat Curzona, mohly být učiněny kroky, aby k přijetí příslušného právního předpisu došlo. Král dal také jasně najevo, když si nechal poslat pro Baldwina, že se nesnaží zavést novou ústavní zvyklost, dle které by měl být ministerský předseda vždy členem Dolní sněmovny. Jiné náznaky zase napovídají, že se král rozhodl pro Baldwina z ryze pragmatických důvodů. Baldwin se totiž s největší pravděpodobností těšil větší důvěře ve straně. A v neposlední řadě pak dopis lorda Stamfordhama editorovi deníku *The Times* z roku 1928 naznačuje, že král jednal jako v mnoha jiných případech se snahou ochránit veřejné postavení monarchie. Pokud by totiž jmenoval předsedu vlády z horní komory a tato volba by skončila fiaskem, ukázalo by to, jak moc je panovník odtržený od reality veřejného dění.²⁸¹

5.4. Národní vláda

V roce 1931 nastala situace ještě složitější a stejně jako v roce 1916 vyžadovala vytvoření fungující a stabilní vlády v době probíhající krize, a nejen prostou volbu mezi dvěma protichůdnými kandidáty na předsedu vlády.

Od roku 1929 byli u moci labouristé pod vedením Ramsaye MacDonalda. Jednalo se ale o menšinovou vládu, která byla navíc hluboce rozdělena v otázce hospodářské politiky v době světové hospodářské krize. Bylo navíc zřejmé, že labouristická vláda má jen málo co nabídnout, aby dokázala zmírnit vysokou nezaměstnanost, která stoupala s hroznou rychlostí, až na svém vrcholu koncem roku 1932 dosáhla téměř tří milionů lidí, tedy skoro jedné čtvrtiny všech pojištěných zaměstnanců.²⁸² Nezaměstnanost sice posléze začala postupně klesat, ale ekonomická stagnace a společenský rozklad pokračovaly i nadále. Britský průmysl se zbytečně orientoval na upadající tradiční průmyslová odvětví jako byl uhelný sektor, ocelářství, textilní výroba a výroba lodí. Celá průmyslová a výrobní základna se znatelně propadala a neplynuly do ní téměř žádné investice. Až do roku 1935 nebylo možné pozorovat žádné známky oživení. Britská veřejnost rezignovala nebo se stala minimálně imunní při pohledu na beznaděj a zoufalství v chudých oblastech, na pochody hladových a demonstrace nezaměstnaných, na

²⁸¹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 90-93.

²⁸² FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-2010-3., s. 343.

tvrdý život „na podpoře“ a veškerou další bezmoc, jež s sebou tato doba přinášela. Společnost si přála novou politickou iniciativu, která by zemi a její hospodářství oživila a obnovila.²⁸³

V srpnu 1931 se kabinet rozhádal kvůli škrtům v dávkách v nezaměstnanosti a dalších veřejných výdajích, které měly za cíl udržet v Británii zlatý standard. Ten byl tehdy považován za nepostradatelný pro ekonomický blahobyt země a pro finanční postavení nezbytné k získání úvěrů v zahraničí. MacDonald se snažil stmelit svůj kabinet znovu dohromady a získat podporu ostatních politických stran, aby provedl nezbytné škrt, ale to se brzy ukázalo jako nemožné.²⁸⁴

Ráno 23. srpna nabídl MacDonald králi svoji rezignaci s tím, že ale není připraven doporučit Arthura Hendersona, svého hlavního oponenta v kabinetu, jako svého nástupce. Jiří V. se však zdráhal jeho rezignaci přijmout. Velmi si vážil MacDonalдовых schopností a také mu záleželo na zajištění kontinuity ve vládě. Zřejmým řešením by tak opět bylo rozpuštění parlamentu. To ale bylo stejně jako v roce 1916 považováno za příliš velké riziko. Jedním z hlavních důvodů bylo i to, že optimalizace veřejných výdajů byla skutečně naléhavá a zpoždění, které by si vyžádaly všeobecné volby, by jistě znamenalo, že by se Británie musela vzdát zlatého standardu.

V tehdejší době probíhala také debata o myšlence vytvoření koalice tzv. národní vlády, která by se zaměřila na boj s ekonomickou krizí. Ještě toho dne se proto král dle MacDonalдова doporučení obrátil i na vůdce ostatních politických stran. Sir Herbert Samuel, vůdce liberálů, také považoval národní vládu za nejlepší možné řešení za předpokladu, že by MacDonald dokázal přimět podstatnou část stávajících ministrů, aby zůstali ve funkcích i v nové vládě. Za konzervativce Baldwin naznačil, že by byl i on ochoten působit ve vládě pod MacDonaldem, ačkoli by to bylo proti jeho osobnímu přesvědčení.²⁸⁵

Po bouřlivém zasedání kabinetu nicméně MacDonald podal demisi. Král se znovu zdráhal jeho rezignaci přijmout. Věřil totiž, že je MacDonald jediným mužem, který je schopen vyvést zemi z krize, a že jak konzervativci, tak liberálové jsou připraveni usednout ve vládě pod jeho vedením. MacDonald proto navrhl další jednání a král nechal narychlo svolat schůzku, která se konala v Buckinghamském paláci hned následující den ráno.

Hlavní roli v diskusích převzal Jiří V., který se snažil MacDonalдови, Samuelovi a Baldwinovi zdůraznit, že je nutné, aby se ještě ten den dohodli na řešení. Král prohlásil, že

²⁸³ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 476.

²⁸⁴ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 427.

²⁸⁵ Tamtéž.

MacDonaldovi plně důvěřuje a zdůraznil, že je třeba, aby straniční vůdci spolupracovali v národním zájmu. Dohody bylo nakonec dosaženo na základě toho, že národní vláda bude v úřadu jen do té doby, dokud nebudou přijata opatření nezbytná k zajištění zámořského úvěru Británie. Poté by byl rozpuštěn parlament a následně by standardním způsobem proběhly všeobecné volby. Všichni tři vůdci politických stran se výslovně dohodli, že národní vláda nepůjde do voleb jako jeden celek a že vláda bude spoluprací jednotlivců a nikoli seskupením politických stran.²⁸⁶ Nejbližší paralelou bylo tzv. Ministry of all the Talents z roku 1807. Národní vláda se ve složení čtyř labouristů, čtyř konzervativců a dvou liberálů ujala úřadu hned následujícího dne.

Jakékoliv řešení bezprostřední krize bylo ale pouze dočasné. Nařízené 25% snížení platů pro většinu nižších hodností v královském námořnictvu bylo spouštěčem tzv. Invergordonské vzpoury. Ačkoli se nakonec vzpoura obešla bez násilí, když se vláda po čtyřech dnech rozhodla platy v námořnictvu nesnižovat, nezbytná fiskální opatření nakonec stejně přinutila Británii opustit zlatý standard. Ve stejné době byl MacDonald spolu s dalšími ministry, kteří se připojili k národní vládě, vyloučen z Labouristické strany, jejíž členové je označili za „třídní zrádce“.

Národní vláda tím pádem přišla o svou nouzovou a dočasnou povahu a proti svému dřívějšímu závazku začala upozorňovat voliče na „nevlastenecký“ postoj členů Labouristické strany. Král se domníval, že je v nejlepším zájmu země, aby MacDonald i nadále pokračoval v úřadu, a proto znovu odmítl přijmout jeho další rezignaci a nesnažil se nijak vymáhat dřívější závazky národní vlády. Svolil proto k rozpuštění parlamentu, aniž by vyžadoval jakékoli podmínky.

Kampaň, kterou vedli konzervativci a liberálové společně s labouristickými ministry pod záštitou národní vlády, jim v říjnových volbách přinesla zisk 554 křesel oproti 52 křeslům Labouristické strany. Národní vláda zůstala u moci až do května 1940, kdy byla přeměněna na koalici všech stran, která pak trvala až do roku 1945.²⁸⁷ Během této doby ale došlo ke třem změnám na postu ministerského předsedy – v roce 1935 se jím stal Stanley Baldwin, v roce 1937 Neville Chamberlain a v roce 1940 Winston Churchill. V polovině 30. let také konečně došlo k částečnému oživení hospodářství, přestože významný vzestup zaměstnanosti nastal až díky obnovení závodů ve zbrojení. Ty následovaly po tzv. Bílé obranné zprávě z roku 1935, která kladla důraz na strojní a leteckou výrobu.²⁸⁸

²⁸⁶ Tamtéž, s. 427-428.

²⁸⁷ Tamtéž., s. 428.

²⁸⁸ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 477-479.

6. Abdikační krize

6.1. Pozadí okolností

Monarchie ve Spojeném království existuje, protože si britští občané nebo alespoň jejich většina přeje, aby i nadále existovala. V negativním slova smyslu monarchie stále pokračuje, protože Britové jednoduše nemají důvod nahrazovat ji něčím jiným. Ann Lyon z toho vyvozuje, že „*panovník by proto měl být jak ve veřejném, tak i v soukromém životě, živoucím vyjádřením hodnot, které obyvatelstvo od svého panovníka očekává*“²⁸⁹ (překlad vlastní).

Tento stav vyvolává řadu problematických otázek. Měla by se monarchie snažit přizpůsobit se hodnotám své doby a pokud ano, jaké hodnoty to jsou? Nebo by měla být naopak neměnná a vyjadřovat pouze hodnoty „nadčasové“ a pokud ano, tak jaké? A jaké by měly být následky toho, když nebude panovník ochoten vyhovět očekáváním veřejnosti?

Od nástupu Hannoverké dynastie na britský trůn v roce 1707 nebyl s výjimkou Jiřího III., který vzbuzoval náklonnost jako benevolentní otcovská postava, žádný král oblíbený. Pro monarchii jako instituci to ale nepředstavovalo žádnou zvláštní hrozbu. To bylo i díky tomu, že v 18. a na počátku 19. století byl král vzdálený a oddělený od masy svých poddaných, a dokonce se to od něj i očekávalo. Republikánské tendence v 60. a 70. letech 19. století byly z velké části reakcí na stažení královny Viktorie z veřejného života po předčasné smrti prince Alberta. K tomu navíc došlo v době, kdy se od panovníka očekávalo stále častější zapojení do veřejného života.

S rozvojem sdělovacích prostředků na konci 19. století a později i s rozvojem monarchie jako „veřejné služby“, k čemuž došlo zejména za vlády Jiřího V., se však stalo žádoucí, aby se panovník a královská rodina vývoji přizpůsobili a aby bylo veřejně vidět, že ztělesňují určitý obraz a ideál.²⁹⁰ Jiří V. se během své vlády velmi intenzivně soustředil na plnění povinností panovníka, protože byl podle jeho vlastního názoru monarcha v první řadě služebníkem svého lidu. Jeho hlavní odpovědnost byla vůči britskému národu a britskému impériu a monarchii jako instituci.

Potíží pro monarchii 20. století byla změna pohledu, který se rozvinul u britského lidu vůči „jejich“ panovníkovi a vůči dalším členům královské rodiny jako lidem. Členové královské rodiny již nebyli obklopeni auru polo-posvátného stavu, ale naopak byli považováni za obyčejné lidi, kteří za svoje postavení nevděčí ničemu jinému než náhodě při narození. Jsou to

²⁸⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 428.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 429.

„lidé jako my“. Veřejnost má ale na členy královské rodiny větší nároky a větší očekávání ohledně jejich vystupování na veřejnosti, ale i v soukromí, než od ostatních osob. Královská rodina je totiž v privilegovaném postavení, přičemž toto privilegium si ale musí zasloužit.²⁹¹

Tato nerovnost se objevila zčásti proto, že se monarchie snažila prezentovat určitým způsobem. Stejně jako se Viktorie snažila před smrtí prince Alberta vyobrazit její šťastný rodinný život, tak se Jiří V. pokoušel zdůrazňovat domáckost a jednoduchý vkus. Následky, kdy se panovník nedokázal podřídit svým poddaným a účelu monarchie jako veřejné služby, se s plnou silou projeví v roce následujícím po Jiřího smrti. Nejen, že jeho nástupce odmítl přijmout omezení, která šla ruku v ruce s funkcí panovníka (což vedlo k jeho abdikaci a exilu), ale poprvé za celé století hrozilo skutečné a bezprostřední nebezpečí konfrontace mezi panovníkem a jeho ministry kvůli otázce osobního života panovníka.

Okolnosti související s abdikací nejstaršího syna Jiřího V., který nastoupil 20. ledna 1936 na trůn jako Edward VIII., vyvolaly v Británii nevídanou krizi. V dědičných monarchiích je za normálních okolností osud budoucího panovníka nevyhnutelný. Abdikace, dobrovolné zřeknutí se vlády, tudíž zasahuje do samotné podstaty instituce dědičné monarchie, jejíž ústřední zásadou je, že nástupnictví na trůn není za běžných okolností otázkou volby, ale je automatické. Jakmile by tedy byla položena otázka, kdo by se mohl nejlépe hodit na trůn, dědičný systém se ocitne v ohrožení. Podobně, jakmile panovník začne k úřadu přistupovat tak, že se ho může dobrovolně vzdát, automatické pravidlo nástupnictví je ohroženo. V monarchii není nástupnictví na trůn věcí volby, ale povinnosti.²⁹²

Abdikace Edwarda VIII. dodnes zůstává jediným příkladem dobrovolného vzdání se trůnu v britských dějinách. Ačkoli bylo v roce 1689 o Jakubu II. parlamentem prohlášeno, že abdikoval, ve skutečnosti uprchl na kontinent a parlamentem byl sesazen. Neexistuje tedy žádný jiný případ, kdy by panovník z vlastní svobodné vůle prohlásil, že přestane být králem.

6.2. Edward VIII. a Wallis Simpsonová

Edward se narodil v roce 1894 a v mládí sloužil nejdříve u námořnictva a během první světové války působil jako nižší důstojník u granátnické gardy. Edward byl frustrovaný z oficiální politiky, protože mu bránila sloužit v první linii. Z celé situace byl rozčarovaný ještě o to víc, že jeho bratr, princ Albert, mohl během války sloužit na moři u královského

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 135.

námořnictva.²⁹³ Ve 20. letech podnikl Edward celkem šestnáct cest po britském impériu. Jeho atraktivní vzhled a osobité charisma mu přinesly velkou pozornost a stal se velmi populárním. Edward také projevoval skutečný zájem a vřelou empatii k chudým částem a obyvatelům impéria.

O Edwardovi panovaly obavy, zdali bude dostatečně způsobilý být králem, až jednou usedne na trůn. Už tehdy existovaly náznaky, že bude princ upřednostňovat své osobní postoje a názory před svými povinnostmi. Jeho oddanost povinnostem nebyla zdaleka na takové úrovni jako u jeho otce a jak bylo stále zřetelněji vidět, tak i u jeho bratra, toho času již vévody z Yorku. Rozpaky vzbuzoval obzvláště Edwardův soukromý život. Princ z Walesu zůstal, na rozdíl od svého bratra, který žil se svou manželkou a dvěma malými dcerami skromným životním stylem, svobodným mládencem, který navštěvoval noční kluby a zapletl se do řady afér s vdanými ženami.²⁹⁴

Před rokem 1914 byly sňatky s kontinentálními dynastiemi natolik běžné, že posledním mužským členem britské královské rodiny, který uzavřel platné manželství s Britkou, byl Jakub II., který si v roce 1660 vzal za manželku Anne Hydeovou. Zánik většiny kontinentálních dynastií tuto předválečnou praxi ale znemožnil. Jiří V. proto nabádal své děti, aby uzavřely sňatek s někým z britské aristokracie. Nejprve se jeho jediná dcera, princezna Mary, v roce 1922 provdala za 6. hraběte z Harewoodu. V roce 1923 pak uzavřel sňatek vévoda z Yorku. V tehdejší době, kdy rozvody nebyly zdaleka tak běžné a mimomanželské vztahy byly odsuzovány, bylo i od partnerů členů královské rodiny vyžadováno, aby byli veřejně bezúhonní.²⁹⁵ A právě to byly důvody, proč měly manželské záměry krále Edwarda VIII. způsobit krizi.

Když Edward VIII. informoval tehdejšího ministerského předsedu, Stanleyho Baldwina, o svém úmyslu vzít si Wallis Simpsonovou, jednalo se, s ohledem na výše uvedené, o přímý útok na tehdejší ideje a obraz, které měla monarchie představovat. Naopak po formální stránce král souhlas svých ministrů se sňatkem vyžadovat nemusel, protože tzv. Royal Marriages Act 1772 se na panovníka nevztahuje. Neexistovalo tedy žádné zákonné omezení jeho volby, kromě požadavku zákona o posloupnosti 1701 (*Act of Settlement 1701*), dle kterého nemůže panovník uzavřít sňatek s katoličkou.²⁹⁶

²⁹³ Albert se dokonce v roce 1916 zúčastnil námořní bitvy Jutska, což z něj činí jediného britského panovníka od dob Jiřího II., který má bezprostřední zkušenosti z boje.

²⁹⁴ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 430.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. ISBN 978-0-7735-4429-1., s. 133.

To, že byla Wallis Simpsonová prostou Američankou, nebylo samo o sobě až takovým problémem. Již od 70. let 19. století britská aristokracie hojně uzavírala manželství s americkými dědici a dědičkami.^{297,298} Americký protějšek krále by tak byl pravděpodobně zcela přijatelný. Nicméně Wallis Simpsonová se s jedním manželem již rozvedla a s druhým se tehdy zrovna rozváděla. Jakmile by byl druhý rozvod učiněn absolutním, odpadla by sice překážka pro uzavření manželství, ale potíží by nadále zůstávalo, jaká očekávání měla od monarchie veřejnost. Otázkou bylo, jestli by britská veřejnost přijala Wallis Simpsonovou jako svou královnu. Tou by se totiž stala na základě zavedené zvyklosti, že nevěsta krále získá sňatkem stejný status jako její manžel.²⁹⁹

Záležitost nakonec nebyla podrobena zatěžkávací zkoušce, ale kontroverze ohledně přijatelnosti Wallis Simpsonové budí vášně dodnes. Baldwin Edwardovi sdělil, že veřejnost ji jako manželku krále, natož pak královnu, nikdy nepřijme, ačkoli veřejné mínění nebylo nikdy zkoumáno a tisk o záležitosti dobrovolně mlčel, dokud krize nevyvrcholila. Další obtíží bylo, že byl král hlavou anglikánské církve (tzv. Supreme Governor). Církev ale s rozvodem nebo novým sňatkem po rozvodu nesouhlasila. V té době by církev neprovdala ženu, jejíž bývalý manžel byl ještě naživu. To v praxi znamenalo, že by si panovník nemohl vzít Wallis Simpsonovou v kostele. Bylo by nepřijatelné, aby Edward uzavřel sňatek v rozporu s pravidly anglikánské církve, jejíž byl hlavou. Navíc by to nebylo ani v souladu s korunovační přísahou, ve které se zavázal k podpoře církve.³⁰⁰ To by nabylo symbolického významu na korunovaci naplánované na rok 1937. A pokud by se král rozhodl upřednostnit své osobní city a vzít si Wallis Simpsonovou tváří v tvář domnělé nelibosti svých poddaných, jednal by způsobem zcela v rozporu s koncepcí monarchie jako služby veřejnosti. Tím by mohla být otřesena víra obyvatelstva v samotnou instituci monarchie.³⁰¹

Baldwin měl za to, že prvořadým cílem má být blaho monarchie. A jelikož král vládl *de facto* se souhlasem lidu, i jeho manželka, královna, musela být pro lid přijatelná. Baldwin byl proto během „abdikační krize“ vždy pevně rozhodnut, že se Wallis Simpsonová nikdy nemůže stát královnou. Uvědomoval si však, že konečné rozhodnutí, zda s ní Edward uzavře sňatek a

²⁹⁷ Mnohdy bylo důvodem, že zchudlá britská šlechta potřebovala peníze a američtí podnikatelé zase chtěli pro své potomky šlechtické tituly.

²⁹⁸ Nejznámějším příkladem je pravděpodobně manželství lorda Randolpha Churchilla (otce Winstona Churchilla), který si vzal za manželku Jennie Jeromeovou, dceru newyorského novinového magnáta.

²⁹⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 431.

³⁰⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 138-139.

³⁰¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 431.

abdikuje, nebo se sňatku vzdá, musí být učiněno králem a nikoli jeho ministry. To ostatně později řekl Baldwin i svým ministrům.³⁰² Jako ministerský předseda, tedy hlava vlády zastupující vůli lidu, měl právo poskytovat králi rady ohledně veřejného mínění národa. Dokonce měl povinnost tak činit.³⁰³ Přesto se ale Baldwin vyhýbal tomu, aby vešlo ve známost, že králi radí o tom, jak se má v dané situaci zachovat. Skutečně mu záleželo na tom, aby jakékoliv rozhodnutí, které král učinil, bylo vnímáno jako vyjádření královy vlastní svobodné vůle. Z tohoto důvodu odolal tlaku zevnitř svého kabinetu a vyšších státních úředníků, aby formálně doporučil králi vzdát se sňatku s Wallis Simpsonovou.

Z osmi schůzek, které se uskutečnily mezi králem a Baldwinem v souvislosti s Edwardovým sňatkem, to byla skutečně pouze jedna, hned ta první, ze dne 20. října 1936, která byla zahájena na popud ministerského předsedy. Ostatní byly iniciovány králem.³⁰⁴ Na první schůzce se Baldwin pokoušel najít způsob, jak docílit toho, aby se o otázce králova manželství nemohlo vůbec uvažovat. Předseda vlády se na ní zeptal krále, jestli by nemohl přesvědčit Wallis Simpsonovou, aby nepokračovala v rozvodovém řízení se svým manželem. Kdyby za něj zůstala provdaná, o jejím sňatku s králem by nemohla být ani řeč. Edward ale prohlásil, že svoji partnerku o ničem v žádném případě přesvědčovat nebude. Odůvodnil to tím, že nemá právo ovlivňovat jinou osobu jen proto, že byla partnerkou krále.³⁰⁵ Wallis Simpsonová obdržela 27. října tzv. *decree nisi*³⁰⁶, který se podle tehdejšího práva po šesti měsících zrušil a ona by se poté mohla znovu vdát.³⁰⁷

Králi ale nebyla v tento moment nabídnuta formální rada ohledně sňatku s Wallis Simpsonovou. Dne 16. listopadu Baldwin Edwardovi pouze neformálně sdělil, že sňatek není pro vládu přijatelný, přestože o tom kabinet nijak nehlasoval. Baldwin krále dále informoval, že země sňatek také neschválí. V tento moment ale o králově eventuálním sňatku věděli pouze čtyři ministři. Je proto evidentní, že ministerský předseda králi radil, ačkoli prohlašoval, že mu žádné rady neposkytuje. Král Baldwinovi nicméně řekl, že je připraven i abdikovat, aby si mohl Wallis Simpsonovou vzít za ženu.

³⁰² MONTGOMERY HYDE, Harford. *Baldwin: The Unexpected Prime Minister*. London: Hart-Davis, MacGibbon, 1973. ISBN 0 246 64093 6., s. 489.

³⁰³ GUNTHER, John. *Inside Europe*. New York and London: Harper & Brothers, 1940., s. 302.

³⁰⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 136-137.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 137.

³⁰⁶ Jedná se o soudní příkaz, který vstoupí v platnost v budoucnu, pokud nebude splněna určitá podmínka. Není-li podmínka splněna, stává se rozhodnutí absolutním a je závazné. V případě rozvodu je standardně určená doba k předložení dostatečných důvodů, proč by se neměl příkaz stát absolutním.

³⁰⁷ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 432.

Ministerský předseda se ani zdaleka nesnažil sesadit Edwarda z trůnu, jak se král později domníval, ale naopak se ho snažil na trůnu udržet. Zároveň ale jednal tak, aby byly škody, které mohla monarchie utrpět, co nejmenší, a aby došlo k co nejhladšímu převzetí trůnu, pokud by se král rozhodl abdikovat. Proto byl několikrát svými kolegy obviněn, že se nesnaží krizi dostatečně rychle vyřešit. I tak ale ani jeden ministr nechtěl krále k abdikaci nutit. Dokonce i Chamberlain, králův největší odpůrce v kabinetu, uznal, že je potřeba dát Edwardovi dostatečný čas k rozhodnutí.

I nejbližší stoupcí chtěli ale králi zabránit, aby si Wallis Simpsonovou vzal. Ten ale trval na sňatku i za cenu, pokud by se mělo jednat o morganatické manželství s ženou nižšího původu. Myšlenku morganatického sňatku poprvé navrhl Wallis Simpsonové Esmond Harmsworth, redaktor Daily Mail. Ta pak navrhla tuto variantu králi, který nakonec 25. listopadu požádal Baldwina o formální radu, zda by to bylo možné.³⁰⁸

Tato varianta měla být kompromisním řešením, kdy by pár uzavřel platný sňatek, ale Wallis Simpsonová by nezískala královský status a pravděpodobně by ani nevykonávala žádnou veřejnou roli. Jakékoli děti vzešlé z manželství by byly legitimní, ale také by neměly královský status a byly by vyloučeny z nástupnictví. Takový typ manželství nebyl mezi kontinentálními rody neobvyklý. V Británii ale pojem morganatického manželství zákon nezná a musela by kvůli tomu být přijata speciální legislativa. Právě z tohoto důvodu potřeboval Edward souhlas ministrů s touto variantou.³⁰⁹

Aby byl králův návrh úspěšný, vyžadoval by souhlas nejen britské vlády, ale i vlád britských dominií, tedy Kanady, Austrálie, Nového Zélandu, Jižní Afriky a Irského svobodného státu. Britský kabinet ale v reakci na Edwardovu žádost formálně odmítl návrh podpořit a Baldwin informoval krále i o nesouhlasném stanovisku vlád všech britských dominií s výjimkou Irského svobodného státu. Irská vláda jako jediná podporovala krále a snažila se využít krize k dalšímu rozvolnění vazeb s monarchií. Irští zástupci proto prohlásili, že je záležitost v podstatě nezajímá.³¹⁰

Sňatek s Wallis Simpsonovou by tudíž představoval odmítnutí rady ministrů, kteří tvrdili, že manželství není přijatelné pro veřejnost, Británii a ani dominia. To bylo podstatou problému. Král se proto chtěl obrátit prostřednictvím rozhlasu ke svým poddaným, aby si získal jejich

³⁰⁸ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 140.

³⁰⁹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 432-433.

³¹⁰ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 141.

souhlas se sňatkem. To ale Baldwin také odmítl, protože by bylo protiústavní, aby se panovník obracel přímo na své poddané ve věcech, v nichž měla pravomoc vláda (poskytovat rady panovníkovi).

Pokud by tedy Edward nadále odmítal možnost vzdát se sňatku s Wallis Simpsonovou, reálně před ním zůstávaly tři varianty. První bylo odmítnout abdikovat a riskovat tím, že by mohl předseda vlády a jeho kabinet rezignovat. Druhou variantou bylo odvolat ministerského předsedu za předpokladu, že by po století nevyužívání zůstala tato královská výsada nedotčena. Poslední variantou byla abdikace.³¹¹

Následovalo více než čtrnáct dní trvající nejistoty, během kterých se aféra stala veřejně známou. Na mimořádném zasedání vlády dne 27. listopadu bylo oznámeno, že král věří, že velká část britské populace bude souhlasit s morganatickým sňatkem, pokud Wallis Simpsonová nezíská královský status a nebude plnit žádnou veřejnou roli. Existují náznaky, že byl Edward připraven vzdorovat vládě a trvat na sňatku a požadovat přijetí nezbytné legislativy, i když byl ochotný připustit i variantu, že by veřejnost Wallis Simpsonovou jako královnu nepřijala. Markýz Zetland, státní sekretář pro Indii (*Secretary of State for India*), informoval v dopisech z 27. listopadu a 5. prosince markýze Linlithgowa, generálního guvernéra Indie (*Viceroy and Governor-General of India*), že pokud se král odmítne řídit radami svých ministrů, vláda v přímém konfliktu s panovníkem pravděpodobně odstoupí. Král byl podle Zetlanda opakovaně utvrzován částí svých poradců, že kabinet nereflektuje názor většiny obyvatel Británie. Navíc byl povzbuzován v tom, aby věřil, že by byl Churchill v případě demise Baldwinovy vlády ochotný sestavit novou vládu. Labouristé by naopak zcela určitě takovou nabídku odmítli. Pokud by to byla pravda, hrozilo riziko rozdělení země na dva tábory. Jeden pro a druhý proti králi. To by pro Británii představovalo skutečně velké nebezpečí, které by mohlo přerůst v občanské nepokoje.³¹²

Není však pochyb o tom, že ministři v roce 1936 správně porozuměli postoji parlamentu a lidu, kterým se vidina sňatku nezamlouvala. Přestože existovala i relativně početná skupina, která by manželství byla ochotna přijmout, monarchie by nemohla úspěšně přetrvat, pokud by zásadně rozdělovala společnost. Postoj konzervativní vlády vždy podporovala i labouristická opozice v čele s Clementem Attleem. Je navíc pozoruhodné, že ani královi přívrženci³¹³ zpočátku nezastávali názor, že by král byl ústavně oprávněn uzavřít sňatek s Wallis

³¹¹ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6, s. 433.

³¹² BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5, s. 142.

³¹³ Mezi nimi byl například i Winston Churchill a Duff Cooper.

Simpsonovou. Pouze se domnívali, že by měl král dostat co nejvíce času na to se rozhodnout. Mezitím by prý jeho zamilovanost do Wallis Simpsonové vyprchala a on by mohl zůstat na trůnu. Belloc Lowndesové, známé anglické spisovatelce, se Churchill svěřil, že se Edward neustále zamilovává a odmilovává a že i románek s Wallis Simpsonovou nebude odlišný.³¹⁴ Ještě 7. prosince žádal Churchill Dolní sněmovnu o čas a mylně se domníval, že Baldwin formálně naléhal na krále, aby ustoupil a vzdal se sňatku s Wallis Simpsonovou. Měl také pocit, že ministři krále nutí k abdikaci. Churchill dále prohlásil, že je otázkou, zdali by měl král na radu tehdejších ministrů abdikovat. Dle něj by totiž ministři neměli v žádném případě radit panovníkovi, aby abdikoval. Vláda však králi abdikaci nedoporučovala, což Churchill nakonec po skončení krize ocenil. Edward zároveň nepovažoval za čestné hrát o čas, protože byl o svém rozhodnutí uzavřít s Wallis Simpsonovou sňatek pevně rozhodnut.³¹⁵

Žádný britský monarcha do té doby ještě nikdy dobrovolně neabdikoval. Nejenže byla abdikace bezprecedentní, ale poprvé od roku 1714 představovala skutečnou výzvu pro dědičnou povahu monarchie. To, že byla osoba panovníka oddělena od instituce monarchie a následník trůnu nahradil ve funkci svého předchůdce bez ohledu na svou zjevnou způsobilost nebo naopak spíše její nedostatek, bylo podstatou dědičné monarchie.³¹⁶ Další otázkou bylo, jestli by lid nevnímal abdikaci krále jako faktické sesazení vládou. Králova popularita navíc stále zůstávala relativně vysoká.

Kromě otázky manželství bylo dalším úkolem najít osobu, která by Edwarda VIII. nahradila, pokud by se nakonec skutečně rozhodl abdikovat. Jeho dědičný nástupce, vévoda z Yorku, byl považován za slušnou, ale nevýraznou postavu. Jak již bylo uvedeno výše, stejně jako jeho bratr sloužil v ozbrojených silách a později i v nově vytvořeném královském letectvu. Po většinu války byl ale shledán zdravotně nezpůsobilým k aktivní službě. Proslul zejména svým zájmem o průmyslové odvětví a sociální politiku, když mimo jiné pomohl zakládat tzv. tábory vévody z Yorku. Mladí muži z veřejných škol a dílen v nich byli povzbuzováni, aby mezi sebou navazovali přátelské vztahy při různých outdoorových aktivitách. Všechny důkazy ale naznačují, že se vévoda nechtěl stát králem. Nelíbilo se mu, že by musel nahradit svého bratra a zároveň se domníval, že nebude dostatečně způsobilý plnit všechny královské povinnosti. Pochybnosti neměl jen on sám, ale i mnoho dalších. Vévoda měl totiž velký odpor

³¹⁴ ZIEGLER, Philip. *King Edward VIII: The Official Biography*. London: Collins, 1990. ISBN 0002157411., s. 316.

³¹⁵ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 140.

³¹⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 434.

k veřejným akcím a silně koktal. Teoreticky existovala i možnost, že by na trůn nastoupil Edwardův další bratr, vévoda z Gloucesteru, i když tato varianta nebyla nakonec nijak prosazována.³¹⁷

6.3. Abdikace

Edward VIII. se nakonec po dalších úvahách 10. prosince definitivně rozhodl. Nehodlal se vzdát uzavření sňatku s Wallis Simpsonovou, ale nechtěl se ani vzpírat radě svých ministrů a vzít si ji proti jejich vůli. Nezbyla tak jiná možnost než abdikace. Téhož dne podepsal prohlášení o své abdikaci (*Declaration on Abdication Act 1936*), kterým se s „okamžitou platností a neodvolatelně“ vzdal trůnu a všech svých budoucích nástupnických práv pro sebe a všechny své potomky. Trůn byl svěřen vévodovi z Yorku, který nakonec projevil ochotu korunu přijmout. Dle *Royal Marriages Act 1772* se vyžaduje, aby všichni potomci krále Jiřího II. (kromě samotného panovníka a princezen, které se chtějí provdat do zahraničí) obdrželi od panovníka svolení s takovýmto sňatkem.³¹⁸ Posledním právním důsledkem prohlášení o abdikaci ale bylo, že se tento zákon neuplatní na Edwarda a ani na jeho případné potomky.³¹⁹ Dne 11. prosince schválil prohlášení britský parlament.³²⁰ Tento krok byl nezbytný, protože si parlament i nadále ponechává právo upravit otázku nástupnictví.³²¹ Následně připojil Edward VIII. k tomuto aktu i královský souhlas.

K tomu, aby abdikace nabyla účinnosti, bylo nutné přijetí uvedené legislativy, protože ani Listina práv (*Bill of Rights*) z roku 1689, ani zákon o posloupnosti 1701 neobsahovaly ustanovení o dobrovolné abdikaci. Pro tu v anglické historii ani neexistoval žádný precedent. Zákonem o posloupnosti přešel v roce 1714 britský trůn do rukou dědiců Žofie Hannoverské. Posloupnost může být podle zásady svrchovanosti parlamentu měněna pouze prostřednictvím parlamentního zákona a nikoli pouhým prohlášením krále nebo listinou o abdikaci bez

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Po dosažení 25 let mohly ještě osoby, na které se vztahuje *Royal Marriages Act 1772*, uzavřít platné manželství tak, že místo souhlasu panovníka oznámili svůj úmysl uzavřít sňatek a pokud s ním během následujících 12 měsíců obě komory parlamentu nevyjádřily výslovný nesouhlas, mohl se sňatek uskutečnit.

³¹⁹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 44-45.

³²⁰ Ustanovení tohoto zákona musela být dle konvence z roku 1930 a preambule Westminsterského statutu 1931 (*Statute of Westminster*) samostatně přijata i v ostatních členských zemích Commonwealthu. Vzhledem k tomu, že je britský panovník monarchou i v dalších zemích Commonwealthu, musí existovat společné pravidlo upravující nástupnictví a bylo by neústavní, i když ne nezákonné, kdyby britská vláda jednostranně pozměnila pravidla týkající se nástupnictví.

³²¹ Od roku 1689 tak učinil dokonce dvakrát. Poprvé to bylo v roce 1701, kdy anglický parlament schválil zákon o posloupnosti 1701 stanovující pravidla nástupnictví na anglický, resp. britský trůn. Na základě zákona se stala Žofie Hannoverská designovanou následnicí trůnu a tento nárok měla jak ona, tak i její potomci. Podruhé se tak stalo právě po Edwardově abdikaci v roce 1936.

parlamentního schválení.³²² V takovém případě by totiž na trůn mohl nastoupit jakýkoli Edwardův dědic. Vzhledem k tomu, že je tedy titul trůnu parlamentní, abdikace panovníka a dosazení jeho nástupce, ať už tento následník má být dalším v pořadí na trůn, či nikoli, vyžaduje přijetí nové legislativy.³²³ Westminsterský statut z roku 1931 navíc stanovil, že mají britská dominia rovnocenné postavení se Spojeným královstvím, a proto musel obdržet jakýkoli zákon upravující otázku nástupnictví také souhlas a schválení každým dominiem.

Z hlediska common law doktríny britský panovník nikdy neumírá a je bezprostředně nahrazen svým nástupcem. To v praxi znamenalo, že se muselo *ad hoc* přijmout opatření v případech, pokud by byl panovník mladší 18 let nebo pokud by nebyl schopen vykonávat své povinnosti. Až do roku 1937 ale nebyla přijata žádná trvalá zákonná úprava. Dceři vévody z Yorku, Alžbětě, bylo v době nástupu jejího otce na trůn deset let. Nový král proto přiměl parlament vydat zákon o regentství (*Regency Act 1937*).³²⁴ Zákon řešil nejen otázku vykonávání pravomocí panovníka po dobu, kdy by byl nezletilý (tj. mladší osmnácti let), ale i pokud by byl nezpůsobilý k právním úkonům nebo byl nemocen. Záměrem tvůrců zákona bylo stanovit obecná ustanovení, která by se mohla aplikovat na všechny možné případy a vyhnout se nutnosti *ad hoc* úprav. Ačkoli byl zákon o regentství dvakrát novelizován, v roce 1943 a 1953, je dodnes součástí britské ústavy.^{325,326}

6.4. Důsledky abdikáční krize

Události předcházející abdikaci krále Edwarda VIII. byly v roce 1936 považovány za ústavní krizi, přestože král neignoroval, a nakonec se ani neobešel bez rad svých ministrů. Ve skutečnosti dokonce odolal pokusům svých stoupenců, aby vytvořil politickou stranu *King's Party*. Lord Beaverbrook v roce 1949 sdělil Charlesi Murphymu, že se Edwardovy stoupenci považovali za královu stranu, ale že král bohužel nebyl jejím členem.³²⁷ Přesto se v jeden

³²² I relativně nedávno, v roce 1994, labouristický poslanec Tony Benn, napsal Tonymu Newtonovi, že po schůzi tajné rady (*Privy Council*), která by po úmrtí královny Alžběty II. veřejně oznamovala nového panovníka, vyjádří svůj nesouhlas s ustavením jejího nástupce do funkce. Newton mu ale odpověděl, že právoplatný následník trůnu po smrti panovníka bezprostředně a automaticky převezme trůn, přičemž nástupnické právo je stanoveno v zákoně o posloupnosti 1701 a může jej měnit pouze parlament. Vznesení námítky proti ustavení nového panovníka by tak neměla žádné právní účinky.

³²³ HANCOCK, William Keith a Richard Thomas Edwin LATHAM. *Survey of British Commonwealth Affairs. Volume I: Problems of Nationality 1918-1936*. London, New York and Toronto: Oxford University Press, 1937., s. 616.

³²⁴ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 45-47.

³²⁵ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-87-5., s. 171.

³²⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 47-48.

³²⁷ Tamtéž, s. 144.

moment zdálo, jak je uvedeno výše, že král zvažoval, jestli se vůči radám svých ministrů nepostaví.

Bezprostřední krize pominula a vévoda z Yorku, již jako král Jiří VI., se ukázal být mnohem populárnějším a úspěšnějším monarchou, než kdokoli předpokládal. Bývalému králi Edwardu VIII. byl udělen titul vévody z Windsoru. Edward byl stále velmi populární, a naopak ministerský předseda Baldwin byl obviňován, že ho vystrnadil z trůnu.

Přesto ale veřejnost postupně vycítila, že se Edward VIII. vzdal svých povinností ze sobeckých důvodů. Rozdíl mezi ním a jeho bratrem, který trůn přijal navzdory tomu, že králem být nechtěl, byl proto pouze ku prospěchu nového panovníka. Jiří VI. se spolu s vládou snažil v očích veřejnosti vzbudit pocit kontinuity mezi vládou svojí a vládou svého otce. Jeho rozhodnutí vládnout jako Jiří VI., spíše než se svým křestním jménem Albert, je toho zřejmým důkazem. A protože by přítomnost vévody z Windsoru mohla působit rozdělovacím dojmem, snažili se ho držet co nejvíce mimo Británii.³²⁸

Přestože bezprostřední krize trvala jen krátce, její dopady na monarchii byly veliké. Monarchii posílilo odstranění „nespolehlivého“ Edwarda a jeho nahrazení panovníkem, který byl plně připraveným vykonávat funkci se všemi jejími požadavky. Skromná povaha Jiřího VI., jeho oddanost povinnostem panovníka a houževnatost tváří v tvář překážkám, jako bylo jeho koktání, na jeho poddané působily během druhé světové války, která vypukla necelé tři roky po jeho nástupu na trůn, přirozeně velmi dobrým a sympatickým dojmem.³²⁹ Okolnosti abdikace krize také potvrdily přednost morálky ve veřejné službě a potřebu neměnných hodnot. To bylo ale současně důvodem, proč byla monarchie od té doby, a zejména pak od počátku 80. let, obviňována z toho, že je staromódní, žije v minulosti a nedokáže se přizpůsobit rychle se vyvíjejícímu světu. Kontroverze spojené s otázkou abdikace rezonují v britské společnosti dodnes.³³⁰

Z určitých náznaků si můžeme také povšimnout, že okolnosti abdikace krize i nadále ovlivňují chod a postoje uvnitř královské rodiny. Přístup královny Alžběty II. k její roli panovníka a ke královským povinnostem byl zcela jistě formován i Edwardovou abdikací a jejími následky, ale také příkladným vzorem, který měla ve svém otci a dědovi, oproti „špatnému příkladu“ jejího strýce. Okolnosti abdikace z roku 1936 mohly hrát důležitou roli i

³²⁸ Problémem se později ukázaly i jeho nacistické sympatie a byl proto až do konce druhé světové války odklizen na Bahamy, kde podle Churchilla nehrozilo, že by mohl poškozovat britské zájmy. Na Bahamách Edward zastával funkci guvernéra.

³²⁹ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. George VI. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 12.8.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/George-VI>

³³⁰ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 435.

při výběru manželky pro současného krále Karla III. Když se Karlovi blížily třicáté narozeniny, aniž by byl ženatý, začal ve světle krize vyvolané vztahem Edwarda VIII. a Wallis Simpsonové vzrůstat pocit, že se musí oženit a že žena, kterou si vezme, nesmí mít kontroverzní minulost. Lady Diana Spencer, které bylo v době zasnoubení 19 let a pocházela z dobré rodiny, se bezpochyby jevila jako výtečná volba.³³¹

³³¹ Tamtéž, s. 435-436.

7. Panovník a ministerský předseda po roce 1940

První desetiletí po abdikaci Edwarda VIII. bylo z pohledu ústavního práva relativně klidné období, přestože druhá světová válka a později studená válka byly z politického hlediska vše, jen ne poklidné. Clement Attlee nahradil v roce 1945 Winstona Churchilla jako ministerský předseda. Churchill sice vyhrál válku, britští voliči mu ale nesvěřili organizaci míru. Attlee byl ale zkušeným a umírněným státníkem, kterému se podařilo udržet jednotu národa.³³²

Dlouhodobé vývojové tendence však zůstaly nezměněny. Rozsah vládní činnosti se značně rozšířil v důsledku rozvoje sociálního státu pod Attleeho labouristickou vládou let 1945-1951 a díky zavedení systému dávek, který se měl o britské občany starat „od kolébky do hrobu“ a který byl financován prostřednictvím sociálního pojištění a všeobecných daní.³³³ Labouristé po nástupu k moci znárodnili *Bank of England*, přestože šlo jen o formalitu a bankovní politika byla už dlouhou dobu řízena ministerstvem financí. Dále došlo ke znárodnění uhelného průmyslu a 1. ledna 1947 byla ustavena správa těžby uhlí a všechny doly přešly do vlastnictví státu. Podobné správy byly vytvořeny pro železniční a silniční dopravu, plynárny, elektrárny a civilní letectví. Labouristé chtěli socializovat také železářský a ocelářský průmysl, ale tento záměr už nestihli zrealizovat.³³⁴ V roce 1946 byla také zřízena státem řízená Národní zdravotní služba (*National Health Service – NHS*), která začala plnohodnotně působit v červenci 1948. Zřízení NHS vyvolalo širokou diskusi a také velký odpor lékařů, kteří se znepokojením přihlíželi snahám zavést platový systém, který by z nich udělal státní zaměstnance a zrušil jejich soukromé praxe. Veřejný konsenzus byl po válce ale tak silný, že se reforma prosadila. Díky tomu se mimo jiné podařilo zavést bezplatnou lékařskou péči pro všechny občany.³³⁵

Vývoj ale pokračoval i v jiných oblastech. Zejména pak v souvislosti se jmenováním předsedy vlády, což se od konce 70. let stalo záležitostí spíše politických stran než panovníka. Určitá vývojová tendence tímto směrem byla ale vidět již v květnu 1940, kdy se odehrála situace podobná té v roce 1916 a 1923. V reakci na německou invazi do Polska vyhlásila Británie 3. září 1939 Německu válku. Británie se nicméně nepokusila poslat Polsku vojenskou pomoc, a to zejména kvůli příliš velké vzdálenosti a rychlému kolapsu polského odporu. Následoval neklidný podzim a zima, během kterých se ozývaly hlasy volající po uzavření míru

³³² MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4., s. 440.

³³³ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 436.

³³⁴ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. ISBN 80-7106-084-4., s. 441.

³³⁵ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 495-496.

s Německem. K jediné vojenské akci došlo na moři, kde německé ponorky rychle zahájily blokádu. Vše se změnilo s německou invazí do Dánska a Norska v dubnu 1940. Norsko bylo na rozdíl od Polska dostatečně blízko, aby invaze pro Británii představovala bezprostřední nebezpečí, a narychlo proto vyslala expediční sbor. Ten byl ale společně s královským námořnictvem rozprášen u Narviku. Důsledkem byla značná kritika válečné strategie vládnoucích konzervativců a v květnu o postupu v Norsku proběhla v Dolní sněmovně debata. Dne 8. května v 11 hodin večer nechal speaker hlasovat o přerušení jednání komory, přičemž se *de facto* jednalo o hlasování o nedůvěře vlády. Konzervativci si v ní sice udrželi většinu, ta se ale smrškla z původních více než 200 hlasů na pouhých 81, což by sice byla za normálních okolností poměrně pohodlná většina, to ale nemohlo platit v době probíhající války.³³⁶

Tehdejší předseda vlády, Neville Chamberlain, v tomto okamžiku dospěl k závěru, že vláda nemůže ve své stávající podobě dále pokračovat a musí být vytvořena koalice. V roce 1915 se Asquith těšil velké osobní vážnosti a důvěře Dolní sněmovny nezbytné k přeměně vlády na koaliční vládu pod svým vedením. V roce 1940 naproti tomu Chamberlain vytušil, že neexistuje reálná šance, že by labouristé a liberálové byli ochotni podílet se na jeho vládě. Muselo se proto najít náhradní řešení. Stejně jako v roce 1916 bylo nutné zabránit tomu, aby všeobecné volby narušily stabilitu vlády, a naopak bylo žádoucí vytvořit novou vládu s co nejmenším rizikem pádu. Náhradou za Chamberlaina na postu ministerského předsedy tak přicházely v úvahu dvě významné postavy konzervativního kabinetu. Lord Halifax, ministr zahraničí, a Winston Churchill, první lord admirality.³³⁷

V roce 1916 přesvědčil Jiří V. hlavní účastníky krize, aby se zúčastnili konference v Buckinghamském paláci a záležitost mezi sebou urovnali. V roce 1923, kdy Bonar Law nemohl doporučit králi svého nástupce, se Jiří V. obrátil na přední konzervativce, aby mu poradili, jestli jmenovat do čela vlády lorda Curzona nebo Stanleyho Baldwina. V roce 1940 to byl ale právě Chamberlain, kdo udělal zásadní krok a svolal na 9. května schůzku s Halifaxem, Churchillem a Davidem Margessonem, vrchním whipem Konzervativní strany. Podle všeho politici napříč stranami nejvíce upřednostňovali Halifaxe. Ten však úřad odmítl. Patrně se totiž domníval, že by vládu neměl v době války vést peer. Stojí však za povšimnutí, že v rozporu s ústavní tradicí, která fungovala už nějakou dobu, nebyly proti Halifaxovi vzneseny žádné námítky pro jeho členství ve Sněmovně lordů. Jiří VI. zjevně věřil, že by byla případně přijata legislativa, která by toto členství po dobu Halifaxova funkčního období pozastavila. Jako jediný

³³⁶ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 436-437.

³³⁷ Tamtéž, s. 437.

reálný kandidát tak zůstal jen Winston Churchill. Následujícího dne, 10. května, šel Chamberlain do Buckinghamského paláce, kde nabídl králi svou rezignaci a doporučil Churchilla jako svého nástupce. Ten Churchillovi jakožto bývalému přívrženci vévody z Windsoru nedůvěřoval, ale přesto Chamberlainovo doporučení přijal.³³⁸

Události od 8. do 10. května 1940 nelze samozřejmě vnímat jako další odklon od ustálené praxe, ale pouze jako příklad zavedené praxe, kdy odcházející ministerský předseda doporučil panovníkovi svého nástupce. Když v roce 1955 odcházel Churchill po druhém období v úřadu předsedy vlády do důchodu, také doporučil jako svého nástupce Anthony Edena. Ten, když pak v roce 1957 rezignoval ze zdravotních důvodů, spojil dohromady dvě formy dříve zavedené praxe. Na rozdíl od Bonara Lawa byl Eden schopný být konzultován a uvedl, že preferuje Richarda Austena Butlera, který působil během jeho nepřítomnosti (způsobené nemocí) jako předseda vlády. Eden ale vyzval královnu Alžbětu II., aby se poradila také s kabinetem. Dva přední konzervativní peerové, lord Kilmur, lord kancléř, a lord Salisbury poté provedli uvnitř kabinetu průzkum. V něm většina upřednostnila Harolda Macmillana, kancléře státní pokladny (ministr financí). Stejný názor měl i Churchill, jediný žijící bývalý ministerský předseda mezi konzervativci. Královnin soukromý tajemník provedl obdobný průzkum mezi konzervativními poslanci s podobnými výsledky. Královna si proto nechala poslat pro Macmillana.³³⁹

Když v roce 1963 Macmillan neočekávaně oznámil svůj záměr rezignovat, také ze zdravotních důvodů, nastala v souvislosti se jmenováním nového ministerského předsedy situace mnohem složitější než kterákoli jiná během 20. století. Místo dvou reálných kandidátů byli tentokrát čtyři a všichni měli podobné schopnosti a ministerské zkušenosti. Jednalo se podruhé o Butlera a dále pak o Reginalda Maudlinga, kancléře státní pokladny (ministr financí), 14. hraběte Homea, ministra zahraničí, a vikomta Hailshama, tzv. Lord President of the Council^{340,341} a ministr pro vědu. Home a Hailsham zasedali oba ve Sněmovně lordů, což samo o sobě nebylo problémem, protože zákon o peerech jim mezitím umožnil vzdát se šlechtických titulů, aby mohli zasednout v Dolní sněmovně, jejímiž členy byli již před smrtí svých otců.³⁴²

Stejně jako v roce 1940 to byl odstupující ministerský předseda, kdo se v rámci Konzervativní strany ujal úkolu výběru nového předsedy vlády, který by se těšil důvěře strany

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ Tamtéž, s. 437-438.

³⁴⁰ *Lord President of the Council* je jednou z funkcí tzv. Great Officers of State. Lord prezident obvykle navštěvuje a předsedá schůzím tzv. Privy Council (tajná rada) a předkládá záležitosti ke schválení panovníkovi.

³⁴¹ THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Lord president of the council. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022 [cit. 18.8.2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/lord-president-of-the-council>

³⁴² LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 438.

a mohl si tak zajistit podporu Dolní sněmovny. Sice se nekonaly žádné formální volby, ale shodou okolností zrovna probíhal stranický sjezd, v jehož průběhu se uskutečnil mezi konzervativními peery, poslanci, některými mimoparlamentními aktivisty a členy kabinetu podrobný průzkum jejich osobních preferencí. Zdá se, že se většina vyjádřila ve prospěch Homea, i když se nemuselo nutně jednat i o většinu v kabinetu. Macmillan se obával potenciální reakce poražených kandidátů. Když radil královně, aby pověřila sestavením vlády Homea, doporučil jí proto, aby neztrácela čas a pozvala ho do Buckinghamského paláce rychleji, než by mohlo hrozit vypuknutí vzpoury.^{343,344} Ze stejných důvodů ale Home pravděpodobně nepřijal úřad okamžitě, protože se nejprve pokusil ověřit, že dokáže přesvědčit i své tři rivaly a vytvořit vládu. To se mu podařilo a poté, co se vzdal členství v horní komoře, se ujal úřadu jako sir Alec Douglas-Home. Během čtrnácti dnů před tím, než byl zvolen v doplňovacích volbách do Dolní sněmovny, byl Home ministerským předsedou, aniž by zasedal v jedné ze dvou komor parlamentu.³⁴⁵

Hned v roce 1964 ale konzervativci prohráli volby a takto neformální způsob výběru vůdce strany nebo dokonce ministerského předsedy už nemohl být dostačující. V roce 1965 proto konzervativci následovali ostatní hlavní politické strany a vytvořili postup k formální volbě vedení strany. Jmenování předsedy vlády se tak stalo spíše záležitostí stranického aparátu strany, která získala většinu ve všeobecných volbách než využitím práva královského prerogativa. Žádný z volebních postupů hlavních stran však není navržen tak, aby přinesl rychlý výsledek. Když v roce 1990 Margaret Thatcherová oznámila, že se nebude ucházet o předsednictví ve straně poté, co nedokázala zvítězit hned v prvním kole volby, v Konzervativní straně následovalo *de facto* týdenní mezidobí bez svého předsedy. V roce 1976, kdy odstoupil z funkce předsedy Labouristické strany Harold Wilson, se proces volby předsedy strany protáhl na šest týdnů, než byl konečně zvolen James Callaghan. Vzápětí rezignoval Wilson i na funkci ministerského předsedy a informoval královnu Alžbětu II., že Callaghan je volbou strany.³⁴⁶

Když Tony Blair 10. května 2007 rezignoval na funkci lídra labouristů, stejně jako Wilson odložil rezignaci na post ministerského předsedy, dokud nebylo zřejmé, že to bude Gordon Brown, kdo bude zvolen předsedou strany, ačkoli celý proces byl dokončen až 24. června.

³⁴³ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 85.

³⁴⁴ MACMILLAN, Harold. *At the End of the Day 1961-1963*. London: Macmillan, 1973. ISBN 0333124138., s. 518.

³⁴⁵ LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 438.

³⁴⁶ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 85.

Brown poté po prohraných volbách v květnu 2010 rezignoval na funkci předsedy strany, která se následně rozhodla odložit hlasování o novém vůdci strany na září, kdy byl zvolen Ed Miliband. Ten pak v květnu 2015 odstoupil obdobným způsobem a jeho nástupce, Jeremy Corbyn, se funkce ujal až 12. září. V mezidobí předsedala straně Harriet Harmanová z funkce místopředsedkyně strany (*deputy leader*). Po prohraných všeobecných volbách v roce 2019, po kterých získali labouristé nejnižší počet křesel v Dolní sněmovně od voleb v roce 1935, oznámil v prosinci Jeremy Corbyn, že odstoupí z funkce předsedy strany. Ve funkci ho nahradil po stranickém hlasování 4. dubna 2020 Keir Starmer.³⁴⁷

V několika posledních letech proběhly podobné změny i v Konzervativní straně. Nejprve odstoupil z pozice předsedy strany ministerský předseda David Cameron. Poté, co voliči rozhodli o vystoupení Spojeného království z Evropské unie v referendu konaném 23. června 2016, oznámil rezignaci na post předsedy vlády, protože jako zastánce setrvání v unii nechtěl vyjednávat odchod z unie.³⁴⁸ V čele strany ho proto 11. července nahradila Theresa Mayová a o dva dny později i na postu ministerského předsedy.³⁴⁹ Mayová zase ohlásila 24. května 2019, že 7. června odstoupí z funkce předsedkyně Konzervativní strany, protože se jí nepodařilo získat podporu Dolní sněmovny pro dohodu o podmínkách vystoupení Spojeného království z Evropské unie. Funkci nakonec složila 24. července a byla nahrazena nově zvoleným lídrem Konzervativní strany Borisem Johnsonem. I ten byl ale nucen odstoupit. Po několika skandálech týkajících se například porušování pravidel během pandemie COVID-19 (tzv. Partygate scandal), renovace soukromých prostor v rezidenci na Downing Street nebo aféry kolem Owena Patersona a jeho lobování a porušování pravidel Dolní sněmovny, oznámil Johnson 7. června 2022 svou rezignaci. Ve funkci ministerského předsedy zůstal do té doby, dokud nebyla vybrána v září Liz Trussová jako předsedkyně Konzervativní strany. Tu zase po sérii neúspěchů vystřídal po velmi krátkém období v úřadu bývalý kancléř státní pokladny (ministr financí) Rishi Sunak. Liz Trussovou stejně jako v případě Lloyda George v roce 1922, Nevilla Chamberlaina v roce 1940 nebo Margaret Thatcherové v roce 1990 nesesadili voliči, ale toryovští poslanci.³⁵⁰

³⁴⁷ STOVALL, Jacob. Keir Starmer. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023 [cit. 31.12.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Keir-Starmer>

³⁴⁸ EASTON, Mark. Brexit: *David Cameron to quit after UK votes to leave EU* [online]. [cit. 31.12.2023]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-36615028>

³⁴⁹ STEWART, Heather a Rowena MASON, Rajeev SYAL. *David Cameron resigns after UK votes to leave European Union* [online]. [cit. 31.12.2023]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/david-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union>

³⁵⁰ MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-347-9., s. 514.

Otázkou ale zůstává, co by se stalo, pokud by nečekaně zemřel úřadující ministerský předseda. Pravomoci předsedy vlády by zřejmě přešly na člena kabinetu, dokud by neproběhly stranické volby. Neexistuje však žádné formální ustanovení týkající se jmenování ministerského předsedy za těchto okolností. Z hlavních politických stran pak mají pouze labouristé upraven postup pro případ smrti nebo nezpůsobilosti předsedy strany vykonávat svou funkci. Předsedou by se pak automaticky stal místopředseda strany.³⁵¹ Jmenování předsedy vlády se tak může velmi snadno stát příčinou rozkolu ve vládě. Situaci by v takovém případě mohl pravděpodobně nejlépe vyřešit panovník, který by jednal jako Jiří V. v letech 1916 a 1923 a který by buďto inicioval schůzku zainteresovaných osob nebo by si nechal udělat průzkum, aby zjistil, kdo z kandidátů bude schopný zajistit si podporu kabinetu a Dolní sněmovny. Pokud by smrt předsedy vlády nastala v době krize, je možné, že by se panovník rozhodl nečekat na výsledek stranického volebního procesu. Je ale pravděpodobné, že by k tomu došlo pouze v případě, pokud by existoval jen jeden nepochybný kandidát do vedení strany, jako tomu bylo v roce 2007.³⁵²

³⁵¹ BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. ISBN 0-19-827769-5., s. 86-87.

³⁵² LYON, Ann. *Constitutional history of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91067-6., s. 439.

8. Decentralizace Spojeného království

8.1. Severní Irsko

V době, kdy vrcholila kampaň usilující o autonomii Irska, byl prostřednictvím tzv. Government of Ireland Act 1920 vytvořen regionální parlament Severního Irska. Sbor fungoval od 7. června 1921 do 30. března 1972, kdy došlo k pozastavení jeho aktivity z důvodu vlastní neschopnosti obnovit pořádek během etnicko-národnostních nepokojů. V roce 1973 byl severoirský parlament úplně zrušen na základě tzv. Northern Ireland Constitution Act. Parlament byl nahrazen Shromážděním Severního Irska, ale to bylo v roce 1974 také zrušeno. Namísto toho byl zaveden centralizovanější politický systém s rozšířenými pravomocemi Státního tajemníka pro Severní Irsko, který vládl pomocí nařízení, přičemž regionální sněm v té době vůbec nezasedal. Otázka Severního Irska představovala nejen politický problém, ale také bezpečnostní riziko, protože v regionu působila Irská republikánská armáda. Další shromáždění bylo vytvořeno v roce 1982. I to bylo ale nakonec zrušeno, a to v roce 1986. V roce 1985 byla mezi Spojeným královstvím a Irskem uzavřena dohoda o možném řešení severoirské otázky, prostřednictvím které se obě strany zavázaly respektovat rozhodnutí většiny obyvatelstva. To bylo potvrzeno i tzv. Deklarací z Downing Street z prosince 1993 a během dalšího jednání v únoru 1995.³⁵³

Shromáždění v současné podobě bylo ale nakonec založeno až v roce 1998 prostřednictvím tzv. dohody z Belfastu neboli Dohody Velkého pátku (*Good Friday Agreement*). Dohodu uzavřeli představitelé proanglických unionistů a irských katolíků strany Sinn Féin, na níž navázala dohoda mezi britskou a irskou vládou. I tak ale nebyla severoirská otázka definitivně vyřešena a regionální parlament mezi lety 2002 a 2007 nezasedal.³⁵⁴

Shromáždění má legislativní pravomoci a je odpovědné za volbu výkonné moci Severního Irska. Dále má pravomoc vydávat zákony v rámci svěřených pravomocí. Členové shromáždění jsou voleni systémem jednoho přenosného hlasu v rámci poměrného volebního systému. Shromáždění volí většinu svých ministrů na základě sdílené moci mezi unionistickými a nacionalistickými komunitami.³⁵⁵

³⁵³ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 370.

³⁵⁴ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

³⁵⁵ Tamtéž.

8.2. Skotsko

Skotům byl návrh na zřízení Skotského shromáždění předložen v referendu v roce 1979. Jedním z požadavků pro úspěch referenda bylo, aby kromě většiny hlasů získal návrh podporu alespoň 40 % z celkového počtu všech oprávněných voličů. Pro návrh se vyslovilo 51,6 % hlasujících, ti ale tvořili pouze 32,9 % z celkového počtu všech oprávněných voličů, a návrh byl proto neúspěšný.³⁵⁶

V červenci 1988 zformulovalo a podepsalo několik prominentních skotských osobností dokument nazvaný „Claim of Right for Scotland“. Jeho prostřednictvím byla zahájena kampaň za vytvoření Skotského parlamentu. Tento krok následovalo v březnu 1989 založení tzv. Scottish Constitutional Convention. Organizace působila jako asociace skotských politických stran a občanských iniciativ. V dnešní době význačná Skotská národní strana (SNP) se aktivit asociace účastnila jen na počátku. Největší podíl na činnosti organizace měli zejména labouristé a liberální demokraté. Konzervativní strana naopak jakákoli jednání se *Scottish Constitutional Convention* o ústavních otázkách odmítala. Její politikou byla jednota Spojeného království a názorem jejích členů bylo, že by Skotsku přenesení dalších vládních pravomocí nepřineslo jakýkoli prospěch.³⁵⁷

S dalším návrhem na decentralizaci (*devolution*) státoprávního uspořádání Spojeného království přišli labouristé a liberální demokraté před všeobecnými volbami v roce 1997. Navrhli vytvoření zvláštních zákonodárných sborů pro Skotsko a Wales, když obdobný orgán již fungoval v Severním Irsku. Po vítězství ve volbách v roce 1997 přišla labouristická vláda Tonyho Blaira s konkrétními legislativními návrhy na devoluci Skotska a Walesu. To ale bylo vázáno na úspěšné provedení referenda, k čemuž došlo hned v září toho samého roku.³⁵⁸ Skoti si v referendu úspěšně prosadili přenesení některých pravomocí do vlastních rukou a zřízení Skotského parlamentu. O rok později pak přijal britský parlament zákon o Skotsku 1998 (*Scotland Act 1998*), kterým došlo k vytvoření Skotského parlamentu a skotské vlády.³⁵⁹

Skotský parlament je jednokomorovým přeneseným zákonodárným sborem se čtyřletým volebním obdobím. Všechny záležitosti, které nejsou vyhrazeny Parlamentu Spojeného

³⁵⁶ *The 1979 Referendums* [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z:

<https://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/scotland/briefing/79referendums.shtml>

³⁵⁷ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

³⁵⁸ KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-441-1., s. 369.

³⁵⁹ CABINET OFFICE a OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE FOR SCOTLAND. *Devolution settlement: Scotland* [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-scotland>

království, náleží do působnosti Skotského parlamentu. Parlament Spojeného království si však ponechal právo omezit nebo rozšířit okruh pravomocí, které mu jsou vyhrazeny. Mezi přenesené záležitosti patří například pravomoci v oblasti zdravotnictví, školství, spravedlnosti a zemědělství a Skotský parlament má také omezené pravomoci v oblasti daní.³⁶⁰

Parlament má 129 členů a volební systém do něj je smíšený. Sedmdesát tři poslanců je voleno jako zástupci jednotlivých volebních obvodů, které mají přibližně stejný počet obyvatel. Ve volbách uspěje kandidát s největším počtem hlasů v příslušném volebním obvodu. Zbýlých 56 poslanců je z osmi volebních regionů a v každém se volí sedm zástupců. Volení jsou prostřednictvím stranického klíče.³⁶¹

V roce 2014 proběhlo ve Skotsku referendum o tom, jestli by se mělo Skotsko stát nezávislou zemí. Z hlasujících se 55,3 % vyjádřilo, že si přeje setrvat v unii se zbytkem Spojeného království. Volební účast byla 84,6 %, což je nejvyšší zaznamenané číslo ve všech všeobecných volbách nebo referendech, které se ve Spojeném království konaly od zavedení všeobecného volebního práva.³⁶²

8.3. Wales

Ve Walesu se o zřízení velšského shromáždění hlasovalo v referendu nejprve v roce 1979. Velšané ho ale odmítli drtivou většinou čtyř ku jedné. Otázka byla (společně se skotským návrhem) znovu předložena Blairovou vládou v roce 1997. Tentokrát se pro návrh vyjádřilo 50,3 % hlasujících.³⁶³ Shromáždění bylo vytvořeno na základě zákona o vládě ve Walesu 1998 (*Government of Wales Act 1998*). Na něj pak navázal v roce 2006 další zákon, který přiznal shromáždění určité legislativní pravomoci. Po referendu v roce 2011 získalo shromáždění přímé zákonodárné pravomoci v přenesených záležitostech, aniž by je muselo nejprve konzultovat s Westminsterem.³⁶⁴ Příkladem využití těchto pravomocí může být zrušení poplatků za recepty na území Walesu. Velšské shromáždění má ale v porovnání se Skotským parlamentem a Shromážděním Severního Irska nejmenší pravomoci.

³⁶⁰ CABINET OFFICE AND OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE FOR SCOTLAND. Devolution settlement: Scotland [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-scotland>

³⁶¹ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

³⁶² *Scotland Decides* [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/events/scotland-decides/results>

³⁶³ *Welsh Referendum Live – The Final Result* [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/wales/live/index.shtml>

³⁶⁴ CABINET OFFICE a OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE FOR WALES. Devolution settlement: Wales [online]. [cit. 9.11.2022]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-wales>

Shromáždění má 60 členů. Jejich volební období je čtyřleté a volební systém do shromáždění je obdobný tomu ve Skotsku. Čtyřicet členů shromáždění je voleno z jednotlivých volebních obvodů a dvacet je voleno z pěti volebních regionů prostřednictvím systému poměrného zastoupení.³⁶⁵

8.4. Anglie

Skotsko má svůj vlastní parlament a Severní Irsko a Wales mají vlastní shromáždění. Na každou tuto instituci jsou přeneseny různé pravomoci a zejména pravomoci přenesené na Skotský parlament jsou značně rozsáhlé. Jaká je ale situace v Anglii, kde žije 84 % populace Spojeného království? Parlament Spojeného království ve Westminsteru je tvořen zástupci Anglie, Skotska, Severního Irska a Walesu. Tito poslanci se ale účastní debat, které se mnohdy týkají pouze Anglie, a hlasují o záležitostech, které se také mnohdy týkají pouze Anglie. Skotsku připadá 59 křesel v britském parlamentu, Walesu 40 a Severnímu Irsku 18. V Anglii si tak mnozí myslí, že je systém nastaven nespravedlivě, když o anglických záležitostech rozhodují i poslanci z ostatních zemí Spojeného království. Tato otázka je v Británii známá jako „West Lothian Question“. Termín poprvé použil Enoch Powell v roce 1977, když Tam Dalyell, labouristický poslanec za volební obvod Lothian, na tuto otázku několikrát upozornil. Pokračoval v tom po mnoho let, ale nikdy nedostal uspokojivou odpověď.³⁶⁶

Po referendu o nezávislosti Skotska v roce 2014 se tehdejší ministerský předseda David Cameron vyjádřil, že tzv. *West Lothian Question* musí být už konečně vyřešena. Oznamil proto ustavení komise, která měla vypracovat doporučení pro ústavní reformu v této oblasti. Komise měla zvážit několik variant. První by bylo vytvoření samostatného Anglického parlamentu, který by byl podobný skotskému. Parlament Spojeného království by pak byl zodpovědný za oblasti jako je zahraniční politika, obrana a měnová politika. Druhou by bylo pokračovat ve stávajícím formátu, ale zamezit poslancům, kteří nezastupují anglické volební obvody, aby hlasovali v záležitostech týkajících se pouze Anglie. Poslední variantou by pak bylo nedělat se zaběhlým systémem vůbec nic, protože existovala obava, že jakákoli změna by akorát přinesla další negativní důsledky. Otázka však nebyla dodnes vyřešena.

³⁶⁵ MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press, 2015 [cit. 9.11.2022]. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>

³⁶⁶ Tamtéž.

9. Závěr

Cílem této rigorózní práce bylo přiblížit vývoj britského parlamentu od počátku 20. století a shrnout jeho dopad na ústavní vývoj Spojeného království. Práce zároveň usilovala o analýzu proběhlých změn a vyhodnocení jejich dopadu na britskou společnost jak v právním, tak i historickém kontextu. Za účelem ucelenějšího vysvětlení vývoje parlamentu bylo nezbytné se v krátkosti věnovat také dějinným událostem, které bezprostředně předcházely událostem 20. století. Jednalo se zejména o dějinný vývoj na konci 19. století, ve kterém můžeme identifikovat zárodky ústavních krizí z počátku 20. století, které tvoří těžiště této práce a které zároveň považuji za nejvýznamnější události v rámci vývoje britského parlamentu od počátku 20. století. Tyto ústavní krize ohrožovaly nejenom územní celistvost Spojeného království, ale i samotnou instituci monarchie, a v jejich průběhu hrozilo dokonce i vypuknutí občanské války.

Jako první se rozhořel spor o omezení moci nevolené horní komory, která zamítla Lloyd Georgeův návrh rozpočtu “pro lid”. Situace nakonec vyústila v přijetí zákona o parlamentu 1911. Zákon umožnil Dolní sněmovně obejít při přijímání návrhů zákonů Sněmovnu lordů. Peerům byla omezena práva ohledně návrhů zákonů, které se týkaly financí. Pozdržet jejich přijímání mohli pouze po dobu jednoho měsíce a právo zamítnout je ztratili úplně. Návrhy ostatních veřejných zákonů mohli peerové pozdržet až o dva roky a jeden měsíc, pak je ale mohla Dolní sněmovna obejít a předložit panovníkovi k udělení královského souhlasu, a to za předpokladu, že byl schválen na třech po sobě jdoucích zasedáních.

Pravomoci Sněmovny lordů tak byly významně okleštěny. Význam Sněmovny lordů tak stejně jako po reformních zákonech 19. století značně poklesl a svoji dominanci potvrdila a posílila Dolní sněmovna. Během krize začalo být navíc zřejmé, že komora, v níž se členství zakládá zejména na privilegiu narození, postrádá jakoukoli legitimitu a bude muset být reformována. Dalším důsledkem zákona bylo, že díky možnosti obejít horní komoru při přijímání legislativy, ztratilo na významu významné královské prerogativum, pomocí kterého mohli být vytvářeni noví členové Sněmovny lordů. V určitých omezených oblastech zůstaly nicméně pravomoci Sněmovny lordů zachovány, aby mohla horní komora poskytovat určitou ochranu proti svévoli vlády.

Po přijetí zákona o parlamentu 1911 vyvrcholila také další ústavní krize. Ta se týkala otázky irské samosprávy. Spor se rozhořel zejména v souvislosti s otázkou, jestli do působnosti zákona o Home Rule zahrnout také protestantský Ulster. Hrozilo, že protestanti dobrovolně Home Rule nepřijmou a budou se bránit silou. Kvůli první světové válce byl nakonec přijat návrh zákona o Home Rule s tím, že ale byla doprovodným zákonem pozdržena

jeho účinnost minimálně až do skončení války. Události během první světové války, zejména tzv. Velikonoční povstání, však situaci zcela obrátili a byli to irští nacionalisté, kdo už se nechtěl spokojit s Home Rule, ale pouze s nezávislostí Irska. Následovala krvavá irská válka za nezávislost, po které byl Irům přiznán určitý stupeň autonomie, přestože úplné nezávislosti Irsko dosáhlo až v roce 1949.

Příkladný způsob, jakým v průběhu krize jednal král Jiří V., položil základy ústavní korektnosti a přispěl k dalšímu formování konstituční monarchie ve Spojeném království. Po celou dobu jednal tak, aby nebylo pochyb o jeho politické neutralitě, kterou považoval za zcela zásadní součást svého ústavního postavení.

Ještě během první světové války došlo k završení dlouhotrvající cesty k všeobecnému volebnímu právu. Právě první světová válka významně přispěla k dokončení celého procesu. Pro britskou společnost nebylo přijatelné, aby vojáci, kteří odcházeli bojovat za svou zemi, v takové zemi nemohli volit. Za účelem rozšíření volebního práva byl proto přijat zákon o zastoupení lidu 1918, který se přiznalo volební právo všem britským mužům starším 21 let pod podmínkou alespoň 6měsíčního pobytu. Předchozí majetkové kvalifikace byly zrušeny a poprvé se tak jednalo o skutečně všeobecné mužské volební právo. Po několika desetiletích bojů za ženské volební právo zavedl zákon volební právo i ženám starším 30 let. Velkou zásluhu na tom opět mělo uznání, které si ženy vydobily za zapojení do válečné mašinérie během první světové války. Nicméně na úplné zrovnoprávnění volebních práv s muži si ženy musely počkat ještě o deset let déle, na rok 1928.

Zákon o zastoupení lidu 1918 zhruba ztrojnásobil počet oprávněných voličů. Jejich počet se zvýšil z původních 7.700.000 na přibližně 21.400.000. Z rozšíření elektorátu nejvíce těžila Labouristická strana, která nahradila Liberální stranu jako hlavní progresivní politická strana. Nárůst volební podpory labouristů byl tak výrazný, že už v roce 1924 byli schopni sestavit vlastní vládu.

Těsně před druhou světovou válkou se odehrála třetí významná ústavní krize první poloviny 20. století. Krize byla způsobená úmyslem krále Edwarda VIII. uzavřít sňatek s rozvádějící se Wallis Simpsonovou. Veřejnost by ale Wallis Simpsonovou jako manželku krále s největší pravděpodobností nikdy nepřijala, ačkoli veřejné mínění nebylo nikdy testováno. Proti sňatku se nakonec postavila také vláda. Sňatek by tudíž představoval odmítnutí formální rady ministrů a vláda by v přímém konfliktu s panovníkem odstoupila. Je otázkou, jestli by panovník dokázal za těchto okolností najít někoho, kdo by byl ochotný sestavit novou vládu. V každém případě hrozilo rozdělení země na dva tábory, což mohlo přerůst až v občanské

nepokoje. Protože se ale král nehodlal vzdát sňatku s Wallis Simpsonovou, rozhodl se nakonec nevpírat se radě svých ministrů a abdikovat.

V důsledku přijetí reformních zákonů 19. století a zákonů o parlamentu z let 1911 a 1949 značně poklesl význam Sněmovny lordů a stala se z ní komora s pravomocemi víceméně pouze revidovat a zdržovat přijímanou legislativu. Současně bylo na počátku 20. století právo zasedat ve Sněmovně lordů založeno zejména na dědičném principu, a tedy privilegii narození. Komora proto postrádala legitimitu, které se těšila Dolní sněmovna. Jednou z hlavních politických otázek tudíž bylo vyřešit to, jakou roli má mít Sněmovna lordů v moderní době. Konkrétně bylo třeba nalézt odpověď na to, jaké má mít horní komora pravomoci a na jakém základě má být postaveno členství v ní. Významným krokem bylo přijetí zákona o doživotních peerech 1958, který umožnil udělit titul peera na dobu života konkrétní osoby. V několika následujících desetiletích, nicméně k výraznějšímu posunu nedošlo a většina snah o reformu ztroskotala, a to buďto přímo v parlamentu nebo se jej politické strany vůbec nepokusily prosadit. K velké reformě horní komory tak došlo až v roce 1999, kdy byl přijat zákon o Sněmovně lordů 1999. Důsledkem zákona bylo, že se Sněmovna lordů stala z převážné části jmenovanou komorou, přestože několik dědičných peerů zůstalo v komoře zachováno. Zcela uspokojivého stavu však nebylo dosud dosaženo a diskuse o tom, jaká má být podoba Sněmovny lordů jakožto zákonodárného sboru, probíhají tudíž dodnes.

Dvacáté století přineslo do britského parlamentního systému ještě jednu významnou novinku, a to sice vznik regionálních zákonodárných sborů Severního Irska, Skotska a Walesu. Regionálním sborům byla svěřena různá míra pravomocí, jejichž prostřednictvím si mohou řídit vlastní záležitosti. Parlament Spojeného království však i nadále zůstává svrchovaným a nejvyšším orgánem zákonodárné moci ve Spojeném království.

Spojené království prošlo ve 20. století radikálními změnami jak společenského, tak i politického charakteru. Současně musela Británie v průběhu století čelit dvěma světovým válkám a vyrovnat se s rozpadem britského impéria, které šlo ruku v ruce s úpadkem její moci. Ve vedoucí úloze ve světě vystřídal Spojené království Sovětský svaz a zejména Spojené státy americké. Spojené království nicméně i nadále zůstává mocnou zemí a britský parlamentní systém inspirací pro mnoho zemí po celém světě. Přestože britský parlament získal ve 20. století svoji moderní podobu, jeho dnešní podoba není ani zdaleka uspokojivá. Parlament bude muset projít dalším vývojem. Za zcela zásadní se dá považovat dokončení reformy Sněmovny lordů, a to jak z pohledu pravidel pro sestavování členské základny, tak i jejich pravomocí. V souvislosti s Dolní sněmovnou bude zase důležité zaměřit se na tzv. West Lothian Question. Je nicméně otázkou, jakou prioritu budou mít tyto záležitosti v dnešním světě, kdy musí Spojené

království čelit bezpečnostním rizikům a kdy se musí vyrovnat s následky vystoupení z Evropské unie a ekonomickou stagnací. Je však evidentní, že současná a budoucí britské vlády před sebou mají nelehké úkoly.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

- BARTLEY, Paula. *Votes for Women 1860-1928*. London: Hodder & Stoughton, 1998. 126 s. ISBN 0-340-69724-5.
- BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. *The Unknown Prime Minister: The Life and Times of Andrew Bonar Law, 1858-1923*. London: Eyre & Spottiswoode, 1955. 556 s.
- BOGDANOR, Vernon. *Power and the People: Guide to Constitutional Reform*. London: Viktor Gollancz Ltd, 1997. 216 s. ISBN 0 575 06491 9.
- BOGDANOR, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995. 341 s. ISBN 0-19-827769-5.
- BOGDANOR, Vernon. *The New British Constitution*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009. 336 s. ISBN 978-1-84113-671-4.
- CONGLETON, Roger Douglas. *Perfecting Parliament: Constitutional Reform, Liberalism, and the Rise of Western Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2010. 669 s. ISBN 978-0521764605.
- EVANS, Eric J. *Parliamentary Reform in Britain, c.1770-1918*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2013. Kindle edition. ISBN 978-0-582-29467-7.
- FERGUSON, Niall. *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*. 2. vydání. Praha: Argo, 2016. 422 s. ISBN 978-80-257-2010-3.
- GOLDSWORTHY, Jeffrey Denys. *The sovereignty of Parliament: History and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 330 s. ISBN 0-19-924808.
- GRANT, Moyra. *The UK Parliament*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2009. 241 s. ISBN 1-282-08794-0.
- GRIFFITH, John Aneurin Grey, Michael RYLE, Robert BLACKBURN a Andrew KENNON. *Parliament: Functions, Practice and Procedures*. Second edition. London: Sweet & Maxwell Ltd., 2003. 538 s. ISBN 0421 609 109.
- GUNTHER, John. *Inside Europe*. New York and London: Harper & Brothers, 1940. 606 s.
- HANCOCK, William Keith a Richard Thomas Edwin LATHAM. *Survey of British Commonwealth Affairs. Volume I: Problems of Nationality 1918-1936*. London, New York and Toronto: Oxford University Press, 1937. 673 s.
- CHÁB, Václav. *Dějiny Anglie od dávnověku do roku 1947*. Praha: J. Hokr, 1947. 195 s.
- JENKINS, Roy. *Asquith*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2013. eBook. ISBN 978-1448211326.

- JENKINS, Roy. *Gladstone: A Biography*. New York: Random House Trade Paperbacks, 2002. eBook. ISBN 978-0-307-75739-5.
- JENKINS, Roy. *Mr Balfour's Poodle*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Reader, 2011. eBook. ISBN 978-1448202874.
- KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Vydání 2. V nakladatelství Leges vydání 1. Praha: Leges, 2011. 872 s. ISBN 978-80-87212-87-5.
- KUKLÍK, Jan. *Poodhalené tváře anglického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 415 s. ISBN 978-80-7380-441-1.
- LANG, Sean. *Parliamentary reform, 1785-1928*. London: Routledge, 1999. 191 s. ISBN 0-415-18399-5.
- LE MAY, Godfrey Hugh Lancelot. *The Victorian Constitution*. London: Gerald Duckworth & Co Ltd, 1979. 243 s. ISBN 0715613537.
- LOVELAND, Ian. *Constitutional Law: A Critical Introduction*. London: Butterworths Tolley, 1996. 384 s. ISBN 0406049688.
- LYON, Ann. *Constitutional History of the UK*. Second edition. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2016. 552 s. ISBN 978-1-138-91067-6.
- MACMILLAN, Harold. *At the End of the Day 1961-1963*. London: Macmillan, 1973. 572 s. ISBN 0333124138.
- MASON, Roger. *The Struggle for Democracy: Parliamentary Reform, from Rotten Boroughs to Today* [online]. The History Press. Dostupné z ProQuest Ebook Central: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=1974709&pq-origsite=primo>
- MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995. 491 s. ISBN 80-7106-084-4.
- MONTGOMERY HYDE, Harford. *Baldwin: The Unexpected Prime Minister*. London: Hart-Davis, MacGibbon, 1973. 616 s. ISBN 0 246 64093 6.
- MORGAN, Kenneth Owen. *Dějiny Británie*. Z anglického originálu *The Oxford Illustrated History of Britain* přeložil Michal KALINA, Miloslav KORBELÍK, Josef POLIŠENSKÝ, Jana SPURNÁ, Jan URBAN a Ivo ŠMOLDAS. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1999. 639 s. ISBN 80-7106-347-9.
- MOUNT, Ferdinand. *The British Constitution Now: Recovery or Decline?*. London: William Heinemann Ltd, 1992. 289 s. ISBN 0 434 47994 2.
- MURRAY, Bruce Keir. *The People's Budget, 1909/10: Lloyd George and Liberal Politics*. Oxford: Clarendon Press, 1980. 362 s. ISBN 0198226268.
- PAKENHAM LONGFORD, Frank. *A History of the House of Lords*. Stroud: Sutton Publishing, 1999. 224 s. ISBN 0750921919.

POLLARD, Albert Frederick. *Anglické dějiny. Studie o vývoji politickém*. Praha: Jan Laichter, 1921.

PUGH, Martin. *State and Society: British Political and Social History 1870-1992*. London and New York: E. Arnold, 1994. 352 s. ISBN 034050711X.

READ, Donald. *The Age of Urban Democracy: England 1868-1914*. New York a Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge, 2014. Kindle edition. ISBN 978-0-582-08921-1.

ROGERS, Robert a Rhodri WALTERS. *How Parliament Works*. Seventh edition. Milton Park, Abingdon, Oxon and New York: Routledge, 2015. 438 s. ISBN 978-1-315-73087-5.

ROSE, Kenneth. *King George V*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1983. 514 s. ISBN 0297782452.

SCOTT-BAUMANN, Michael. *Protest, Agitation and Parliamentary Reform in Britain: 1780-1928*. London: Hodder Education, 2015. 178 s. ISBN 978 1471838477.

SPENDER, John Alfred a Cyril ASQUITH. *Life of Herbert Henry Asquith, Lord Oxford and Asquith*. London: Hutchinson & Co. (Publishers), 1932. 366 s.

TAUCAR, Christopher Edward. *The British System of Government and its Historical Development*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2014. 313 s. ISBN 978-0-7735-4429-1.

ZIEGLER, Philip. *King Edward VIII: The Official Biography*. London: Collins, 1990. 654 s. ISBN 0002157411.

Seznam ostatních zdrojů

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Bonar Law. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Bonar-Law>

JENKINS, Roy. Clement Attlee. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Clement-Attlee#ref214935>

STEWART, Heather a Rowena MASON, Rajeev SYAL. *David Cameron resigns after UK votes to leave European Union* [online]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/24/david-cameron-resigns-after-uk-votes-to-leave-european-union>

EASTON, Mark. Brexit: *David Cameron to quit after UK votes to leave EU* [online]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-36615028>

BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. David Lloyd George. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/David-Lloyd-George>

CABINET OFFICE a OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE FOR SCOTLAND.
Devolution settlement: Scotland [online]. Dostupné z:
<https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-scotland>

CABINET OFFICE a OFFICE OF THE SECRETARY OF STATE FOR WALES.
Devolution settlement: Wales [online]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/guidance/devolution-settlement-wales>

LAWLESS, Jill. Eyeing power, UK Labour Party vows to abolish House of Lords. AP News [online]. London: AP News, 2022. Dostupné z: <https://apnews.com/article/british-politics-europe-business-london-2afa08ddb7259009ee62dff9648e2336>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. George VI. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/biography/George-VI>

BLAKE, Robert Norman William, Baron Blake. H.H. Asquith, 1 Earl of Oxford and Asquith. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/biography/H-H-Asquith-1st-earl-of-Oxford-and-Asquith>

STOVALL, Jacob. Keir Starmer. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Keir-Starmer>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Late Victorian Britain. *Encyclopedia Britannica* [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Late-Victorian-Britain>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. list of prime ministers of Great Britain and the United Kingdom. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/list-of-prime-ministers-of-Great-Britain-and-the-United-Kingdom-1800350>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Lord president of the council. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/topic/lord-president-of-the-council>

Ministers [online]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/ministers>

THE EDITORS OF ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. Reform Bill. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z:
<https://www.britannica.com/event/Reform-Bill>

Scotland Decides [online]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/events/scotland-decides/results>

The court case that legally denied women the vote-and the women who voted anyway [online]. Dostupné z: <https://inews.co.uk/news/uk/court-case-legally-denied-women-vote-women-voted-anyway-116375>

LITTLE, Tony. *The Home Rule crisis* [online]. Dostupné z: <https://liberalhistory.org.uk/history/the-home-rule-crisis/>

The 1979 Referendums [online]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/scotland/briefing/79referendums.shtml>

Welsh Referendum Live – The Final Result [online]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/wales/live/index.shtml>

FOOT, Michael Richard Daniell. William Ewart Gladstone. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2023. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/William-Ewart-Gladstone/First-administration-1868-74>

NICHOLAS, Herbert George. Winston Churchill. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Winston-Churchill>

SMITH, Karen Manners. Women's Social and Political Union. Encyclopedia Britannica [online]. London: Encyclopedia Britannica, 2022. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Womens-Social-and-Political-Union>

OSTROGORSKI, Moisey Yakovlevich. Woman Suffrage in Local Self-Government. *Political Science Quarterly*, roč. 6. (1891), č. 4., s. 690 [online]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2139204?seq=14>

Seznam právních předpisů (dostupné z <https://www.legislation.gov.uk>)

Bill of Rights 1689 (Listina práv 1689).

Act of Settlement 1701 (zákon o posloupnosti 1701).

Scottish Militia Bill 1708 (návrh zákona o skotských milicích 1708).

Septennial Act 1716 (Sedmíroční zákon 1716).

Royal Marriages Act 1772.

Representation of the People Act 1832 (zákon o zastoupení lidu 1832).

Divorce Act 1867.

Representation of the People Act 1867 (zákon o zastoupení lidu 1867).

Municipal Franchise Act 1869.

Married Women's Property Act 1870.

Appellate Jurisdiction Act 1876 (zákon o odvolací jurisdikci 1876).

Married Women's Property Act 1882.

Representation of the People Act 1884 (zákon o zastoupení lidu 1884).

Local Government Act 1888 (zákon o místní samosprávě 1888).

Education Act 1902.

Finance Act 1910 (zákon o rozpočtu 1910).

Parliament Act 1911 (zákon o parlamentu 1911).

National Insurance Act 1911.

Prisoners Temporary Discharge for Ill-Health Act 1913 – Cat and Mouse Act (zákon o kočce a myši).

Government of Ireland Act 1914 – Home Rule Act (zákon o Home Rule).

Welsh Church Act 1914 (zákon o administrativním oddělení velšské církve od Anglikánské církve 1914).

Titles Deprivation Act 1917.

Representation of the People Act 1918 (zákon o zastoupení lidu 1918).

Parliament (Qualification of Women) Act 1918.

Government of Ireland Act 1920.

Irish Free State Constitution Act 1922 (zákon o ústavě Irského svobodného státu 1922).

Constitution of the Irish Free State Act 1922.

Honours (Prevention of Abuses) Act 1925.

Representation of the People (Equal Franchise) Act 1928.

Statute of Westminster 1931 (Westminsterský statut 1931).

Declaration on Abdication Act 1936.

Regency Act 1937 (zákon o regentství 1937).

Representation of the People Act 1948 (zákon o zastoupení lidu 1948).

Iron and Steel Act 1949.

Parliament Act 1949 (zákon o parlamentu 1949).

Life Peerages Act 1958 (zákon o doživotních peerech 1958).

Peerage Act 1963 (zákon o peerech 1963).

War Damages Act 1965 (zákon o válečných škodách 1965).

Family Law Reform Act 1969.

Northern Ireland Constitution Act 1973.

Equal Pay Act 1975 (zákon o rovnoprávnosti v odměňování za práci 1975).

Sex Discrimination Act 1975 (zákon o odstranění sexuální diskriminace 1975).

Representation of the People Act 1981 (zákon o zastoupení lidu 1981).

War Crimes Act 1991 (zákon o válečných zločinech 1991).

Government of Wales Act 1998 (zákon o vládě ve Walesu 1998).

Scotland Act 1998 (zákon o Skotsku 1998).

House of Lords Act 1999 (zákon o Sněmovně lordů 1999).

Hunting Act 2004 (zákon o lovu 2004).

Constitutional Reform and Governance Act 2010.

House of Lords Reform Act 2014 (zákon o reformě Sněmovny lordů 2014).

Seznam judikatury

7 Q.B. 363, Regina vs. Harrald.

R (on the application of Jackson) v. Attorney-General [2005] UKHL 56.

Abstrakt

Vývoj britského parlamentu od počátku 20. století

Předmětem této rigorózní práce je proces vývoje britského parlamentu, a to od počátku 20. století až do dnešní doby, tedy roku 2024. Cílem práce je především rozbor politické situace ve Spojeném království na počátku 20. století, analýza tří ústavních krizí první poloviny 20. století, přiblížení reformy v oblasti volebního práva, vysvětlení postavení horní komory v parlamentním systému Spojeného království a s tím související uskutečněné či teprve zamýšlené reformy. V neposlední řadě se práce zabývá i upevněním postavení a vývojem konstituční monarchie ve vztahu k britskému parlamentu a decentralizací Spojeného království. První kapitola se věnuje událostem na konci 19. a na počátku 20. století, ústavní krizi vyvolané zamítnutím Lloyd Georgeova rozpočtu “pro lid” v roce 1909 a následnému sporu o omezení pravomocí horní komory, což vedlo k přijetí zákona o parlamentu 1911. Hlavním bodem kapitoly je pak jeho důkladná analýza včetně dopadu na legislativní proces ve Spojeném království, vztahu mezi horní a dolní komorou parlamentu a dopadu na britskou společnost. Druhá kapitola se věnuje navazující krizi ohledně Home Rule pro Irsko. Kapitola popisuje zejména jednotlivé spory a vyjednávací pokusy související s udělením autonomie Irsku. Závěr kapitoly pak přibližuje irskou válku za nezávislost a završení cesty k úplné nezávislosti Irska. Třetí kapitola se zabývá zastoupením lidu po roce 1900. Kapitola popisuje boj o zrovnoprávnění volebních práv žen a mužů a dále cestu k všeobecnému mužskému volebnímu právu. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na postavení horní komory v parlamentním systému Spojeného království a na reformní snahy za účelem její modernizace, ať už byly úspěšné či nikoli. Kapitola obsahuje také zásadní otázky, které byly a které budou muset být zohledněny u reformy horní komory. Pátá kapitola se věnuje vzniku moderní konstituční monarchie a vztahům mezi monarchií a ostatními složkami státní moci. Šestá kapitola obsahuje detailní analýzu okolností a důsledků, které souvisí s abdikací krize způsobenou úmyslem krále Edwarda VIII. uzavřít sňatek s Wallis Simpsonovou. Sedmá kapitola přibližuje další vývoj konstituční monarchie, a to zejména vztah mezi panovníkem a ministerským předsedou po roce 1940. Osmá a zároveň poslední kapitola se zaměřuje na vznik regionálních zákonodárných sborů Severního Irska, Skotska a Walesu a na otázky, které souvisí s jejich chodem.

Klíčová slova: parlament, pravomoci, ústavní dějiny

Abstract

Development of the British Parliament since the early 20th century

The subject of this thesis is the process of the development of the British Parliament, from the beginning of the 20th century to the present day, i.e. year 2024. The main objectives of the thesis are to analyse the political situation in the United Kingdom in the early 20th century, to analyse the three constitutional crises of the first half of the 20th century, to outline the reforms on voting rights, to explain the position of the upper house in the parliamentary system of the United Kingdom and the related reforms that have already been carried out or are intended to be carried out. Last but not least, the thesis examines the consolidation of the position and development of the constitutional monarchy in relation to the British Parliament and the devolution of the United Kingdom. The first chapter examines events in the late nineteenth and early twentieth centuries, the constitutional crisis triggered by the rejection of the Lloyd George's "People's Budget" in 1909 and the subsequent dispute over the limitation of the powers of the upper house, which led to the passage of the Parliament Act 1911. The main focus of the chapter is its thorough analysis, including its impact on the legislative process in the United Kingdom, the relationship between the upper and lower house of parliament, and its impact on British society. The second chapter examines the ensuing crisis over Home Rule for Ireland. In particular, the chapter describes the various disputes and negotiation attempts related to the granting of autonomy to Ireland. The chapter then concludes with an overview of the Irish War of Independence and the completion of the journey to full independence for Ireland. The third chapter deals with the representation of the people after 1900. The chapter describes the struggle for equal suffrage for women and men and the journey to universal male suffrage. The fourth chapter looks at the position of the upper house in the parliamentary system of the United Kingdom and the reform efforts to modernise it, whether they were successful or not. The chapter also contains fundamental issues that have been and are yet to be taken into account in the reforms of the upper house. The fifth chapter examines the emergence of the modern constitutional monarchy and the relationship between the monarchy and the other branches of government. The sixth chapter contains a detailed analysis of the circumstances and consequences surrounding the abdication crisis caused by King Edward VIII's intention to marry Mrs Wallis Simpson. The seventh chapter outlines further development of the constitutional monarchy, in particular the relationship between the monarch and the Prime Minister after 1940. The eighth and final chapter focuses on the formation of the regional

legislatures of Northern Ireland, Scotland and Wales, and the questions with respect to their operation.

Key words: Parliament, competences, constitutional history